Raftul întâi

Sándor Márai

LUMÂNĂRILE ARD PÂNĂ LA CAPĂT

Humanitas

Într-un castel retras, înconjurat de păduri, bătrânul General se pregătește să primească un vizitator rar, un om care i-a fost odinioară cel mai apropiat prieten, dar pe care nu l-a mai văzut de patruzeci și unu de ani. În orele care urmează, musafirul și gazda poartă un duel de cuvinte și tăceri, se acuză și se eschivează, evocă amintirea prieteniei lor și pe cea a frumoasei soții a Generalului, moartă de mult. În jocul de lumini și umbre creat de lumânările care, de astă dată, ard până la capăt, se întorc în trecut, în vremea când ei trei au stat pentru ultima oară împreună, după o vânătoare în pădurea apropiată — o vânătoare la care nu s-a vânat nimic, dar în cursul căreia s-a pierdut ceva esențial.
Capodopera din 1942 a lui Márai a fost comparată cu scrierile lui Thomas Mann, cu toate că ea este, în multe privințe, mai modernă. Simplitatea, lirismul ei succint și auster amintesc de prozatorii sud-americani, ca Gabriel García Márquez, sau chiar de Italo Calvino. E tonul realismului magic, deși romanul lui Márai nu e magic decât în măsura în care îl angajează complet pe cititor, țesând o plasă de cuvinte în timp ce personajul principal, rănit, descrie trădarea și abandonarea sa de către cel mai bun prieten. Până și amplasarea poveștii, un vechi castel, evocă un basm întunecat.

SÁNDOR MÁRAI (1900, Košice, Slovacia — 1989, San Diego, California) este unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai literaturii maghiare din secolul XX, înscriindu-se în familia scriitorilor din care mai fac parte Schnitzler, Zweig și Musil. Și-a trăit cea mai mare parte a vieții în exil, iar înainte de a părăsi de bunăvoie țara a interzis să i se publice cărțile în Ungaria atâta vreme cât aceasta este sub ocupație sovietică, astfel că opera lui Sándor Márai a început să fie publicată în Ungaria abia după 1990. Între 1919–1928 a colaborat la prestigioase reviste din Franța și Germania, după care, vreme de 20 de ani, a fost un participant activ la viața literară din Ungaria, fiind deseori ținta atacurilor colegilor de breaslă, care l-au acuzat de nihilism și egocentrism. În 1948 a părăsit definitiv țara. A locuit în Elveția, Italia, Franța, Austria, New York, apoi s-a stabilit la San Diego; a dus mereu dorul Europei, unde a revenit frecvent, dar niciodată în Ungaria. A publicat numeroase romane și volume de eseuri, jurnale, memorii, versuri, succesul acestora fiind uriaș — în străinătate, volumele lui Márai au apărut în 74 de ediții. În ianuarie 1989, la vârsta de 89 de ani, obosit și foarte singur, s-a sinucis în locuința sa de la San Diego. În 1990, i s-a acordat post-mortem Premiul Kossuth.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ: romane: *A zendülők* (*Rebelii* — 1930), *Csutora* (*Csutora* — 1932), *Egy polgár vallomásai* (*Confesiunile unui burghez* — vol. I-II, 1934–1935), *Válás Budán* (*Divorț la Buda* —1935), *A féltékenyek* (*Geloșii* — 1937), *Eszter hagyatéka* (*Moștenirea Esterei* — 1939), *Szindbád hazamegy* (*Sindbad se duce acasă* — 1940), *Vendégjáték Bolzanóban* (*Turneu la Bolzano* — 1940), *Az igazi* (*Adevăratul* — 1941), *Sértődöttek* (*Ofensații* — vol. I-II, 1947–1948), *Béke Ithakában* (*Pace la Itaca* — 1952), *San Gennaro vére* (*Sângele lui San Gennaro* — 1965), *Rómában történt valami* (*La Roma s-a întâmplat ceva* — 1971); eseuri: *A szegények iskolája* (*Școala săracilor* — 1933), *Füves Könyv* (*Cartea ierburilor* — 1943), *Európa elrablása* (*Răpirea Europei* — 1947); *Föld, föld!* (*Pământ, pământ!* — 1972), jurnal: *Naplók* (*Jurnale* — vol. I-VI, 1945–1997), *Ami a Naplóból kimaradt* (*Ce a fost omis din Jurnal* — vol. I-VI, 1992–2003).

SÁNDOR MÁRAI

Lumânările ard până la capăt

Traducere din maghiară de
ANAMARIA POP

HUMANITAS
BUCUREȘTI

1

În dimineața aceea, generalul rămase mult timp în beciul cramei. Pornise în vie încă din zori, împreună cu podgoreanul său, pentru că două butoaie cu vin începuseră să fermenteze. Până când termină de îmbuteliat vinul în sticle și ajunse acasă, trecuse deja de ora unsprezece. Pădurarul, care era și vânătorul său personal, îl așteptă sub coloanele verandei duhnind a mucegai din cauza pietrelor umede și-i înmână o scrisoare.

— Ce vrei? îl întrebă indignat generalul și se opri pentru o clipă.

Își împinse spre ceafă pălăria de pai cu borul lat care îi umbrea complet chipul îmbujorat de la soare. De ani de zile nu-și mai citea scrisorile. Corespondența îi era deschisă și sortată în biroul administratorului moșiei, de către un intendent.

— A adus-o un curier, spuse pădurarul, adoptând o poziție rigidă.

Generalul recunoscu scrisul de pe plic, luă scrisoarea și o puse în buzunar. Intră în vestibulul răcoros și, fără să scoată un cuvânt, îi întinse pădurarului pălăria și bastonul. Își căută ochelarii în buzunarul jachetei în care își ținea de obicei țigările, merse la fereastră și citi scrisoarea în penumbră, la lumina infiltrată printre jaluzelele închise pe jumătate.

— Așteaptă! îi spuse peste umăr pădurarului, care se pregătea să iasă cu pălăria și bastonul.

Mototoli scrisoarea în buzunar.

— Spune-i lui Kálmán să înhame caii pentru ora șase. Să scoată trăsura, pentru că o să plouă. Să-și îmbrace hainele de gală. Și tu, la fel, spuse cu o fermitate neașteptată, de parcă ceva l-ar fi înfuriat. Să strălucească totul. Începeți de-ndată să curățați harnașamentul și trăsura. Te îmbraci în livrea, ai înțeles? Te urci pe capră, lângă Kálmán.

— Am înțeles, Excelență, spuse pădurarul și se uită țintă în ochii stăpânului său. Pentru ora șase.

— Porniți la șase și jumătate, se răsti generalul și-și mișcă în tăcere buzele, ca și cum ar fi numărat în gând. Te prezinți la hanul *Vulturul Alb*. Spui doar că eu te-am trimis, că a venit trăsura după domnul căpitan. Repetă.

Pădurarul repetă cuvintele stăpânului. Apoi, generalul își ridică mâinile și se uită în tavan, de parcă ar fi vrut să mai spună ceva. Dar se răzgândi și porni în tăcere spre etaj. În poziție de drepți, pădurarul îl fixă cu o privire înghețată, așteptând până când silueta îndesată, cu umerii lați, dispăru după colțul balustradei sculptate, din piatră, care străjuia scara.

Generalul intră în camera sa, se spălă pe mâini, apoi se apropie de pupitrul înalt și îngust, acoperit cu un postav verde, plin cu pete de cerneală, pe care erau înșirate un toc, o călimară și un teanc de caiete cu copertele învelite în mușama pepit, așezate cu grijă, la milimetru, unele peste celelalte, genul de caiete școlare în care își scriu elevii temele. Generalul aprinse lampa cu abajur verde de pe mijlocul pupitrului, pentru că în cameră era întuneric. Îndărătul jaluzelelor trase, ultimele accese de furie ale verii făceau ravagii în grădina ofilită, uscată și pârjolită de dogoare, asemenea unui piroman care, în culmea crizei, incendiază totul în jur înainte de a fugi în lume. Scoase scrisoarea din buzunar, netezi cu grijă hârtia, își puse ochelarii pe nas,

își încrucișă brațele la spate, apoi, la lumina puternică a lămpii, reciti rândurile scurte și drepte, caligrafiate cu litere colțuroase.

Pe unul dintre pereții camerei atârna un calendar cu cifre mari, cât pumnul. Paisprezece august. Generalul își lăsă capul pe spate și numără. Paisprezece august. Doi iulie. Numără anii care trecuseră între ziua aceea, de odinioară, și ziua de azi. Patruzeci și unu, spuse în final cu jumătate de gură. De la o vreme vorbea de unul singur, cu voce tare. Nu, doar patruzeci, preciză încurcat. Se îmbujoră asemenea unui școlar care se zăpăcește în mijlocul unei lecții, își lăsă din nou capul pe spate și-și închise ochii apoși. Deasupra gulerului jachetei de culoarea porumbului fiert, avea gâtul roșu, tumefiat. Doi iulie, o mie opt sute nouăzeci și nouă, atunci a avut loc vânătoarea, murmură el. Apoi, tăcu. Îngândurat, își rezemă coatele de pupitru și, ca un elev tocilar, privi din nou cu atenție textul, cele câteva rânduri scrise de mână, scrisoarea. Patruzeci și unu de ani, spuse în final cu o voce răgușită. Și patruzeci și trei de zile. Da, exact atât a trecut de atunci.

Acum părea ceva mai calm și începu să se plimbe. În mijlocul camerei, o coloană susținea tavanul boltit. Odinioară fuseseră două încăperi, un dormitor și o garderobă. În urmă cu mulți ani — pentru general existau doar decenii, nu-i plăceau datele exacte, de parcă fiecare cifră i-ar fi amintit lucruri pe care ar fi dorit să le uite — ordonase să se demoleze peretele dintre cele două încăperi. Păstraseră doar coloana care susținea bolta din mijloc. Era o clădire veche, castelul fusese construit cu vreo două sute de ani mai devreme de către un furnizor de arme care vânduse ovăz cavaleriei austriece, devenind apoi prinț. Generalul se născuse aici, în camera asta. Pe vremea respectivă, camera din fund, mai întunecoasă, ale cărei ferestre dădeau spre grădină și spre clădirile anexe, fusese dormitorul mamei lui,

iar cealaltă, mai luminoasă și mai veselă, garderoba. De câteva decenii, de când se mutase în această aripă a clădirii și ordonase să se demoleze peretele care despărțea cele două camere, acestea deveniseră o încăpere sumbră. De la ușă până la pat erau șaptesprezece pași, iar de la peretele dinspre grădină până la balcon erau optsprezece. Îi numărase cu exactitate, cunoștea bine traseul.

Trăia în această cameră asemenea invalidului care, în final, se obișnuiește să locuiască în spațiul propriei sale boli. De parcă această cameră fusese croită pe măsura lui. Nu mai intrase de ani de zile în cealaltă aripă a castelului, acolo unde se aflau saloanele verzi, albastre și roșii, cu policandre mari, aurite. De la ferestrele lor se vedeau parcul și bătrânii castani, care primăvara, cu splendoarea lor de un verde-închis și inflorescența roz, în formă de lumânare, pătrundeau printre gratiile balcoanelor, fiind aliniați ostentativ, în semicerc, în jurul aripii de sud a castelului, în fața balustradelor din piatră susținute de niște îngeri durdulii. Mergea în beciul cramei sau în pădure sau, în fiecare dimineață, chiar și iarna, chiar și pe ploaie, la heleșteul cu păstrăvi. Iar când se întoarcea acasă, traversa vestibulul și urca în camera lui; tot aici lua și masa.

— Deci s-a întors, spuse generalul cu voce tare, stând în mijlocul camerei. Patruzeci și unu de ani. Și patruzeci și trei de zile.

După ce rosti aceste cuvinte, se simți dintr-o dată obosit, de parcă abia acum ar fi înțeles cât de mult timp înseamnă patruzeci și unu de ani și patruzeci și trei de zile. Îl apucă amețeala și se așeză în fotoliul uzat din piele. Pe măsuța din fața lui avea la îndemână un clopoțel din argint cu care sună.

— Să vină Nini, îi spuse valetului, o rog, adăugă apoi pe un ton politicos.

Rămase nemişcat, cu clopoţelul din argint în mână, până veni Nini.

2

Nini, deşi avea nouăzeci şi unu de ani, sosi repede. În camera asta îl legănase pe general, fiind de faţă la naşterea lui. Pe vremea aceea avea şaisprezece ani şi era foarte frumoasă. Era scundă, dar atât de robustă şi de calmă, de parcă trupul ei ar fi deţinut o taină. De parcă ar fi ascuns ceva în oasele ei, în sângele ei, în carnea ei, secretul timpului sau al vieţii, iar acest lucru nu putea fi împărtăşit altora, nu putea fi tradus în limbi străine, cuvintele n-ar fi suportat această enigmă. Era fata poştaşului din sat, născuse un copil la vârsta de şaisprezece ani şi nu divulgase niciodată nimănui de la cine avea copilul. Pruncul pe care-l alăptase a fost generalul; când tatăl ei o alungase de acasă, a venit la castel, fără altă avere decât rochia de pe ea şi, într-un plic, o şuviţă din părul copilului mort. Sosise în timp ce se năştea generalul. Acesta supsese prima înghiţitură de lapte la sânul ei.

Nini petrecuse în tăcere, la castel, şaptezeci şi cinci de ani. Zâmbea întotdeauna. Numele ei răsuna prin încăperi, de parcă locatarii castelului şi-ar fi atras unii altora atenţia asupra unui lucru anume. Când cineva rostea: „Nini!", parcă ar fi spus: „Ia te uită, dar mai există şi altceva pe lume în afară de egoism, pasiune, vanitate. Nini[1]..." Pentru că era prezentă peste tot unde trebuia, niciodată n-o vedeau. Pentru că era întotdeauna bine dispusă, niciodată n-o întrebau cum putea fi veselă când bărbatul pe care-l iubise a părăsit-o, iar copilul pe care se pregătise să-l alăpteze murise. Îl alăp-

[1] În limba maghiară, *nini* înseamnă şi „ia te uită". (*N. t.*)

tase și-l crescuse pe general, și așa au trecut șaptezeci și cinci de ani. Uneori, când strălucea soarele peste castel și peste familie, se constata cu uimire că zâmbea și Nini. Apoi, murise contesa, mama generalului, iar Nini spălase cu un prosop îmbibat cu oțet fruntea albă a moartei, acoperită cu broboane reci și vâscoase. Într-una din zile, tatăl generalului a fost adus acasă cu targa, căzuse de pe cal, dar a mai trăit cinci ani. L-a îngrijit Nini. Îi citea din cărți franțuzești, însă cum nu cunoștea această limbă, nu pronunța corect cuvintele, rostea doar literele, foarte încet, în ordinea în care urmau. Dar bolnavul înțelegea și așa despre ce era vorba în textul respectiv. După câțiva ani, generalul s-a însurat, iar când mirii au revenit din călătoria de nuntă Nini îi aștepta în poarta castelului. Îi sărută mâna noii sale stăpâne și-i dărui un trandafir. Zâmbea și atunci; generalul își amintea uneori de acest moment. Apoi, după doisprezece ani muri și noua stăpână, iar Nini ajunse să îngrijească de mormânt și de rochiile decedatei.

La castel, Nini n-avea nici rang, nici titlu. Dar toată lumea simțea că avea putere. Doar generalul știa că trecuse de nouăzeci de ani, dar despre asta nu vorbea cu nimeni. Puterea lui Nini se răspândea peste tot, trecea prin oameni, prin pereți, prin obiecte, asemenea unui curent misterios care mișcă figurile pe scenele teatrelor ambulante de marionetă. Existau momente când oamenilor li se părea că în lipsa puterii lui Nini totul — casa, obiectele — s-ar descompune, ca materialele foarte vechi când sunt atinse brusc. După ce-i murise nevasta, generalul plecă de la castel. Reveni după un an și se instală de-ndată în aripa veche a clădirii, în fosta cameră a mamei sale. Dădu ordin să fie închisă aripa nouă, unde trăise cu soția lui, saloanele colorate, pe ai căror pereți se uzase deja tapetul din mătase

franțuzească, marea sală de recepție care găzduia șemineul și cărțile, scara interioară de-a lungul căreia, pe perete, se înșirau trofeele de vânătoare — coarne de cerb, cocoși-de-munte, capre-negre —, sufrageria imensă, de la ale cărei ferestre se vedea valea din fața castelului și orășelul învecinat, iar în depărtare munții cu crestele lucind albastru-argintiu, camera soției și propriul său dormitor de odinioară, situat alături. După ce murise femeia, iar generalul revenise din străinătate, timp de treizeci și doi de ani, Nini și servitorii au fost singurii care au intrat în aceste încăperi, o dată la două luni, când se făcea curățenie.

— Așază-te, Nini, spuse generalul.

Doica se așeză. În ultimii ani, îmbătrânise. După ce trec de nouăzeci de ani, oamenii îmbătrânesc altfel decât după cincizeci sau șaizeci. Îmbătrânesc fără să se simtă jigniți. Fața ei era plină de riduri și avea o culoare roz — doar materialele nobile îmbătrânesc în felul acesta, mătăsurile de sute și sute de ani, în care membrii unei familii și-au țesut îndemânarea și visurile. De un an, Nini avea cataractă la unul dintre ochi. Acum, acest ochi îi era trist și cenușiu. Celălalt ochi îi rămăsese albastru, tot atât de albastru ca un iezer străvechi din munți, în strălucirea soarelui de august. Acest ochi zâmbea. De regulă, Nini purta o rochie dintr-un postav bleumarin. De parcă timp de șaptezeci și cinci de ani nu și-ar fi făcut altă rochie.

— Mi-a scris Konrád, spuse generalul și-și ridică mâna în care ținea plicul. Îți amintești?

— Da, spuse Nini, care-și amintea totul.

— Este în oraș, îi spuse încet generalul, ca și cum i-ar fi comunicat o veste foarte importantă și confidențială. A tras la hanul *Vulturul Alb*. În seara asta vine aici. Am dat ordin să meargă trăsura după el. O să ia cina la castel.

— Unde, aici? întrebă liniștită Nini, în timp ce ochiul ei albastru, cel valid și zâmbitor, se uită de jur-împrejur prin încăpere.

Trecuseră două decenii de când nu mai primiseră oaspeți. Vizitatorii care soseau uneori tocmai la ora prânzului — notabilități din conducerea orașului și județului, participanții la câte o partidă de vânătoare — erau întâmpinați de către administratorul moșiei în casa din pădure, unde dormitoarele, sălile de baie, bucătăria, sufrageria încăpătoare, destinată banchetelor vânătorești, cerdacul, mesele rustice, din lemn, erau pregătite în orice anotimp, la orice oră din zi sau din noapte. În asemenea ocazii, administratorul stătea în capul mesei, făcând oficiile de gazdă în numele generalului. Nimeni nu se simțea ofensat, toată lumea știa că amfitrionul nu apare în public. Singura persoană care intra în castel era preotul, care venea o dată pe an, iarna, când nota cu cretă pe tocul ușii inițialele celor trei magi: Gaspar, Melchior și Baltazar. În afară de preot, care oficiase slujba la înmormântarea membrilor familiei, generalul nu primea pe nimeni.

— În aripa cealaltă, spuse generalul. Se poate?

— Acum o lună am făcut curat, spuse doica. Se poate.

— Diseară, la opt. Se poate...? întrebă agitat generalul, cu o curiozitate aproape copilărească, aplecându-se în față în fotoliu. În marea sală de recepție. E deja amiază.

— Da, e amiază, spuse doica. Iau măsuri de-ndată. Până la șase o să aerisească, apoi o să pună masa.

Buzele bătrânei se mișcau în tăcere, de parcă ar fi numărat ceva. Număra orele, mulțimea sarcinilor pe care le avea de făcut.

— Da, conchise apoi calm, dar cu fermitate.

Generalul o asculta curios. Viața celor doi era îngemănată, revărsându-se în ritmul lent, specific persoa-

nelor foarte bătrâne. Știau totul unul despre celălalt, relația dintre ei era mai profundă decât între o mamă și copilul ei, decât între un soț și o soție. Legătura care unea trupurile lor era mai intimă decât orice legătură trupească. Poate din cauza laptelui de mamă. Poate pentru că Nini era prima ființă care-l văzuse când s-a născut, îl văzuse în clipa nașterii, plin de sânge și mizerie, așa cum vin pe lume oamenii. Poate pentru că vreme de șaptezeci și cinci de ani trăiseră împreună sub același acoperiș, consumaseră aceleași mâncăruri, respiraseră același aer; poate din cauza mirosului stătut al casei, al copacilor din fața ferestrelor. Împărtășeau totul, fără ca raportul dintre ei să poată fi definit. Nu erau frați, nici amanți. Știau, în chip nelămurit, că pe lume există și altfel de legături. Există un soi de fraternitate mai puternică, mai profundă decât legătura dintre doi gemeni în pântecele mamei. Viața le îngemănase zilele și nopțile, știau totul despre trupul și visele celuilalt.

După o clipă de tăcere, doica îl întrebă:

— Vrei să fie ca odinioară?

— Da, spuse generalul. Exact așa cum a fost ultima dată.

— Bine, răspunse ea laconic.

Se duse lângă general, se aplecă și sărută mâna bătrână, acoperită de pete hepatice și vene proeminente, pe care lucea un inel.

— Promite-mi că n-ai să te enervezi, îl rugă doica.

— Îți promit, răspunse încet, cu supunere generalul.

3

Până la ora cinci, din camera generalului nu mai sosi nici un semn de viață. Abia atunci îl chemă

pe valet și-i spuse că dorește o baie rece. Refuză prânzul, mulțumindu-se cu o ceașcă de ceai rece. Era tolănit pe dormeză, în camera cufundată în penumbră, în timp ce vara fremăta și dospea dincolo de zidurile răcoroase. Asculta clocotul luminii fierbinți, murmurul vântului cald prin frunzișul ofilit, era atent la rumoarea din castel.

După ce trecuse peste prima surpriză, se simți dintr-o dată obosit. Toată viața omul se pregătește pentru ceva. La început se simte jignit. Apoi, vrea să se răzbune. Apoi, așteaptă. Generalul aștepta deja de mult timp. Aproape că nici nu mai știa când anume jignirea și setea de răzbunare se transformaseră în așteptare. Timpul conservă totul, dar lucrurile își pierd intensitatea, devin palide, ca fotografiile foarte vechi, fixate pe placă metalică. Lumina, timpul șterg nuanțele specifice și proeminente ale contururilor. Ca să recunoaștem pe placa metalică devenită neclară persoana ale cărei trăsături au fost absorbite de suprafața lucioasă, trebuie să răsucim imaginea, e nevoie de o anumită refracție a luminii. Astfel se estompează în timp toate amintirile. Dar, într-o zi, lumina cade dintr-un unghi anume, și atunci vedem din nou un chip. Generalul păstra într-un sertar asemenea fotografii vechi. Una dintre ele îl înfățișa pe tatăl lui, îmbrăcat în uniforma de căpitan de gardă. Buclele părului său semănau cu cele ale unei fete. De pe umeri se revărsau faldurile unei pelerine albe, pe care le prinsese deasupra pieptului cu mâna-i împodobită de un inel. Avea capul înclinat într-o parte, lăsând impresia unei persoane mândre și jignite. Niciodată nu amintise unde și din ce cauză fusese jignit. După ce revenise de la Viena, începuse să vâneze. Mergea la vânătoare în fiecare zi, în fiecare anotimp; dacă nu-i ieșea în cale vreun vânat mai de soi sau era perioada de prohibiție, vâna vulpi și ciori. De

parcă ar fi vrut să ucidă pe cineva, fiind pregătit tot timpul pentru această răzbunare. Contesa, mama generalului, le interzicea vânătorilor accesul în castel; ordonase să dispară tot ce amintea de vânătoare, armele și genţile cu cartușe, arcurile vechi, păsările împăiate și coarnele de cerb. Drept urmare, ofiţerul de gardă construise casa de vânătoare din pădure. Aici era loc pentru toate: în faţa șemineului erau întinse piei mari de urși, iar pe pereţi, pe panopliile din postav alb, încadrate într-o ramă maronie, erau expuse armele. Puști belgiene și austriece. Cuţite englezești și arme rusești, cu gloanţe. Pentru fiecare soi de vânat. Iar în vecinătatea casei erau câinii, o haită numeroasă, prepelicarii și vizsla, și tot aici locuia și șoimarul, împreună cu cei trei șoimi ai săi. Tatăl generalului trăia în casa de vânătoare. Locatarii castelului îl vedeau doar la orele când se servea masa. Pereţii din interiorul castelului aveau culori pastelate, fiind tapetaţi cu mătăsuri franţuzești, albastru-deschis, verde-deschis, trandafiriu, cu bordură aurie, provenite de la ţesătoriile din jurul Parisului. În fiecare an, toamna, când contesa mergea în ţara sa natală să-și viziteze familia, alegea personal tapete și mobile din atelierele de manufactură și din magazinele franţuzești. Niciodată nu rata aceste călătorii. Avea dreptul la ele, fiindu-i garantate printr-o clauză introdusă în contractul de mariaj pe care-l semnase când a devenit soţia ofiţerului străin.

— Poate că totul e din pricina acestor călătorii, rosti generalul cu voce tare.

Se gândea la neînţelegerile dintre părinţii lui. Ofiţerul de gardă vâna tot timpul, dar, pentru că nu reușea să distrugă lumea în care existau lucruri și persoane diferite de el — orașele străine, Parisul, castelele, limbile străine, un mod de viaţă străin lui —, ucidea căprioare, urși și cerbi. Da, poate aceste călătorii. Se ri-

dică de pe dormeză și merse lângă soba pântecoasă, din porțelan alb, care încălzise odinioară camera mamei sale. Era o sobă impozantă, veche de o sută de ani, din care căldura se răspândea asemenea bunăvoinței dintr-un om burduhănos și indolent, care dorește să-și atenueze egoismul cu o faptă bună facilă. Era evident că maică-sa suferise aici tot timpul de frig. Castelul acesta, situat în mijlocul pădurii, cu încăperile sale cu boltă, fusese prea întunecos pentru ea; din cauza asta tapetase pereții cu mătăsuri în culori luminoase. Îi fusese frig, pentru că în pădure sufla tot timpul vântul, chiar și vara, având gustul izvoarelor de munte, care primăvara, din cauza zăpezilor topite, se umflă și încep să iasă din matcă. Îi fusese frig, iată motivul pentru care în soba pântecoasă, din porțelan alb, trebuia să ardă tot timpul focul. Maică-sa spera într-un miracol. Venise în ținuturile din est pentru că pasiunea care o copleșise fusese mai puternică decât rațiunea. Îl cunoscuse pe ofițerul de gardă pe la mijlocul secolului al XIX-lea, pe vremea când acesta își îndeplinea misiunea de curier diplomatic la ambasada din Paris. Fuseseră prezentați unul celuilalt cu ocazia unui bal, știind amândoi că marea întâlnire nu mai putea fi evitată.

— La noi sentimentele sunt mult mai puternice, de-a dreptul fatale, îi spuse ofițerul de gardă tinerei contese din Franța.

Acest lucru se întâmplase la serata dansantă de la ambasadă, în timp ce orchestra cânta. Ferestrele salonului erau drapate cu perdele lungi, din mătase albă; cei doi stăteau lângă pervazul uneia dintre ele și priveau perechile care dansau. Afară ningea, totul era acoperit cu zăpadă. În sala de bal și-a făcut atunci intrarea nepotul Ludovicilor, regele Franței. Toată lumea s-a grăbit să se încline cât mai adânc. Regele purta un frac albastru și o vestă albă; cu o mișcare lentă, își duse la

ochi lornionul cu mâner din aur. După terminarea ceremoniei reverențelor specifice curții, ofițerul de gardă și tânăra contesă s-au uitat prelung unul în ochii celuilalt. Știau deja că nu se pot opune destinului, că trebuie să trăiască împreună. Își zâmbeau, palizi și emoționați. Din încăperea alăturată se auzea muzica.

— La dumneavoastră, unde? îl întrebă franțuzoaica, privindu-l pierdută pe tânărul de lângă ea.

Ofițerul de gardă indică numele țării sale natale, acesta fiind primul cuvânt intim pe care îl rostise.

Tânăra pereche ajunse acasă abia după un an, toamna. Femeia străină stătea încotoșmănată printre voaluri și cuverturi, în fundul trăsurii. Trecuseră munții, traversând Elveția și Tirolul. La Viena fură primiți de împărat și de împărăteasă. Împăratul era binevoitor, întocmai cum îl descriau și manualele școlare.

— Aveți grijă! În pădurea în care vă duce trăiesc urși. Și el e un soi de urs, îi spuse el zâmbind tinerei femei.

Zâmbeau toți. Era o mare favoare: împăratul glumea cu soția franțuzoaică a ofițerului ungur din garda sa.

— Maiestate, am să-l îmblânzesc cu muzică, așa cum a făcut Orfeu cu sălbăticiunile, răspunse femeia.

Apoi și-au continuat călătoria, trecând prin păduri și peste câmpuri cu arome de fructe coapte. Când au ajuns la graniță, orașele și munții au dispărut, iar femeia a început să plângă:

— *Chéri*, amețesc, îi spuse soțului ei. Aici nimic nu are limite, totul e nesfârșit.

O amețea priveliștea pustie, priveliștea pustietății împovărate de greutatea aerului apăsător și agitat al toamnei, de unde se adunase deja toată recolta; trăsura înainta ore-n șir pe drumuri neumblate, doar șirul cocorilor se mai contura pe bolta cerului, iar de-o parte și de alta se întindeau câmpuri de porumb, terenuri devastate, asemenea celor de după război, când pei-

sajul rănit sucombă în urma oastei în retragere. Ofițerul de gardă stătea tăcut, cu brațele încrucișate. Din când în când, cerea câte un cal și mergea călare pe lângă trăsură. Își privea patria de parcă ar fi văzut-o pentru prima dată. Contempla casele scunde, cu jaluzele verzi la ferestre și cu cerdacuri albe, unde trăgeau pentru câte o noapte, casele oamenilor din neamul lui, camerele răcoroase din fundul grădinilor, unde toate mobilele îi erau atât de cunoscute, inclusiv mirosul dulapurilor. Privea peisajul a cărui tristețe și singurătate îi apăsau inima cum nu i se mai întâmplase niciodată până atunci: percepea cu ochii nevesti-sii fântânile cu cumpănă, pământul arid, pădurile de mesteceni, norii trandafirii de pe cerul învăluit de crepuscul, deasupra șesului. Patria își deschidea porțile în fața lor, iar ofițerul de gardă simțea, cu inima tulburată, că peisajul care-i întâmpina era în același timp și destinul lor. Femeia ședea în trăsură și tăcea. Din când în când își ducea la ochi basmaua. În asemenea momente, bărbatul ei se apleca din șaua calului și se uita întrebător în adâncul ochilor înlăcrimați. Dar femeia îi făcea un semn să-și continue călătoria. Viețile lor erau unite.

La început, castelul o consolă. Era mare și impunător, iar pădurea și munții îl izolau atât de bine de șesul din jur, încât se simțea acasă într-o patrie străină. În fiecare lună sosea câte o căruță de la Paris și Viena, încărcată cu mobile, cutii pline cu țesături, cu damasc, cu gravuri, transportând chiar și un clavecin, pentru că femeia voia să îmblânzească sălbăticiunile cu ajutorul muzicii. La vremea când s-au instalat definitiv și au început să-și trăiască viața cotidiană, în munți căzuse deja prima zăpadă, învăluind castelul ca o armată tăcută și posomorâtă din nord. Deseori, noaptea, pe clar de lună, ieșeau din pădure cerbi și căprioare care, ținându-și capul înclinat într-o parte, priveau atent, cu

niște ochi gravi, fermecători, cu reflexe albăstrii, spre ferestrele luminate ale castelului și ascultau acordurile domoale ale muzicii care răzbăteau dinăuntru.

— Vezi...? spunea zâmbind în asemenea ocazii femeia, stând în fața claviaturii.

În februarie, gerul îi gonise pe lupi din munți; servitorii și vânătorii au ridicat în mijlocul parcului un rug din vreascuri, iar jivinele se roteau urlând în jurul focului, atrase și vrăjite de dansul flăcărilor. Ofițerul de gardă merse la ei, înarmat cu un cuțit; nevastă-sa îl privea de la fereastră. Între ei rămăsese ceva insurmontabil.

Dar se iubeau. Generalul merse lângă portretul mamei sale. Era opera unui artist din Viena, care pictase și portretul împărătesei, cu cosițele-i bogate atârnându-i pe umeri; ofițerul de gardă îl văzuse în cabinetul de lucru al împăratului, în Hofburg. Contesa purta o pălărie de pai trandafirie ornată cu flori, la fel ca fetele din Florența, vara. Portretul era montat într-o ramă aurită și atârna pe peretele alb, deasupra scrinului din lemn de cireș care aparținuse și el mamei sale. Generalul se rezemă de tăblia scrinului și privi portretul pictat de artistul vienez. Tânăra femeie avea capul înclinat într-o parte, privea grav și delicat în gol, de parcă ar fi întrebat: „De ce?" Acesta era mesajul imaginii. Trăsăturile îi erau nobile, senzuale — gâtul, mâinile pe care-și pusese niște mănuși trei sferturi, croșetate, umerii albi, pieptul, scos în valoare de decolteul rochiei verzi. Era o străină. Armele războiului lor nu erau cuvintele, ci muzica și vânătoarea, călătoriile și seratele. La câte o serată, castelul părea că luase foc, flăcările incendiului răspândindu-se prin toate încăperile; grajdurile se umpleau cu caii și vizitiii atelajelor oaspeților; pe fiecare a patra treaptă a scării principale stăteau încremeniți, asemenea figurilor de ceară dintr-un panoptic, subofițeri în haine de gală, aduși de la oraș, ținând în

mâini sfeșnice masive din argint, cu câte douăsprezece brațe, iar lumina, muzica, conversația și parfumul trupurilor valsau prin saloane, de parcă viața ar fi fost o sărbătoare disperată, o ceremonie tragică și sublimă, la finalul căreia gorniștii aveau să sufle în instrumente, anunțându-i pe participanții la serată că au de îndeplinit un ordin fatal. Generalul își mai amintea de asemenea serate. Uneori, caii și vizitiii rămâneau peste noapte în parcul înzăpezit, în jurul unui foc de tabără făcut din vreascuri, pentru că nu încăpeau în grajduri. Odată venise însuși împăratul, care era și rege peste aceste ținuturi. Sosi cu trăsura, fiind escortat de călăreți care purtau niște caschete ornate cu pene albe, de egretă. Participă timp de două zile la o vânătoare în pădure, locui în aripa cealaltă a castelului, dormi într-un pat din fier, iar seara o invită la dans pe amfitrioană. În mijlocul conversației din timpul dansului, ochii femeii s-au umplut de lacrimi. Regele se opri, se înclină, apoi sărută mâna amfitrioanei, pe care o conduse înapoi în celălalt salon, unde membrii din anturajul său stăteau în picioare, formând un semicerc. O însoți până la ofițerul de gardă, și-i sărută încă o dată mâna.

— Despre ce ați vorbit? o întrebă mai târziu, mult mai târziu, ofițerul de gardă pe nevastă-sa.

Femeia nu-i răspunse. Nimeni n-a aflat vreodată ce anume îi spusese regele tinerei femei venite din străinătate, care în timpul dansului izbucnise în plâns. Toate astea au fost comentate încă mult timp de către cei de prin partea locului.

4

Castelul închidea în sine o lume întreagă, asemenea unui cavou imens, fastuos, din piatră sculptată, unde se descompun oasele, unde se destramă haine-

le cusute din mătase și postav gri sau negru cu care fuseseră înmormântate generații de femei și de bărbați. Închidea în sine și liniștea, întocmai ca pe un prizonier evlavios care piere înțepenit pe un mănunchi de paie putrezite într-o carceră, bărbos și îmbrăcat în zdrențe, plin de mucegai. Închidea în sine și amintirile, amintirile morților, care stăteau pitite în cotloanele găunoase ale camerelor întocmai ca ciupercile, igrasia, liliecii, șobolanii și gândacii din subsolurile umede ale clădirilor foarte vechi. Pe clanțele ușilor se simțea tremurul unei mâini, emoția unei clipe de odinioară, când mâna ezitase să apese această clanță. Toate casele în care pasiunea îi cuprinde inexorabil pe locatari se umplu cu acest conținut difuz.

Generalul contempla portretul mamei sale. Cunoștea fiecare trăsătură a feței înguste. Avea ochii ațintiți asupra timpului, privindu-l cu un dispreț somnolent și trist; o astfel de privire aveau femeile de odinioară, când urcau pe eșafod, desconsiderându-i în același timp atât pe cei pentru care mureau, cât și pe cei care le curmau viața. Familia mamei sale poseda un castel în Bretagne, pe malul mării. Copilul trebuie să fi avut vreo opt ani când, într-o vară, a fost dus acolo. Pe vremea aceea călătoreau deja cu trenul, care mergea foarte încet. În compartiment, în locul destinat bagajelor erau înșirate valize în huse din pânză, împodobite cu monograma brodată a mamei sale. La Paris ploua. Copilul stătea cuibărit într-o trăsură căptușită cu mătase albastră, uitându-se prin geamul opac la orașul care strălucea alunecând în ploaie, asemenea unui pește mare și gras. Vedea acoperișuri țuguiate, hornuri mari, care se înălțau pieziș și cenușiu spre perdelele murdare ale cerului, de parcă ar fi vorbit lumii despre secretele unor destine total diferite și imposibil de înțeles. Femeile umblau râzând prin ploaie, ridicându-și

din când în când cu una dintre mâini poalele fustelor; aveau niște dinți strălucitori, ca și cum ploaia, orașul străin, limba franceză ar fi fost ceva vesel și minunat pe care copilul încă nu-l putea înțelege. Avea opt ani, stătea grav în trăsură, lângă mama sa, față-n față cu camerista și guvernanta; simțea că are de îndeplinit o misiune. Toată lumea era atentă la el, la micuțul sălbatic sosit din ținuturi îndepărtate, din pădure, dintre urși. Copilul pronunța cuvintele franțuzești cu atenție și îngrijorare. Știa că de data asta vorbește și în numele tatălui său, al căminului pe care-l părăsise, al castelului, al câinilor și al pădurii. Se deschise poarta, trăsura intră în curtea spațioasă, iar în fața scărilor impunătoare valeți înveșmântați în fracuri făcură niște reverențe adânci. Toate astea îi erau puțin ostile. Fu condus prin mai multe saloane, unde totul era, într-un mod penibil de meticulos și de intimidant, la locul său. În salonul cel mare, de la etaj, îi întâmpină bunica din Franța. Avea niște ochi gri și o urmă de mustață îngustă și neagră, iar părul, care fusese probabil roșcat odinioară, dar acum era arămiu-murdar, de parcă timpul ar fi uitat să-l spele, și-l purta prins cu agrafe în vârful capului. Își sărută nepotul, luă capul veneticului între mâinile ei albe și osoase, îl înclină puțin pe spate și-l examină din picioare.

— *Tout de même*, îi spuse mamei copilului, care stătea neliniștită alături, de parcă fiul ei s-ar fi aflat la un examen, fiindu-i teamă că ar ieși de-ndată ceva la iveală.

Mai târziu li se aduse ceai din flori de tei. Totul avea un miros insuportabil, iar copilului îi era greață. Spre miezul nopții începu să plângă și să vomite.

— Aduceți-o pe Nini! spuse el înecându-se în lacrimi.

Stătea întins în pat, palid ca un mort.

A doua zi se constată că avea temperatură mare și vorbea incoerent. Sosi o echipă solemnă de medici; fie-

care dintre ei purta o redingotă neagră, avea fixat la butoniera din mijloc de la jiletca albă lanțul de aur al ceasului de buzunar, și, rând pe rând, se apleca asupra copilului; bărbile și hainele lor emanau același miros ca toate obiectele din casă, ca părul și gura bunicii franțuzoaice. Copilul simți că o să moară dacă nu dispare acest miros. Febra persistă până la sfârșitul săptămânii, iar pulsul îi era tot mai slab. Atunci, contesa îi trimise o telegramă lui Nini. După patru zile doica sosi la Paris. Majordomul cu favoriți n-o recunoscuse pe peronul gării, astfel că Nini parcurse pe jos drumul până la destinație, cărând în mâini o sacoșă croșetată. Se orientase ca păsările migratoare. Nu știa franțuzește, nu cunoștea străzile și niciodată n-a putut răspunde la întrebarea: cum de găsise într-un oraș străin imobilul care-l adăpostea pe copilul bolnav. Intră în cameră și-l ridică din pat pe copilul muribund; era aproape nemișcat, numai ochii îi luceau cu înfocare. Îl luă în brațe, îl strânse cu putere la piept și-l legănă în tăcere. A treia zi, copilul primi sfânta împărtășanie. Seara, Nini ieși din camera bolnavului și-i spuse în ungurește contesei:

— Cred că scapă.

Nu plângea, era doar foarte obosită, pentru că nu mai dormise de șase nopți. Apoi se întoarse în camera copilului, scoase din sacoșa croșetată proviziile aduse de acasă și începu să mănânce. Timp de șase zile îl ținu pe copil în viață cu căldura propriei sale respirații. Contesa stătea îngenuncheată în fața ușii, plângea și se ruga. Erau toți acolo: bunica franțuzoaică, servitorii, un preot tânăr, cu sprâncenele oblice, care la orice oră din zi și din noapte ieșea și intra în clădire. Încetul cu încetul, vizitele medicilor se răriră, apoi încetară cu desăvârșire. Pe urmă plecară cu Nini în Bretagne, iar bunica franțuzoaică rămase consternată și jignită la Pa-

ris. Firește, nimeni nu vorbea despre cauza îmbolnăvirii copilului. Nu spunea nimeni nimic, dar știau cu toții: ducea dorul afecțiunii, iar când se văzuse înconjurat de străini, când simțise peste tot mirosul acela insuportabil, hotărâse că mai bine moare. În Bretagne fremăta vântul, iar valurile se izbeau de rocile bătrâne. Malul mării era plin de stânci roșietice. Nini era calmă, privea zâmbind marea, cerul, de parcă le-ar mai fi văzut deja. În cele patru colțuri ale castelului se înălțau patru turnuri pântecoase, foarte vechi, zidite din piatră brută; odinioară, din aceste turnuri strămoșii contesei îl pândeau pe piratul Surcouf. Copilul se bronza repede și râdea mai tot timpul. Acum nu-i mai era teamă, știa că ei doi, el și Nini, sunt mai puternici. Stăteau pe malul mării, vântul flutura volanele rochiei bleumarin purtate de Nini, totul avea un gust sărat, chiar și aerul și florile. Dimineața, după retragerea fluxului, în adânciturile stâncilor roșii de pe mal rămâneau păianjeni de mare cu picioarele păroase, crevete cu burta roșie, stele-de-mare mov, gelatinoase. În curtea castelului trona un smochin plantat în urmă cu mai multe sute de ani, asemenea unui înțelept din Orient care nu mai povestește decât istorii foarte simple. Sub frunzele dese ale copacului adia o răcoare parfumată și dulce. Aici stătea în tăcere, împreună cu doica, în timpul orelor amiezii, când marea murmura obosită.

— Voi fi poet, spuse el într-o zi uitându-se în sus, cu capul înclinat într-o parte.

Contempla marea, buclele-i blonde îi fluturau în adierea călduță, de sub genele închise pe jumătate iscodea cu atenție depărtarea. Doica îl îmbrățișă, îi strânse cu gingășie capul la piept.

— Vei fi militar, îi spuse tandru.

— Ca tata? întrebă copilul dând din cap. Dar tata e și poet, nu știi? Întotdeauna se gândește la altceva.

— E adevărat, răspunse doica oftând. Îngerașul meu, nu te duce la soare. O să te doară capul.

Stăteau ore în șir sub smochin. Ascultau marea: le era cunoscut freamătul ei. La fel fremăta și pădurea, acasă. Copilul și doica se gândeau că în lume toate se leagă între ele.

5

Oamenii înțeleg aceste lucruri abia mai târziu. După ce trec decenii la rând, traversând o încăpere întunecată în care a murit cineva, aud dintr-o dată freamătul mării, cuvintele rostite odinioară. Cele câteva cuvinte parcă ar exprima rațiunea vieții. Dar mai târziu trebuie întotdeauna să se vorbească despre altceva.

Toamna, când se întoarseră din Bretagne, ofițerul de gardă își așteptă familia la Viena. Copilul fu înscris la Academia Militară. Primi o sabie mică, pantaloni lungi și un chipiu. Duminica, elevii erau duși la plimbare, în Graben; toți aveau sabia fixată la brâu, pe o centură, și erau îmbrăcați în tunică bleumarin. Arătau ca niște copii care se joacă de-a soldații. Purtau mănuși albe și salutau șarmant.

Academia Militară se afla lângă Viena, pe o colină. Era o clădire galbenă; de la ferestrele celui de-al doilea etaj se vedea orașul vechi, cu străzile sale drepte, reședința de vară a împăratului, acoperișurile de la Schönbrunn și aleile flancate de arbuștii îngrijiți din parcul imens. Pe coridoarele albe, cu boltă, în sălile de clasă, în sala de mese, în dormitoare, era o ordine atât de liniștitoare, încât acesta părea să fi fost singurul loc din lume unde tot ce ar fi putut trece drept dezordine și inutilitate fusese aranjat și pus la locul său. Profesori erau niște ofițeri bătrâni. Totul mirosea a mucegai. Fie-

care dormitor găzduia treizeci de persoane — treizeci de copii de aceeași vârstă dormeau în paturi înguste, din fier, la fel ca patul în care dormea împăratul. Deasupra intrării atârnau un crucifix și un mănunchi de flori de salcie care fusese binecuvântat. Noaptea, ardeau becuri albastre. Dimineața erau treziți de sunetul goarnei; iarna se întâmpla uneori ca apa pentru spălat să înghețe în lighenele din tinichea. În asemenea situații, ordonanțele aduceau în căni apă caldă de la bucătărie.

Învățau limba greacă, și balistică, și cum trebuie să se comporte un soldat în fața dușmanului, și istorie. Copilul era palid, tușea. Preotul îl ducea în fiecare după-amiază la plimbare în Schönbrunn. Mergeau încet pe aleile parcului. Dintr-o fântână arteziană, ale cărei pietre erau atacate de un strat de mușchi verde și de mucegai, apa țâșnea în jeturi aurii în lumina soarelui. Se plimbau printre copacii tunși cu meticulozitate; copilul, care purta mănuși albe, își îndrepta spatele și-i saluta reglementar și țeapăn pe bătrânii ofițeri care se plimbau și ei prin parc, îmbrăcați în uniforme de gală, de parcă în fiecare zi ar fi fost aniversarea zilei de naștere a împăratului. La un moment dat veni spre ei, din direcția opusă, o femeie; avea capul descoperit și în mână ținea o umbrelă de soare din dantelă albă. Trecu grăbită pe lângă ei, iar preotul se înclină adânc.

— E împărăteasa, îi șopti copilului.

Femeia avea chipul foarte palid, iar părul negru, împletit în cosiță, îi era răsucit de trei ori în jurul capului. Era urmată, la trei pași distanță, de o femeie îmbrăcată în negru, care avea spatele puțin încovoiat, obosită, parcă, din cauza mersului prea alert.

— E împărăteasa, repetă cu evlavie preotul.

Copilul se-ntoarse și se uită după femeia solitară, care aproape că alerga printre copacii imensului parc, ca și cum s-ar fi refugiat din fața cuiva sau a ceva.

— Seamănă cu mama, spuse copilul, pentru că-și amintise de portretul care atârna pe peretele din fața biroului din camera de lucru a tatălui său.

— N-ai voie să spui asemenea lucruri, replică preotul cu seriozitate.

De dimineața până seara învățau ce anume n-aveau voie să spună. La Academie, unde erau educați patru sute de copii, domnea un calm ca acela de dinaintea declanșării unei furtuni infernale. Veneau aici copii de pretutindeni, din castelele din Cehia, cu părul gălbui, cu nasul cârn și mâinile anemice, obosite, de pe moșiile din Moravia, din cetățile din Tirol și din castelele de vânătoare din Stiria, din palatele cu obloanele mereu trase, situate pe străzile liniștite din jurul Grabenului, și din conacurile din ținuturile ungurești. Purtau nume și prenume prestigioase, sonore, lungi, cu multe consoane, titluri și ranguri nobiliare, pe care le depuseseră la vestiarul Academiei, lângă hainele civile, confecționate la croitoriile din Viena și Londra, și lenjeria de corp provenită din Olanda. Din toate astea rămâneau doar un nume și un copil care purta acel nume, învățând tot timpul ce anume îi este permis și ce nu să facă și să spună. Printre ei erau și băieți de origine slavă, cu fruntea îngustă, în sângele cărora se amestecaseră toate particularitățile umane ale imperiului, erau și aristocrați cu ochii albaștri, foarte obosiți, deși aveau doar zece ani, care priveau în gol, de parcă strămoșii lor văzuseră deja totul și-n locul lor, și mai era și un prinț din Tirol, care se împușcase la vârsta de doisprezece ani pentru că era îndrăgostit de verișoara lui.

Konrád dormea în patul alăturat. Aveau doisprezece ani când s-au cunoscut.

Era bondoc, și totuși slab, având o constituție asemănătoare cu a descendenților raselor foarte vechi, în trupul cărora oasele domină carnea. Era mai lent, dar

nu leneș, menținând în mod conștient un ritm cumpătat. Tatăl său, funcționar în Galiția, primise titlul de baron; mama lui era poloneză. Când râdea, în jurul gurii îi apărea o expresie destinsă, copilăroasă, specifică slavilor. Râdea rar. Era tăcut și atent.

Din prima clipă, trăiră laolaltă ca gemenii în pântecele mamei. Pentru asta n-a fost nevoie să semneze un „pact de prietenie", cum obișnuiau să facă tinerii de vârsta lor în cadrul unor ritualuri solemne și comice, cu o pasiune infatuată, cum apare în om, în mod inconștient și diform, dorința să răpească și să domine trupul și sufletul semenului, pentru a le face ale sale, numai ale sale, esența dragostei și a prieteniei reducându-se doar la atât. Prietenia dintre ei era gravă și tăcută, ca marile sentimente care durează o viață. Și, ca toate sentimentele profunde, și acesta îmbina rușinea și culpabilitatea. Omul nu-și poate izola un seamăn de ceilalți fără să fie pedepsit.

Cei doi au știut încă din prima clipă că această întâlnire le va impune obligații pentru toată viața. Băiatul ungur era slăbuț, avea o constituție fragilă, motiv pentru care medicii îl țineau sub observație și-l consultau săptămânal: erau îngrijorați din cauza unei eventuale boli pulmonare. La rugămintea directorului Academiei, un colonel din Moravia, ofițerul de gardă veni la Viena și stătu ore-ntregi de vorbă cu medicii. Din spusele acestora, înțelese doar un singur cuvânt: „pericol".

— Băiatul nu este propriu-zis bolnav, îi spuseseră aceștia, dar e predispus la boală. E în pericol, în general.

Ofițerul de gardă își rezervă un apartament la hotelul *La regele ungur*, situat pe o străduță laterală din apropierea bisericii Sfântul Ștefan, unde, odinioară, obișnuia să tragă și bunicul său. Pereții coridoarelor erau ornați cu coarne de cerb. Servitorul hotelului îl saluta cu „Sărut mâna". Locuia în două camere întune-

coase, cu tavanul boltit, ticsite cu mobile acoperite cu huse din mătase galbenă. În perioada sejurului său la Viena luase copilul la el, locuiau amândoi la hotel, unde deasupra fiecărei uși se putea citi numele distinșilor oaspeți care se cazau acolo în mod frecvent, ca și cum locul acela ar fi fost o mânăstire laică pentru domnii însingurați ai monarhiei. Dimineața, urcau într-o trăsură și mergeau la Prater, să se plimbe; era începutul lui noiembrie, se făcuse deja răcoare. Seara obișnuiau să intre la teatru, unde eroii gesticulau pe scenă, declamau răgușit și-și agitau săbiile. Apoi, cinau la restaurant, într-o încăpere separată, unde îi serveau foarte mulți ospătari. Copilul trăia în tăcere lângă tatăl său, cu o gravitate bătrânească, de parcă ar fi trebuit să suporte și să ierte ceva anume.

— Mi-au spus că ești în pericol, îi spuse tatăl său după ce terminară de mâncat, dar rosti aceste cuvinte mai degrabă pentru sine. Dacă vrei, poți să vii acasă, dar m-aș bucura să nu-ți fie teamă de nici un pericol.

— Nu mi-e teamă, tată, spuse copilul. Dar Konrád să rămână cu noi pentru totdeauna. Ei sunt săraci. Aș dori să-și petreacă vara la noi.

— Ți-e prieten? întrebă tatăl.

— Da.

— În cazul acesta, îl consider și eu prieten, spuse el cu seriozitate.

Ofițerul de gardă purta frac, cămașă albă, cu jabou; în ultimul timp, nu-și mai îmbrăca uniforma militară. Copilul tăcea satisfăcut. Avea încredere în spusele tatălui său. În Viena, peste tot pe unde mergeau, îl cunoștea toată lumea: la magazinul de mănuși, la cel de cămăși, la croitorie, la restaurant, unde impozanții ospătari-șefi dețineau puterea asupra meselor, chiar și pe stradă, unde doamne și domni îl salutau cu amabilitate din trăsură, când treceau pe lângă el.

— Te duci la împărat? îl întrebă copilul în ziua de dinaintea plecării.

— Rege, îl corectă cu severitate tatăl său.

După care spuse:

— N-am să mai merg la el niciodată.

Băiatul înțelese că în relațiile dintre suveran și tatăl său intervenise ceva. În ziua plecării, i-l prezentă pe Konrád. În seara precedentă adormise cu inima cât un purice: era ca o logodnă.

— De față cu el nu-i voie să vorbești despre rege, își avertiză el prietenul.

Dar tatăl lui fusese generos, amabil, un adevărat gentilom. Din prima clipă îl acceptase pe Konrád drept membru al familiei.

Începând din ziua aceea, copilul a tușit din ce în ce mai rar. Deja nu mai era singur. Nu suporta singurătatea printre oameni.

Conform principiilor educației pe care le avea în sânge — din pădure, de la Paris, din temperamentul mamei sale —, omul n-avea voie să vorbească despre durerile sale, fiind obligat să le suporte fără crâcnire. Cel mai înțelept era să nu vorbească despre aceste aspecte, cel puțin așa fusese învățat. Dar fără iubire îi era imposibil să trăiască — și asta făcea parte din moștenirea primită. Probabil că prin rădăcinile franțuzești ale mamei sale i se transmisese dorința oamenilor de a-și exterioriza sentimentele. În familia tatălui său nu se vorbea despre așa ceva. Avea nevoie să iubească pe cineva: pe Nini sau pe Konrád. Atunci îi scădea temperatura, îi treceau accesele de tuse, iar chipul său firav și palid prindea o culoare rozalie, umplându-se de încredere. Erau la vârsta când băieții nu au încă o identitate sexuală bine definită, de parcă încă nu s-ar decide în acest sens. Își detesta părul blond și moale, care-i conferea o înfățișare de fată, astfel că din două-n

două săptămâni îl ruga pe frizer să-l tundă chilug. Konrád era mai viril, mai calm. Copilăria își deschisese porțile în fața lor, dar nu se mai temeau de ea, pentru că nu erau singuri.

La sfârșitul primei veri, când băieții urcară în trăsură să se întoarcă la Viena, mama franțuzoaică se uită prelung din poarta castelului după cei doi. Apoi îi spuse lui Nini zâmbind:

— În sfârșit, un mariaj fericit.

Dar Nini nu zâmbea. Băieții soseau împreună în fiecare vară; mai târziu, tot împreună își petreceau la castel și sărbătorile de Crăciun. Își foloseau în comun hainele și lenjeria, dormeau în aceeași cameră care li se amenajase la castel, citeau împreună aceeași carte; împreună au descoperit Viena și pădurea, lectura și vânătoarea, călăritul și virtuțile militare, viața de societate și iubirea. Nini era speriată, poate chiar puțin geloasă. Prietenia asta dura deja de patru ani, băieții evitau societatea, aveau secrete. Legătura dintre ei era tot mai profundă, mai tenace. Fiul ofițerului de gardă era mândru de Konrád, l-ar fi arătat tuturor, asemenea unei creații, o adevărată operă de artă, dar în același timp era gelos pe toată lumea, îi era teamă că-i vor răpi persoana iubită.

— E prea mult, îi spuse Nini contesei. Într-o zi o să-l părăsească. O să sufere cumplit.

— Asta-i soarta omului, îi răspunse mama, privindu-și în oglindă frumusețea ofilită. Într-o zi trebuie să ne despărțim de persoana iubită. Cel care nu supraviețuiește acestui lucru merită să sufere, înseamnă că nu este un om adevărat.

Colegii lor de la Academia Militară nu-și bătuseră prea mult timp joc de ei; prietenia lor deveni în scurt timp un fenomen natural. Toată lumea îi amintea cu un nume comun, ca în cazul unui cuplu. „Henrikii".

Dar nimeni nu râdea de această relație din care radiau o anume gingășie, gravitate, fatalitate, un devotament absolut, dezarmând astfel orice încercare de sarcasm. În cadrul comunităților umane asemenea relații sunt percepute cu gelozie. Cea mai înfocată dorință a oamenilor este să aibă parte de o prietenie dezinteresată. Dorința lor este zadarnică. La Academie, băieții se refugiau fie în orgoliul descendenței lor, fie în studiu, fie în dezmățuri precoce, fie în performanțe fizice, fie în relații amoroase confuze și dureroase. În acest haos uman, prietenia dintre Konrád și Henrik strălucea ca lumina blândă a unei ceremonii organizate în Evul Mediu cu ocazia unui legământ de loialitate. Este cât se poate de rar ca între doi tineri să existe o legătură lipsită de egoism, care exclude atât ajutorul, cât și sacrificiul celuilalt. Tinerețea așteaptă întotdeauna un sacrificiu din partea celor care își pun speranțele în ea. Cei doi băieți simțeau că au privilegiul să trăiască o stare de grație miraculoasă, care nu putea fi definită.

Nimic nu reușea să egaleze delicatețea raportului dintre ei. Dorințele tandre sau violente, sentimentele puternice, pasiunile fatale, într-un cuvânt, tot ce urma să le ofere mai târziu viața, avea să fie brutal și inuman. Konrád era serios și discret, asemenea tuturor bărbaților adevărați la vârsta de doisprezece ani. Când băieții ajunseră la vârsta pubertății, iar mintea începu să le stea la prostii, încercând cu o infatuare jalnică să descopere secretele adulților, Konrád îl sili pe Henrik să jure că vor rămâne caști. Deși le-a fost greu, au respectat mult timp acest jurământ. Din două-n două săptămâni, își pregăteau împreună lista păcatelor și se spovedeau. Dorințele apăreau tot mai insistent în sângele și-n fibrele nervoase ale băieților, iar când se schimbau anotimpurile, cei doi erau palizi și aveau amețeli. Dar trăiau o viață inocentă, de parcă prietenia, a că-

rei mantie răcoroasă le învelea viețile tinere, i-ar fi recompensat pentru tot ce-i chinuia atât de înfrigurat pe ceilalți, pe curioși și pe neastâmpărați, gonindu-i spre tărâmurile mai întunecate și mai diabolice ale vieții.

Trăiau într-o disciplină severă, ale cărei principii erau stabilite de experiența și practica secolelor. În fiecare dimineață, băieții făceau antrenamente la scrimă în sala de gimnastică a Academiei Militare, aveau bustul gol și purtau bandaje și cască de protecție. Apoi călăreau. Henrik era un bun călăreț; Konrád se lupta disperat să nu-și piardă echilibrul și siguranța de sine, din trupul lui lipseau amintirile disponibilității ereditare. Henrik învăța ușor, Konrád dimpotrivă, dar tot ce reușea să învețe reținea cu lăcomie și cu încăpățânare, asemenea celui care știe că asta e singura sa avere pe lume. În societate, Henrik se comporta dezinvolt, cu superioritate, ca și cum viața nu i-ar mai fi putut oferi nici o surpriză; Konrád era mai stângaci, respectând în mod excesiv toate normele. Într-o vară, au făcut o călătorie în Galiția, la părinții lui Konrád. Pe vremea respectivă aveau deja grad de ofițer. Baronul — un bătrân chel și umil, măcinat de cei patruzeci de ani de slujbă petrecuți în Galiția și de insatisfacțiile privind ambițiile sociale ale unei aristocrate poloneze — se grăbi, cu o complezență stângace, să-i distreze pe tinerii domni. Orașul, cu vechile-i turnuri, cu fântâna din mijlocul pieței dreptunghiulare, cu clădirile și camerele sale boltite, întunecoase, era îmbâcsit. Iar oamenii din oraș — ucraineni, nemți, evrei, ruși — trăiau într-un anume vacarm înăbușit și aplanat de către autorități, de parcă în urbe, în locuințele neaerisite și opace, ar fi dospit în permanență un proces, o revoluție sau poate o simplă nemulțumire, o jalnică flecăreală, sau poate nici măcar atât — pur și simplu, agitația mocnită și atmosfera de așteptare specifice unui caravan-

serai se impregnaseră în casele și piețele din oraș, în viață. Doar catedrala, cu turla-i impunătoare și cu arcadele-i largi, se detașa liniștită din zarva confuză, plină de țipete și murmure, de parcă odinioară cineva ar fi emis o lege în acest oraș, cu toate consecințele sale, ceva etern și irevocabil. Băieții trăseseră la hotel, pentru că locuința baronului avea doar trei camere mici. În prima seară, după cina îmbelșugată, fripturile grase și vinurile grele, cu arome tari — pe care tatăl lui Konrád, bătrânul funcționar, și mama acestuia, poloneza tristă și ofilită, fardată țipător, cu mov și roșu, asemeni unui cacadu, le-au oferit în locuința lor modestă cu niște emoții dureros de impresionante, ca și cum fericirea fiului lor, care venea rar pe acasă, ar fi depins de calitatea bucatelor —, înainte de culcare tinerii ofițeri au mai stat mult timp retrași într-un colț întunecos din sala de mese a hotelului galițian, ornată cu palmieri prăfuiți. Fumau în tăcere și degustau un vin vechi, unguresc.

— Acum i-ai văzut, spuse într-un târziu Konrád.

— Da, răspunse cu un sentiment de vinovăție fiul ofițerului de gardă.

— Prin urmare, acum știi, spuse celălalt cu blândețe și gravitate. Imaginează-ți ce-au făcut aici pentru mine, și asta de douăzeci și doi de ani.

— Știu, replică Henrik și simți cum i se strânge inima.

— De aici sosește fiecare pereche de mănuși pe care trebuie să mi-o cumpăr când mergem împreună la Burgtheater. Dacă am nevoie de un harnașament nou, ai mei nu mănâncă trei luni carne. Dacă la o serată ofer un bacșiș ospătarului, tata nu-și permite să fumeze o săptămână. Și asta durează de douăzeci și doi de ani. Așa a fost întotdeauna. Undeva, departe, în Polonia, lângă granița rusească, există un conac. Nu l-am văzut niciodată. A fost al mamei mele. Din acest conac a so-

sit totul: uniforma, taxele școlare, banii pentru biletele de teatru, pentru buchetul de flori pe care i l-am trimis mamei tale când a trecut prin Viena, taxele pentru examene, cheltuielile pentru duel, când a trebuit să mă bat cu bavarezul. Totul, de douăzeci și doi de ani încoace. Mai întâi au vândut mobilele, apoi grădina, pământul, casa. Apoi și-au sacrificat sănătatea, confortul, liniștea, bătrânețile, ambițiile sociale ale mamei mele, dorința de a avea o casă cu o cameră în plus în orașul ăsta păduchios, iar în casă să fie mobile ca lumea, astfel ca din când în când să poată primi oaspeți. Înțelegi?

— Iartă-mă, spuse Henrik agitat și alb ca varul.

— Nu sunt supărat, îi răspunse prietenul său pe un ton foarte serios. Voiam doar să știi și să ai ocazia să și vezi. Când bavarezul și-a scos sabia și a început să mă atace ca un smintit, foarte bine dispus, de parcă ar fi fost o glumă excelentă dacă ne-am fi schilodit dintr-o simplă vanitate, mi-am amintit de chipul mamei mergând în fiecare dimineață la piață, ca nu cumva bucătăreasa s-o înșele cu doi fileri, care acumulându-se până la sfârșitul anului devin cinci forinți, pe care mi-i poate trimite într-un plic... Atunci chiar că l-aș fi putut omorî pe bavarez, care voia să mă rănească din pură vanitate, fără să știe că fiecare zgârietură făcută echivalează cu un păcat mortal comis împotriva a doi oameni care, în Galiția, și-au sacrificat în tăcere viața pentru mine. Când acasă la voi îi dau un bacșiș valetului, cheltuiesc ceva din viața lor. Mi-e foarte greu să trăiesc astfel...

Konrád era roșu ca racul.

— De ce? îl întrebă încet prietenul său. Nu crezi că lor le este bine așa...?

— Lor, poate, spuse după un moment de ezitare Konrád, care nu abordase niciodată acest subiect, iar

acum vorbea șovăitor și cu întreruperi, fără să se uite în ochii prietenului său. Dar mie mi-e foarte greu să trăiesc astfel. E ca și cum nu mi-aș aparține. Când sunt bolnav, mă sperii, parcă aș irosi o proprietate străină, ceva care nu-mi aparține în totalitate, sănătatea mea. Sunt militar de carieră, am fost educat să ucid și să accept să fiu ucis. Am depus un jurământ. Dar ei de ce să fi suportat toate astea, dacă eu tot voi fi ucis? Înțelegi...? Bieții de ei... trăiesc de douăzeci și doi de ani în acest oraș, unde totul are un miros îmbâcsit, ca într-o casă foarte murdară în care au dormit peste noapte caravane aflate în trecere... peste tot miros de mâncare, de parfumuri ieftine și de paturi neaerisite. Aici trăiesc, în tăcere. De douăzeci și doi de ani tata n-a mai fost la Viena, unde s-a născut și a crescut. De douăzeci și doi de ani nu și-au permis nici măcar o călătorie, nu și-au cumpărat o haină nouă, nu s-au dus în nici o excursie în timpul verii, pentru că eu trebuie să devin capodopera pe care n-au reușit s-o realizeze în propria lor viață, fiind prea slabi pentru așa ceva. Uneori, când vreau să acționez într-un fel sau altul, mâna mi se oprește inertă în aer. Mereu această responsabilitate. Am ajuns chiar să le doresc moartea, spuse el foarte încet.

— Da, îi răspunse Henrik.

Rămaseră patru zile în oraș. Când au plecat, au simțit pentru prima dată în viața lor că se întâmplase ceva între ei. De parcă unul dintre ei i-ar fi fost dator cu ceva celuilalt. Acest sentiment nu se putea exprima în cuvinte.

6

Dar Konrád avea un refugiu în care prietenul lui nu putea să-l urmeze: muzica. Un fel de ascunză-

toare unde nu-l ajungea lumea. Henrik era afon, se mulțumea cu muzica lăutărească și cu valsurile vieneze.

La Academie nu se discuta despre muzică, educatorii și elevii mai degrabă o tolerau și o iertau, ca pe un capriciu al tinereții. Se gândeau că toți au câte o slăbiciune. Unii cresc câini, cu orice preț, sau călăresc. E mai bine decât dacă ar fi atrași de jocul de cărți, e mai puțin periculos decât femeile.

Dar încetul cu încetul Henrik începu să-și dea seama că muzica nu este o pasiune chiar atât de lipsită de pericole. Firește, Academia nu admitea această rebeliune: răsunetul muzicii. Din educație făcea parte și însușirea noțiunilor muzicale, dar mai degrabă în sens general. Știau doar că pentru muzică era nevoie de instrumente de suflat din alamă, că în față mergea tambur-majorul, care din când în când ridica în aer bastonul din argint. În urma muzicanților, un ponei trăgea o tobă mare. Era o muzică sonoră și reglementară, disciplina pașii trupei, ademenea populația civilă să iasă în stradă și constituia recuzita indispensabilă a tuturor paradelor. Când auzea muzica, omul pășea mai energic, asta era tot. Uneori muzica era poznașă, alteori emfatică și solemnă. Nimeni nu-și bătea capul cu altceva.

Dar când Konrád auzea muzica, devenea întotdeauna palid. Muzica, de orice fel, inclusiv cea mai banală, îl izbea ca o lovitură fizică. I se albeau și-i tremurau buzele. Muzica îi transmitea ceva anume, ceea ce nu puteau înțelege ceilalți. Probabil că melodiile nu i se adresau rațiunii. În asemenea momente, disciplina în care fusese educat și în care trăia, datorită căreia obținuse un rang în viață, disciplina pe care și-o asumase în mod voluntar, asemenea credinciosului care-și asumă pedeapsa și penitența, se atenua, trupul însuși părea să se relaxeze din atitudinea încordată și rigidă.

Ca atunci când la o paradă militară, după o defilare lungă și obositoare, se dă comanda: „Pe loc repaus!" Buzele începeau să-i tremure, dorind parcă să spună ceva. Uita cu desăvârșire unde se află, ochii îi străluceau cu înfocare, privea în gol, nu vedea pe nimeni în jur, nici pe superiori, nici pe colegi, nici măcar pe frumoasele doamne în compania cărora se afla sau pe spectatorii din sala de teatru. Asculta muzica prin întregul său trup, însetat precum condamnatul care ascultă în celula închisorii zgomotul pașilor îndepărtați ai celui de la care așteaptă vestea eliberării sale. În asemenea momente, nu auzea nimic dacă i se adresa cineva. Muzica dizolva lumea din jurul său, schimba pentru câteva clipe legile unei convenții artificiale, iar Konrád înceta să mai fie militar. Într-o seară de vară, la castel, Konrád cânta la patru mâini cu mama lui Henrik, când s-a întâmplat ceva. Se aflau în salonul cel mare, înainte de cină, ofițerul de gardă și fiul acestuia ascultau muzica într-un colț al încăperii cu o politețe și o răbdare care păreau să spună: „Viața este o obligație, prin urmare trebuie suportată inclusiv muzica, nu se cuvine ca doamnele să fie contrazise." Mama lui Henrik era fascinată de pian, interpretau amândoi cu pasiune *Poloneza-fantezie* de Chopin. S-ar fi zis că în încăpere totul se dislocase de la locul său. Până și tatăl și fiul au simțit, din fotoliile în care stăteau în colțul salonului, ascultând politicoși și răbdători, că în cele două trupuri, în trupul mamei și în cel al lui Konrád, se petrece ceva în momentele respective. Era ca și cum rebeliunea muzicii ar fi ridicat mobilele, ca și cum o forță necunoscută ar fi fluturat în fața ferestrelor perdelele grele, din mătase, ca și cum tot ce înmormântaseră sufletele, tot ce fusese gelatinos și rânced, s-ar fi trezit la viață, ca și cum în inimile tuturor ar fi fost ascuns un ritm fatal, care într-un anume moment al vieții în-

cepe să zvâcnească, să palpite cu o forță vitală. Politicoasa asistență înțelese că muzica putea fi periculoasă. Dar pe cei doi pianiști nu-i mai interesa acest pericol. *Poloneza-fantezie* era doar un pretext pentru dezlănțuirea acelor forțe datorită cărora se clatină și explodează totul, tot ce este tăinuit cu atâta grijă de către ordinea stabilită de oameni. Stăteau în fața pianului cu trupurile încordate, cu spatele drept și bustul înclinat puțin în spate, de parcă ar fi ținut cu putere în mâini hățurile forțelor năvalnice ale cailor de la legendarul și invizibilul atelaj înfocat pe care muzica îl catapultase în furtuna bântuind dincolo de lume. Apoi, după un singur acord, se făcu liniște. Prin fereastra cu două canaturi pătrunse o rază a soarelui gata să apună, iar în fasciculul luminos valsau rotocoale de pulbere aurită, asemeni prafului stârnit de goana cailor înaripați de la atelajul divin al muzicii ajuns deja departe pe drumul ceresc, drum care duce spre niciunde și spre pierzanie.

— Chopin, spuse franțuzoaica respirând adânc. Tatăl lui a fost francez.

— Iar mama, poloneză, replică încet Konrád, înclinându-și capul într-o parte și privind prelung prin fereastră. A fost rudă cu mama, adăugă în treacăt, de parcă s-ar fi jenat de această legătură.

Cei de față deveniră dintr-o dată atenți, vocea lui Konrád era foarte tristă, ca a exilaților atunci când vorbesc despre dorul de țară și despre căminul părăsit. Ofițerul de gardă îl privi cu insistență pe prietenul fiului său, ca și cum atunci l-ar fi văzut pentru prima dată. Seara, când rămase în fumoar doar cu fiul său, îi spuse următoarele:

— Konrád nu va fi niciodată un militar adevărat.

— De ce? întrebă speriat Henrik.

Dar știa că tatăl său avea dreptate. Ofițerul de gardă ridică din umeri. Fuma, avea picioarele întinse co-

mod în fața șemineului, privea fumul de țigară. Apoi, rosti cu calmul și superioritatea specialistului:

— Pentru că este diferit de ceilalți.

Generalul avea să înțeleagă sensul exact al acestei propoziții mulți ani mai târziu, când tatăl său nu mai trăia.

7

Omul știe întotdeauna adevărul, acel adevăr pe care-l ascund rolurile, costumele, situațiile de viață. Cei doi băieți au crescut împreună; împreună au depus jurământul și tot împreună au locuit la Viena, pentru că ofițerul de gardă aranjase ca fiul său și Konrád să-și petreacă primii ani din cariera lor militară în preajma curții imperiale. În apropierea parcului Schönbrunn, băieții închiriaseră de la văduva surdă a unui medic militar o locuință cu trei camere situată la etajul întâi al unei clădiri cu fațada mică și cenușie, ale cărei ferestre dădeau spre o grădină îngustă și lungă, năpădită de buruieni, plină cu renglote. Konrád închiriase și un pian, dar cânta rar, de parcă i-ar fi fost teamă de muzică. Trăiau ca frații, însă fiul ofițerului de gardă era uneori neliniștit, simțea că prietenul său are o taină.

Konrád era „diferit", iar taina sa nu putea fi descifrată cu întrebări. Era întotdeauna calm, nu polemiza niciodată. Își îndeplinea obligațiile de serviciu, întreținea relații cu tovarășii săi, frecventa societatea ca și cum viața ar fi fost un singur și permanent regulament, o singură și neîntreruptă perioadă consacrată serviciului, nu numai în timpul zilei, dar și noaptea. Erau tineri ofițeri, iar Henrik constată cu îngrijorare că prietenul său trăia ca un călugăr. De parcă nici n-ar fi trăit pe lumea asta. De parcă, atunci când se termina serviciul oficial, pentru el începea celălalt serviciu, mult

mai complicat și plin de responsabilitate, la fel cum pentru un călugăr tânăr nu numai orele în care se roagă și cele ale ritualurilor pioase reprezintă perioada consacrată serviciului, ci și timpul singurătății, al meditației, da, al visului. Se temea de muzică, de care era atașat prin niște fire tainice, nu numai cu spiritul, ci și cu trupul, ca și cum sensul mai profund al muzicii ar fi fost o comandă fatală care-l disloca de pe orbită, zdrobea ceva în el. Diminețile călăreau împreună în Prater sau la manej, apoi Konrád, după ce-și îndeplinea sarcinile de serviciu, mergea acasă, în locuința lor din Hietzing; uneori treceau săptămâni întregi fără să iasă în lume. În casa în care locuiau, pentru iluminat se folosea încă lampa cu petrol sau lumânările; iar fiul ofițerului de gardă, care aproape în fiecare seară sosea acasă după miezul nopții, de la diverse baluri sau petreceri, vedea încă din stradă, din birjă, licărirea timidă, plină de reproș, a luminii plăpânde de la fereastra camerei prietenului său. Acest semnal luminos conținea ceva acuzator. Fiul ofițerului de gardă obișnuia să-i întindă galant birjarului o bancnotă, apoi se oprea câteva secunde în strada liniștită, în fața porții vechi, își scotea mănușile, căuta cheia, simțind că și în seara respectivă își trădase într-un fel prietenul. În lumea din care sosea răsuna domol muzica în restaurante și-n sălile de bal, în foaierele și-n saloanele din centrul orașului, dar o altfel de muzică decât cea agreată de prietenul său. Acolo de unde venea Henrik, muzica avea darul să confere vieții mai multă veselie și o atmosferă festivă, făcând ochii femeilor să strălucească, iar vanitatea bărbaților să arunce scântei; iată motivul pentru care răsuna muzica în oraș, în locurile în care fiul ofițerului de gardă își petrecea nopțile. Dar muzica pe care o iubea Konrád nu oferea un refugiu pentru uitare, fiindcă trezea pasiunea, sentimentul de culpabilitate,

voia ca viața din inimile și conștiințele oamenilor să fie cât mai reală. „O asemenea muzică este înfricoșătoare", își zise fiul ofițerului de gardă, și începu să fluiere răzvrătit un vals vienez. Pe vremea respectivă, aproape toată lumea din Viena cânta valsurile tânărului Strauss, un compozitor la modă. Căută cheia, descuie poarta seculară, care se deschise încet și greoi, apoi traversă subsolul spațios, iluminat difuz de un opaiț, al casei scărilor cu tavanul boltit, mirosind a mucegai. Își întrerupse pentru o clipă traseul și privi grădina care dormea sub zăpadă, în bătaia lunii, părând delimitată cu o cretă printre contururile negre ale celorlalte obiecte și fenomene. Totul era învăluit de tihnă. Viena dormea deja. Dormea adânc, iar ninsoarea continua să cadă. În Hofburg, dormea inclusiv împăratul, iar cei cincizeci de milioane de supuși ai săi dormeau în provinciile monarhiei. Fiul ofițerului de gardă simți că și el este responsabil pentru această liniște, că și el are grijă de somnul și de securitatea celor cincizeci de milioane de oameni, chiar dacă nu făcea decât să poarte cu onoare uniforma, să participe la evenimentele sociale, să asculte valsuri, să bea vinuri roșii, franțuzești, și, în timpul conversațiilor, să spună exact ceea ce doamnele și domnii așteptau de la el. Fiul ofițerului de gardă simțea că se supune unor reguli severe, scrise și nescrise, iar această supușenie prezentă în cazarmă, pe terenul de instrucție și în saloanele vieneze făcea parte în egală măsură din obligațiile sale de serviciu. Faptul că împăratul se culca înainte de miezul nopții, iar dimineața la ora cinci stătea deja într-un fotoliu american, împletit din nuiele, în fața mesei de scris, la lumina unei lumânări, iar ceilalți, care îi juraseră credință, se supuneau obiceiurilor și legilor, genera pentru cincizeci de milioane de oameni un sentiment de siguranță. Firește, era vorba

de o supunere mai profundă față de prescripțiile legilor. Lucrul cel mai important era ca omul să poarte docilitatea în suflet. Trebuia să aibă încredere în faptul că totul este la locul său. În acel an de grație, fiul ofițerului de gardă și prietenul acestuia aveau douăzeci și doi de ani.

Erau tineri ofițeri și trăiau la Viena. Fiul ofițerului de gardă urcă scările roase de cari, fluierând încet melodia unui vals. În clădire, în camere, în casa scărilor, totul mirosea puțin a mucegai, dar în același timp plutea peste tot și o aromă puțin dulceagă, de parcă mireasma siropurilor din borcanele cu compot ar fi umplut încăperile. În iarna aceea, la Viena carnavalul făcuse ravagii, ca o epidemie ușoară și veselă. În fiecare seară, în saloanele albe și aurii se dansa la lumina lămpilor cu gaz, ale căror flăcări se unduiau asemenea fluturilor. Căzuse multă zăpadă, iar vizitiii îi plimbau în tăcere prin nămeți pe îndrăgostiți. Viena dansa în ninsoare; fiul ofițerului de gardă mergea în fiecare dimineață la vechiul manej, admirând actele de bravură ale călăreților spanioli și ale cailor albi, lipițani. În cai și-n călăreți pulsa un soi de distincție și de noblețe, o senzație plăcută, dublată de vinovăție, și un simț al ritmului, la fel ca-n conștiința sufletelor ancestrale și a trupurilor nobile. Apoi, se plimba, pentru că era tânăr. Stătea minute întregi în fața vitrinelor din centrul orașului sau în câte un colț anume al sălilor de petrecere, unde obișnuiau să se adune și să caște gura cei care nu dansau, iar bătrânii vizitii și ospătari îl recunoșteau, pentru că semăna cu tatăl său. Viena, imperiul, era ca o mare familie în care trăiau unguri, nemți, moravi, cehi, sârbi, croați și italieni, iar în cadrul acestei mari familii fiecare simțea în taină că-n cavalcada dorințelor, pornirilor și pasiunilor aventuroase singurul care putea să mențină ordinea era împăratul, în același timp

sergent-major și maiestate, funcționar public cu mânecuțe dintr-o stofă fină, lucioasă, și *grand seigneur*, bădăran și domnitor. Viena era veselă. În tavernele îmbâcsite și cu tavanul boltit din centrul orașului se servea cea mai bună bere din lume, iar la ora prânzului, când sunau clopotele, se simțea peste tot aroma gulașului din carne de vită, străzile și sufletele fiind inundate cu atâta farmec și amabilitate, de parcă pacea lumii ar fi fost eternă. Femeile purtau manșoane negre, din blană, pălării împodobite cu pene, iar îndărătul voaletelor nasul și ochii le străluceau în ninsoare. La ora patru după-amiază, în cafenele se aprindeau lămpile cu gaz și se servea cafeaua cu frișcă, generali și funcționari își ocupau locul la mesele rezervate, femei cu obrajii îmbujorați stăteau pitite în fundul birjelor grăbindu-se spre garsonierele încălzite cu lemne; era carnaval, iar dragostea era atât de răzvrătită, încât pusese stăpânire pe întregul oraș, ca și cum agenții unei conspirații uriașe, prezentă în toate clasele sociale, ar fi înflăcărat și neliniștit sufletele. În orele care precedau începerea spectacolelor de teatru, amatorii de vinuri tari se întâlneau în secret în pivnița palatului aparținându-i prințului Esterházy, situată în centrul orașului; într-un separeu spațios al celebrului hotel Sacher se pregătea deja masa pentru arhiduce, iar în pivnița aparținând abației, o tavernă îmbâcsită și plină cu fum inaugurată recent în vecinătatea Bisericii Sfântul Ștefan, nobilii polonezi goleau paharele cu șnaps tare ca focul, agitați și triști pentru că Polonia nu era fericită. De altfel, în iarna aceea se întâmplase, chiar de mai multe ori, ca pentru câteva secunde să pară că la Viena toată lumea este fericită. Iată la ce se gândea fiul ofițerului de gardă în timp ce fluiera încet și zâmbea. În antreu îl întâmpină căldura sobei de teracotă, de parcă ar fi dat mâna cu o rudă. În orașul acesta to-

tul era atât de generos, încât se putea întâmpla orice: până și arhiducii erau puțin cam bădărani, iar portarii aspirau în secret să fie beneficiarii și uzurpatorii unei ierarhii infinite și umane. Ordonanța sări de la locul ei de lângă sobă și preluă paltonul stăpânului său, chipiul și mănușile, iar cealaltă mână și-o întinse spre polița sobei din teracotă albă, un loc special unde se afla vinul roșu, franțuzesc, din care fiul ofițerului de gardă obișnuia să deguste în fiecare seară, înainte de culcare, câte un pahar, vrând parcă, pe calea înțelepciunii concentrate în vinul dens, de Burgundia, să-și ia rămas-bun de la amintirile frivole ale zilei și ale serii. Prin urmare, și în seara cu pricina ordonanța îi duse stăpânului său, care intră în camera lui Konrád, o sticlă de vin așezată pe o tavă de argint.

Uneori se întâmpla să pălăvrăgească până-n zori în penumbra camerei, în vreme ce soba de teracotă se răcea, iar fiul ofițerului de gardă termina de băut și ultima picătură de vin roșu, de Burgundia. Konrád vorbea despre lecturile sale, fiul ofițerului de gardă, despre viață. Konrád n-avea bani să-și trăiască viața, armata reprezentând pentru el o carieră care implica uniforma și rangul, fiind îngreunată de o sumedenie de consecințe plăcute și dificile. Fiul ofițerului de gardă simțea că prietenia lor, complicată și fragilă, asemenea tuturor relațiilor umane fatale, trebuie protejată de influența banilor, mântuită până și de umbra invidiei sau a lipsei de delicatețe. Acest lucru nu era ușor. Vorbeau despre acest subiect de parcă ar fi fost frați. Fiul ofițerului de gardă îl implora pe Konrád să accepte să-și împartă averea cu el, avere cu care nu prea știa ce să facă. Dar Konrád refuza cu încăpățânare oferta prietenului său, explicându-i că nu poate accepta nici un filer. Amândoi știau că situația era cât se poate de clară: fiul ofițerului de gardă nu-i putea oferi bani lui

Konrád, fiind obligat să suporte că, în timp ce el frecventa societatea, trăind potrivit rangului și numelui său, Konrád, în locuința lor din Hietzing, mânca la cină omletă cinci seri la rând pe săptămână și-și controla singur lenjeria de corp sosită de la spălătorie. Dar nu acestea erau aspectele importante. Mult mai grav era faptul că, dincolo de discrepanța cauzată de bani, această prietenie trebuia salvată pentru o viață întreagă. La Konrád, semnele bătrâneții apărură repede. La douăzeci și cinci de ani avea deja nevoie de ochelari pentru citit. Noaptea, după ce prietenul său venea acasă din Viena și din lume, mirosind a tutun și a apă de colonie, puțin amețit și cu o alură monden-adolescentină, cei doi vorbeau îndelung și încet, ca niște complici; Konrád părea un magician care stătea închis în casă, gândindu-se la rostul oamenilor și al fenomenelor, în timp ce ucenicul său umbla prin lume și aduna informații secrete din viața oamenilor. Lecturile preferate ale lui Konrád erau cărțile englezești, studii privind istoria conviețuirii oamenilor și progresul social. Fiul ofițerului prefera să citească numai despre cai și călătorii. Dar pentru că se iubeau, fiecare îi ierta celuilalt păcatul originar: Konrád, averea prietenului său, fiul ofițerului de gardă, sărăcia lui Konrád.

„Diferența" despre care îi vorbise tatăl său atunci când Konrád și contesa interpretaseră *Poloneza-fantezie* îi conferi lui Konrád putere asupra sufletului prietenului său.

În ce consta această putere? Puterea exercitată de oameni conține puțin dispreț, fin și abia perceptibil, față de cei care se lasă dominați. Putem domina complet sufletele semenilor numai dacă-i cunoaștem, îi înțelegem și-i disprețuim cu multă discreție pe cei care sunt nevoiți să se supună. Cu timpul, conversațiile nocturne din locuința lor din Hietzing au căpătat un ton spe-

cific conversației dintre un dascăl și elevul acestuia. Asemenea tuturor celor pe care aptitudinile și împrejurările îi constrâng înainte de vreme la singurătate, Konrád vorbea despre lume pe un ton ușor ironic, ușor disprețuitor, dar în același timp plin de un interes neputincios, ca și cum tot ce putea fi perceput dincolo, pe celălalt mal, n-ar fi prezentat interes decât pentru copii și pentru ființe mai dezorientate chiar decât copiii. Dar în vocea lui se simțea nostalgia: tinerețea este întotdeauna nostalgică, mereu e copleșită de dor după o patrie suspectă, indiferentă și îngrozitoare care se numește lume. Iar când Konrád îl ironiza foarte amical și arogant, glumeț și în treacăt pe fiul ofițerului de gardă pentru aventurile sale trăite în lume, în vocea lui se simțea un anume dor: tânguiala însetatului după o gură de apă.

Astfel trăiau în refracția scânteietoare a tinereții, jucau un rol care era totodată o profesie, atribuindu-i vieții o reală tensiune și ținută interioară. La ușa locuinței lor din Hietzing începură să-și facă apariția femeile, delicat, impresionant și vesel. Astfel, într-o bună zi bătu la ușă Veronika, dansatoarea — amintindu-și acest nume, generalul se frecă la ochi, asemenea celui care se trezește din somn și reconstituie distrat un vis. Da, Veronika. Apoi, Angela, tânăra văduvă a medicului militar, care iubea mai presus de orice cursele de cai. Nu, mai degrabă Veronika, dansatoarea. Locuia la mansarda unei case foarte vechi, situată pe strada care pe vremea aceea se numea *La trei potcoave,* într-un atelier care nu fusese niciodată încălzit ca lumea. Dar numai aici putea să trăiască, în acest atelier unde avea loc suficient pentru exersarea piruetelor și pașilor de dans. Încăperea aproape goală era decorată cu buchete de flori artificiale, prăfuite, și cu tablouri reprezentând animale, pe care chiriașul de dinainte, un pictor din Stiria,

le lăsase gazdei în schimbul banilor de chirie. Subiectul lui preferat erau oile, care, cu niște priviri apoase și goale, se holbau din toate colțurile la vizitatorii acestei camere spațioase. Aici, printre perdelele mâncate de molii și mobilele vechi, cu husele tocite și destrămate, trăia Veronika, dansatoarea. Până și casa scărilor fusese impregnată de mirosul puternic al parfumurilor, de vaporii uleiului de trandafir și al balsamurilor franțuzești. Într-o seară s-au dus toți trei să cineze. Generalul își amintea totul clar, de parcă ar fi cercetat cu lupa un tablou. Au cinat într-un mic han din pădurea de lângă Viena, după ce străbătuseră cu o birjă traseul învăluit de mirosul sufocant al frunzelor. Dansatoarea purta o pălărie florentină cu borul lat, mănuși albe, croșetate, lungi până la cot, o rochie din mătase roz, mulată pe talie, și niște pantofi negri, din saten. Până și lipsa ei de bun-gust era perfectă. Pășea nesigur pe drumul pietruit, sub umbrar, ca și cum fiecare pas care o conducea spre destinațiile reale ale vieții, de exemplu, spre un han, ar fi fost nedemn de ea. Își proteja picioarele, adevărate capodopere, a căror menire era doar dansul, anularea legii gravitației terestre, suprimarea limitelor triste ale trupului uman. Au cinat în curtea unui han care avea pereții acoperiți cu viță de vie sălbatică, la lumina unei lumânări protejate de un glob din sticlă. Au băut un vin roșu, ușor, iar tânăra femeie a râs tot timpul. În drum spre casă, sub clar de lună, când de pe o colină au zărit din fundul birjei orașul strălucind în lumina albă, Veronika, uitând de tot și de toate, îi îmbrățișă fericită pe amândoi. Fusese clipa fericirii, a inconștienței, a unei existențe pure. Apoi, au condus-o în tăcere acasă, sărutându-i mâna și luându-și rămas-bun de la ea în poarta roasă de cari a locuinței din centrul orașului. Veronika. Și Angela, cu caii ei. Și toate celelalte, cu câte o floare prinsă-n păr,

care au trecut pe lângă ei în pas de dans, i-au înconjurat ca într-o mare horă, lăsând în urma lor panglici, scrisori, flori, mănuși desperecheate. Aceste femei le-au oferit extazul primelor iubiri și tot ce înseamnă dragostea: dorul, gelozia și singurătatea exasperantă. Dar dincolo de femei și de rolurile interpretate în societate, dincolo de lume, licărea un sentiment mai puternic decât orice altceva. Numai bărbații cunosc acest sentiment. Se numește prietenie.

8

Generalul se îmbrăcă singur, fără să mai cheme valetul. Scoase uniforma de gală din dulap, privind-o îndelung. Trecuse un deceniu de când o purtase ultima oară. Deschise un sertar, își căută decorațiile, se uită la ordinele puse la păstrare în cutii căptușite cu mătase roșie, verde și albă. De-ndată ce degetele sale atinseră medaliile din bronz, argint și aur, văzu capul unui pod peste Nipru, o paradă militară la Viena, o recepție la palatul regal din Buda. Ridică din umeri. Ce-i oferise viața? Obligații și vanitate. Distrat, asemenea unui cartofor la sfârșitul marii partide, lăsă decorațiile să alunece înapoi în sertar, ca niște jetoane colorate.

Își puse hainele negre, își legă cravata din pichet alb și-și netezi cu peria udă părul cărunt și țepos. În ultimii ani se obișnuise să poarte în fiecare seară această vestimentație sobră, preoțească. Se duse la masa de scris; cu mâini tremurând bătrânește, căută șovăitor în portmoneu o cheiță, apoi descuie un sertar lung și adânc. Dintr-un compartiment tainic al sertarului scoase diferite obiecte: un pistolet belgian, un teanc de scrisori legat cu o panglică albastră și un jurnal, un caiet

subțire, având copertele tari, învelite cu catifea galbenă, pe care era tipărit cu litere aurite: *Souvenir*. Generalul luă în mână caietul și-l privi îndelung: era legat și el cu o panglică albastră, la ale cărei capete era aplicat un sigiliu din ceară de aceeași culoare. Apoi examină pistoletul cu atenția unui profesionist. Era un colt vechi, cu șase gloanțe; toate se aflau la locul lor. Cu un gest indiferent, aruncă pistoletul înapoi în sertar și ridică din umeri. Strecură jurnalul cu copertele din catifea galbenă în buzunarul interior al jachetei.

Apoi merse la fereastră și trase jaluzelele. Grădina era proaspătă după aversa de ploaie ce avusese loc în timp ce dormise. Printre copaci sufla un vânt răcoros, frunzele umede ale platanului luceau de parcă ar fi fost acoperite cu un strat de ulei. Crepusculul învăluise deja totul. Generalul stătea nemișcat în fața ferestrei, își ținea brațele încrucișate pe piept. Privea peisajul, valea, pădurea, drumul galben care șerpuia dedesubt și contururile orașului. Ochii săi obișnuiți cu distanțele recunoscură trăsura și caii care tropăiau ritmic pe drum. Oaspetele se apropia de castel.

Nemișcat, cu fața inexpresivă, privi ținta care se mișca sprintenă și închise un ochi, asemenea vânătorului când ochește.

9

Trecuse de ora șapte când generalul ieși din camera lui. Sprijinit în bastonul cu mâner din fildeș, parcurse încet, cu pași uniformi, coridorul lung care lega camerele situate în acea aripă a castelului de sălile cele mari, de foaier, de sala destinată audițiilor muzicale, de saloanele pentru recepții. Pereții coridorului erau acoperiți cu portrete vechi, în rame aurite: por-

tretele strămoșilor, ale străbunicilor și străbunicelor, ale prietenilor, ale vechilor angajați, ale camarazilor de la regiment, ale unor celebrități care fuseseră oaspeți ai castelului. Odinioară, conform tradiției din familia generalului, la castel locuia în permanență și câte un pictor — portretiști peregrini, aflați în trecere, dar și pictori celebri, cum fusese S., din Praga, care pe vremea când trăia bunicul generalului petrecuse aici opt ani, imortalizând tot ce-i ieșise-n calea pensulei, inclusiv majordomul și celebrii cai din grajdurile la fel de celebre. Străbunicii și străbunicele deveniseră victimele pensulelor unor pictori amatori, aflați în trecere: în veșminte de gală, priveau fix, cu niște ochi sticloși, din ramele aurite. Apoi urmau câteva portrete de bărbați serioși, calmi, contemporani generalului, bărbați cu mustață specific ungurească și cu părul cârlionțat, pieptănat pe frunte, purtând veșminte negre, de sărbătoare, sau uniforme militare de gală. Fusese o generație bună, gândi în sinea sa generalul și privi portretele rudelor din partea tatălui, ale prietenilor, ale camarazilor de la regiment. Fusese o generație bună, oameni din aceia care preferă singurătatea, care nu se pot integra în mod fericit în societate, în lume, sunt mândri, dar cred în onoare, în virtuțile bărbătești, în discreție, în solitudine și în puterea cuvântului rostit, chiar și în femei. Iar când sunt decepționați, tac. Cei mai mulți dintre ei tăcuseră o viață întreagă, dedicându-se obligațiilor și tăcerii, ca unui jurământ. Spre capătul coridorului urmau portretele franțuzești, bătrâne doamne din Franța având părul pudrat, portretele unor domni grași cu perucă și cu buzele lacome de plăcere, rudele îndepărtate din partea mamei, chipuri de străini care se iveau din fundalurile cu nuanțe de albastru, roz și gri. Străini. Apoi, portretul tatălui în uniformă de ofițer de gardă. Și unul dintre portretele mamei, având pe cap o pălărie or-

nată cu pene, iar în mâini, o cravașă, asemenea unei călărețe de circ. Apoi, între două tablouri, urma un metru pătrat de spațiu gol: dunga gri a unui chenar abia perceptibil pe peretele alb mărturisea că odinioară fusese și acolo un portret. Impasibil, generalul trecu prin fața pătratului gol. Urmau peisajele.

La capătul coridorului îl aștepta doica, purta o rochie neagră, de sărbătoare, iar pe capu-i mic, ca de pasăre, o bonetă albă, apretată, nou-nouță.

— Te-ai uitat la tablouri? îl întrebă doica.

— Da.

— Nu vrei să punem la loc portretul? continuă femeia cu franchețea specifică bătrânilor, arătând calm spre locul gol de pe perete.

— Mai există? o întrebă generalul.

Doica dădu din cap că da, mai păstra tabloul.

— Nu, răspunse ferm generalul după o scurtă pauză, continuând apoi ceva mai domol. N-am știut că-l mai păstrezi. Am crezut că l-ai ars.

— N-are nici un rost să ardem tablourile, spuse femeia cu o voce pițigăiată.

— Nu, răspunse generalul pe un ton confidențial, cum numai cu o doică se poate vorbi. Asta nu schimbă nimic.

Se întoarseră spre casa scărilor, privind în jos, unde în salonul spațios un valet și camerista aranjau florile în vazele de cristal.

În cele câteva ore care trecuseră, castelul, asemenea unui mecanism al cărui resort a fost repus în funcțiune, începu să trăiască; dar nu numai mobilele, fotoliile și canapelele eliberate de husele lor de protecție, ci și tablourile de pe pereți, sfeșnicele mari, din fier forjat, bibelourile din vitrine și de pe marginea șemineului. Buștenii pentru foc erau deja pregătiți în vatră, trebuiau doar aprinși, pentru că după miezul nopții

ceața răcoroasă din serile de la sfârșitul verii se depunea peste tot prin camere, ca un strat bălos și umed. Toate obiectele parcă s-ar fi umplut dintr-o dată de sens, ca și cum ar fi voit să demonstreze că tot ce există pe lume are semnificație doar în raport cu oamenii, doar dacă reprezintă o parte componentă a destinului uman și a activității umane. Generalul privea salonul spațios, florile de pe masa așezată în fața șemineului, amplasarea fotoliilor.

— Fotoliul ăsta din piele se afla în partea dreaptă, spuse el calm.

— Așa-ți amintești? întrebă doica, clipind din ochi.

— Da, răspunse generalul. Konrád stătea sub pendul, lângă foc. Eu stăteam la mijloc, în fotoliul florentin, vizavi de șemineu. Krisztina stătea în fața mea, în fotoliul pe care-l adusese mama.

— Știi exact, spuse doica.

— Da, răspunse generalul sprijinindu-se de balustrada scărilor și privind în jos. În vaza albastră din cristal erau dalii. Patruzeci și unu de ani.

— Prin urmare, îți amintești, nu-ncape nici o îndoială, constată doica suspinând.

— Îmi amintesc, răspunse calm generalul. Ai pus pe masă serviciul de porțelan franțuzesc?

— Da, cel ornat cu flori, spuse Nini.

— Bine, aprobă liniștit generalul.

Priviră un timp în tăcere imaginea din fața ochilor, salonul spațios, mobilele imense care păstrau o anume amintire, rostul unei ore, al unei clipe, de parcă înainte vreme ar fi existat doar conform legilor lemnului, ale țesăturilor, ale metalelor, și deodată, în urmă cu patruzeci și unu de ani, o anume clipă insuflase acelor obiecte moarte un conținut viu, devenind rostul existenței lor. Iar acum, când se trezeau din somnul lor

profund, asemenea unui ceasornic a cărui coardă a fost întoarsă, obiectele își aminteau de acea clipă.

— Cu ce-l vei servi pe oaspete? întrebă generalul întrerupând tăcerea.

— Cu păstrăvi, răspunse Nini. Cu supă și păstrăvi. Friptură în sânge și salată. Bibilică. Și înghețată flambată. Bucătarul n-a mai gătit de zece ani așa ceva, dar sper să iasă totul bine, comentă îngândurată doica.

— Ai grijă să iasă bine. Dar atunci ne-ai servit și raci, spuse generalul încet, de parcă s-ar fi adresat unor abisuri.

— Da, îi răspunse calm doica. Krisztinei îi plăceau racii. Indiferent cum îi preparam, îi plăceau foarte tare. Pe vremea aceea mai erau raci în pârâu. În după-amiaza asta n-am mai putut să comand de la oraș.

— Ai grijă de vin, murmură conspirativ generalul.

Auzind tonul pe care rostise generalul aceste cuvinte, doica se apropie involuntar de el și, cu un gest familiar, permis unei rude apropiate și unei slujnice cu vechi state de plată, își aplecă ușor capul înainte, ca să înțeleagă exact ce i se spune.

— Cere să ni se aducă o sticlă de Pommard, din '86. Și o sticlă de Chablis, la pește. La fel, și o sticlă de Mumm vechi, una din sticlele alea mari. Îți amintești?

— Da, răspunse doica dusă pe gânduri. Dar din Mumm avem numai sec. Krisztina obișnuia să bea demi-dulce.

— O înghițitură, spuse generalul. Întotdeauna numai câte o înghițitură, lângă friptură. Nu-i plăcea șampania.

— Ce vrei de la omul ăsta? îl întrebă doica.

— Adevărul, îi răspunse generalul.

— Dar știi bine care-i adevărul, replică Nini.

— Nu știu, spuse pe un ton răstit generalul, fără să-i pese că valetul și camerista, întrerupând aranja-

tul florilor, își ridicară capul spre balustradă, dar numai pentru o clipă, reluându-și apoi mecanic, rușinați, îndeletnicirea. Tocmai adevărul nu-l știu.

— Dar realitatea o știi, continuă doica pe un ton agresiv.

— Realitatea încă nu reprezintă adevărul, răspunse bătrânul general. Realitatea este doar un detaliu. Nici Krisztina n-a știut adevărul. Poate îl știe el, Konrád. Acum o să i-l smulg, spuse calm.

— Ce vrei să-i smulgi? întrebă doica.

— Adevărul, răspunse scurt generalul, apoi tăcu.

După ce valetul și camerista terminară de aranjat florile și plecară din încăpere, rămânând doar ei doi la etaj, doica se propti și ea de balustrada scărilor, lângă general, de parcă ar fi privit amândoi o panoramă, de pe costișa unui deal. Uitându-se la încăperea unde odinioară stătuseră trei oameni în fața șemineului, doica spuse:

— Trebuie să-ți mărturisesc ceva. Înainte de a muri, când agoniza, Krisztina a rostit numele tău.

— Da, spuse generalul. Eram aici.

— Erai aici, dar nu erai prezent. Erai atât de departe, de parcă ai fi fost plecat într-o lungă călătorie. Erai în camera ta, iar ea agoniza. Singură, numai cu mine alături, spre dimineață. Atunci, tu ai fost cel pe care l-a chemat. Îți spun... ca să știi în seara asta.

Generalul o asculta în tăcere, apoi tresări dintr-o dată.

— Cred că vine deja, spuse crispat și-și îndreptă spatele. Nini, ai grijă de vinuri și de toate celelalte.

Pe drumul din fața intrării se auzea cum scrâșnesc pietrele sub roțile trăsurii. Generalul își propti bastonul de balustrada scărilor și începu să coboare în întâmpinarea oaspetelui. Când ajunse pe prima treaptă, se opri o clipă.

— Lumânările, spuse încet. Îți amintești? Lumânările albastre de pe masă. Le mai păstrezi? Să fie aprinse în timpul cinei, vreau să ardă.

— Detaliul ăsta nu mi-l mai aminteam, răspunse doica.

— Eu, da, replică generalul.

Îmbrăcat în haine negre, cu spatele drept, bătrânește, dar solemn, coborî încet treptele. Ușa mare, din sticlă, a vestibulului se deschise, iar în urma valetului apăru un bătrân.

— Vezi, am mai venit o dată, spuse molcom oaspetele.

— Nu m-am îndoit niciodată că vei reveni, îi răspunse la fel de molcom generalul, și zâmbi.

Își strânseră foarte politicos mâinile.

10

Se îndreptară spre șemineu, examinându-se unul pe celălalt cu niște ochi miopi, dar cu o atenție de profesioniști, la lumina rece și scânteietoare a unei aplice.

Konrád era doar cu câteva luni mai în vârstă decât generalul, în primăvara respectivă împlinise șaptezeci și cinci de ani. Cei doi bătrâni clipeau des și se uitau unul la celălalt cu o privire expertă, privirea cu care persoanele vârstnice percep fenomenele trupului: cercetau atent esențialul, căutau pe chipul și în atitudinea celuilalt ultimele semne ale vitalității, urmele slabe ale dorinței de a trăi.

— Nu, omul nu întinerește, spuse cu seriozitate Konrád.

După ce constatară reciproc că fiecare trecuse cu brio acest examen exigent, fură copleșiți de o surpri-

ză plină de invidie, dar și de bucurie: cei patruzeci și unu de ani cât fuseseră despărțiți, perioadă în care nu se văzuseră, dar știau unul despre celălalt, în fiecare zi, în fiecare oră, nu aduseseră nici o schimbare. „Am rezistat amândoi" — gândi în sinea sa generalul. „M-a așteptat, din cauza asta a rămas atât de viguros" — gândi oaspetele și simți un sentiment de satisfacție deosebită, în care, pe lângă bucuria conferită de testul fizic, se regăseau dezamăgirea și maliția: dezamăgire, pentru că în fața lui stătea un om sănătos și ager, maliție, pentru că, iată, nici el nu rămăsese mai prejos, reușise să se întoarcă viu și robust.

În secunda aceea simțeau amândoi că-n deceniile din urmă așteptarea le dăduse putere, să trăiască. Exact ca atunci când cineva exersează o viață întreagă doar o singură problemă. Konrád știa că va trebui să mai vină încă o dată aici, iar generalul știa că într-o zi va sosi și clipa asta. Iată de ce trăiau amândoi.

Konrád era și acum palid, ca-n copilărie, fără îndoială că evita aerul curat. Și el purta veșminte închise la culoare, haine sobre, dintr-un material foarte fin. „Se vede că-i bogat" — gândi în sinea sa generalul. Se priviră minute întregi în tăcere, apoi valetul le aduse vermut și șnaps.

— De unde vii? îl întrebă generalul.

— De la Londra.

— Acolo trăiești?

— În apropiere. Am o căsuță lângă Londra. M-am stabilit acolo când m-am întors de la tropice.

— La tropice... pe unde ai fost?

— În Singapore, preciză Konrád și-și ridică mâna albă, indicând vag un punct în aer, de parcă ar fi localizat în univers locul în care trăise cândva. Dar numai în ultima perioadă. Înainte am fost în interiorul peninsulei, printre malaiezieni.

— Se spune că viața de la tropice uzează și îmbătrânește, comentă generalul și, în semn de salut, își ridică paharul cu vermut.

— Într-adevăr, e îngrozitor acolo, răspunse Konrád. Tropicele răpesc zece ani din viața unui om.

— Dar pe tine nu se vede. Bine ai venit!

Goliră paharele și se așezară.

— Nu? întrebă oaspetele după ce se instală lângă șemineu, în fotoliul de sub pendul.

Generalul era atent la fiecare gest al oaspetelui. Acum, după ce prietenul de odinioară își ocupase locul în fotoliu — exact unde stătuse ultima dată în urmă cu patruzeci și unu de ani, de parcă s-ar fi supus atracției degajate de magia locului —, clipi liniștit. Se simțea ca vânătorul în a cărui capcană intrase, în sfârșit, vânatul, capcană pe care până atunci acesta o ocolise cu prudență. Acum totul era la locul său.

— La tropice e îngrozitor, repetă Konrád. Cei ca noi nu rezistă. Tropicele uzează organele, ard țesuturile. Ucid ceva în tine.

— Te-ai dus acolo să ucizi ceva în tine? întrebă în treacăt generalul, fără urmă de emfază în voce.

Formulase întrebarea pe un ton politicos, specific conversației. Se așezase și el vizavi de șemineu, în vechiul fotoliu căruia în familie i se spunea „fotoliul florentin". Acesta fusese odinioară locul lui, înainte și după cină, în urmă cu patruzeci și unu de ani, când stătuseră toți trei în salon — Krisztina, Konrád și el —, pălăvrăgind. Acum, priveau amândoi spre cel de-al treilea fotoliu, fotoliul gol, acoperit cu mătase franțuzească.

— Da, răspunse calm Konrád.

— Ai reușit?

— Sunt deja bătrân, spuse oaspetele în timp ce privea focul.

Evită să răspundă la întrebare. Stătură amândoi în fotoliile lor, tăcând și privind focul, până când intră valetul și-i invită la cină.

11

— Așa e, spuse Konrád după ce termină de mâncat păstrăvul. La început, crezi că te obișnuiești, mă refer la tropice. Când am ajuns acolo eram încă tânăr, doar îți amintești. Aveam treizeci și patru de ani. M-am dus direct în zona mlaștinilor. Am locuit într-o casă cu acoperișul de tablă. N-aveam bani. Societatea colonială plătea totul. Noaptea, când mă culcam, parcă m-aș fi scufundat într-o ceață caldă, care până dimineața devenea foarte deasă și fierbinte. Apoi, devii apatic. Toată lumea bea, ochii tuturor sunt congestionați. În primul an ai impresia că vei muri. În cel de-al treilea, simți că nu mai ești cel de dinainte, de parcă ți s-ar fi schimbat complet ritmul vieții. Trăiești mai repede, simți că arde ceva în tine, inima îți bate altfel, dar în același timp ești indiferent. Complet indiferent, luni de zile. Pe urmă, la un moment dat, nu mai știi ce se întâmplă cu tine și-n jurul tău. Uneori acest moment apare doar după cinci ani, dar e posibil să se ivească deja în primele luni. Accesul de furie. Sunt mulți care ucid în asemenea momente sau se sinucid.

— Chiar și englezii? îl întrebă generalul.

— Mai rar. Dar și pe ei îi răpune febra asta, nebunia asta, care n-are un bacil, n-are un agent patogen. Sunt convins că e o boală, dar nimeni nu-i cunoaște cauza. Poate apa. Poate plantele. Poate iubitele malaieziene. Nu te poți obișnui cu femeile astea. Unele dintre ele sunt superbe. Îți zâmbesc tot timpul, freamătă în ele o suplețe apart în pielea lor, în gesturile lor, în zâm-

betul lor, în obiceiurile lor, în felul cum te servesc în pat și la masă... totuși, nu te poți obișnui cu ele. Englezii da, ei știu să se apere. Poartă în geamantan toată Anglia. Aroganța lor politicoasă, comportamentul lor rezervat, bunele lor maniere, terenurile lor de golf și de tenis, whisky-ul lor, smochingul lor, pe care-l îmbracă seara, în casele cu acoperiș de tablă, în mijlocul mlaștinilor. Firește, nu toți. Astea sunt doar legende. După patru, cinci ani, cei mai mulți dintre ei devin niște brute, la fel ca ceilalți, belgienii, francezii, olandezii. Tropicele le erodează manierele *college*, la fel cum roade lepra pielea de pe om. Tropicele au un efect coroziv asupra Cambridge-ului și Oxford-ului. Trebuie să știi că acasă, pe insulă, fiecare englez care a stat mai mulți ani la tropice e suspect. E respectat, i se recunosc meritele, dar e suspect. Sunt absolut sigur că, în registrele secrete de evidență, în dreptul numelui lor este menționat: „Tropice". De parcă ar spune: „Sifilis". Sau: „Serviciul de spionaj". Sunt suspecți toți care au stat mai mult timp la tropice, pentru că n-au făcut altceva decât să joace inutil golf și tenis, să bea whisky la cluburile din Singapore; sunt suspecți chiar dacă apar din când în când la recepțiile guvernatorului, îmbrăcați în smoching, în uniformă militară, cu decorațiile pe piept. Pentru că au trecut prin experiența tropicelor. Pentru că au supraviețuit acestei infecții îngrozitoare, cu care nu te poți obișnui, dar care te și atrage în același timp, asemenea tuturor pericolelor de moarte. Tropicele înseamnă boală. De bolile tropicale te poți vindeca, dar de tropice, nu.

— Înțeleg, spuse generalul. Și tu te-ai îmbolnăvit?

— Toată lumea se îmbolnăvește, spuse oaspetele în timp ce degusta, cu gesturi de expert, Chablis-ul. Cel care bea, scapă mai ușor. Pasiunea se pitulează în viața de acolo și se extinde, la fel ca tornadele îndărătul

mlaștinilor, printre dealuri și păduri. Tot felul de pasiuni. Din cauza asta, pentru englezi sunt suspecți toți cei care au fost la tropice. Cică nu se știe ce au în sânge, în inimă, în nervi. Oricum, fapt e că acela care vine de la tropice nu mai este european. Sau, cel puțin, în parte. În zadar se abonează la revistele europene, în zadar citește în mijlocul mlaștinilor ce s-a scris și s-a gândit în ultimii ani sau în ultimele secole aici, în Europa. În zadar își păstrează manierele jenant de sobre, maniere pe care are grijă să și le etaleze în prezența celor din lumea lui, ca un alcoolic care are grijă de manierele sale atunci când este în societate: se comportă exagerat de rigid, de corect și de binecrescut, să nu i se observe meteahna... în realitate, în interior este vorba de altceva.

— Totuși... îl întrerupse generalul în timp ce-și ridică spre lumină paharul plin cu vin alb, spune-mi, ce este în interior?

Și cum oaspetele tăcea, continuă:

— Cred că în seara asta ai venit aici ca să-mi povestești.

Cei doi sunt așezați la masa lungă din sufrageria spațioasă, unde după moartea Krisztinei n-a mai intrat nici un oaspete. Încăperea în care nu s-a mai servit masa de decenii întregi seamănă cu sala unui muzeu unde sunt păstrate mobile și obiecte de folosință casnică, obiecte de artă specifice unei epoci apuse. Pereții sunt acoperiți cu lambriuri franțuzești, mobilele provin de la Versailles. Cei doi bărbați stau la cele două capete ale mesei acoperite cu damasc alb, în mijlocul căreia se află un vas de cristal cu orhidee. În jurul aranjamentului floral, patru figurine de porțelan, capodopere ale fabricii de la Sèvres, grațioase reprezentări alegorice ale celor patru puncte cardinale: Miazănoapte, Miazăzi, Răsărit și Apus. În fața generalului este

Apusul, în fața lui Konrád, Răsăritul: un negrișor care rânjește pe o cămilă, sub un palmier.

Pe masă sunt înșirate sfeșnice din porțelan, cu lumânări groase, albastre, asemenea celor de la biserică. Încăperea este iluminată doar în cele patru colțuri. Lumânările ard cu flacără mare, vioaie, învăluind totul într-o lumină discretă. În șemineul din marmură gri, buștenii împrăștie limbi de foc galbene și roșii-negricioase. Cele două canaturi ale ferestrei-ușă care ajung până la podea sunt întredeschise, perdelele din mătase gri nu sunt trase complet, din când în când curentul serii de vară pătrunde în încăpere, iar prin draperiile subțiri se vede peisajul sub clar de lună și luminile orașului care licăresc în depărtare.

La mijlocul uneia dintre laturile mesei lungi, ornată cu flori și lumânări aprinse, mai este un scaun, așezat cu spatele spre șemineu, acoperit cu un goblen fin. E locul pe care a stat odinioară Krisztina, soția generalului. În fața tacâmului care lipsește e Miazăzi, figurina de porțelan: pe un spațiu cât palma, un leu, un elefant și un om cu fața tuciurie, îmbrăcat în burnuz, păzesc ceva împreună, într-o armonie perfectă. Majordomul, în redingotă neagră, stă nemișcat în fundul încăperii, lângă masa de servit; îi dirijează din priviri pe servitori, care în seara asta poartă uniforme specifice valeților francezi, pantaloni trei sferturi și frac negru. Acest obicei fusese impus de mama generalului, și, ori de câte ori luau masa în această încăpere — unde toate obiectele, începând de la mobilier, farfurii, tacâmuri din aur, sticle și pahare de cristal, până la lambriurile de pe pereți, erau de proveniență franceză, femeia străină aducându-le din țara ei natală —, avea pretenția ca valeții să fie îmbrăcați în haine de epocă. Liniștea din încăpere e atât de profundă, încât se aud trosnind buștenii incandescenți din șemineu. Cei doi

își vorbesc încet, dar aud cuvintele pe care și le adresează: pereții calzi, acoperiți cu lambriuri vechi din lemn, răsfrâng amplificat cuvintele rostite cu jumătate de voce, la fel cum partea lemnoasă a unui instrument muzical amplifică sunetul corzilor.

— Nu, spune Konrád, care între timp continuă să mănânce și să se gândească. Am venit pentru că am trecut prin Viena.

Mănâncă repede, cu gesturi alese, dar cu o lăcomie specifică bătrânilor. Își pune furculița pe marginea farfuriei, se înclină puțin în față și-i spune aproape strigând amfitrionului care stă la capătul celălalt al mesei:

— Am venit pentru că voiam să te mai văd o dată. Nu-i firesc?

— Este absolut firesc, îi răspunde politicos generalul. Deci, ai trecut prin Viena. Cred că a fost o revelație pentru tine, mai ales după ce ai cunoscut viața de la tropice și suferința. E mult de când n-ai mai fost pe la Viena?

Întrebarea îi este adresată politicos, nici urmă de ironie în vocea generalului. De la capătul celălalt al mesei, oaspetele îl privește suspicios. Cei doi bătrâni așezați la distanță unul de celălalt par a fi puțin pierduți în încăperea spațioasă.

— E mult, îi răspunde oaspetele. Mai bine de patruzeci de ani. Atunci... continuă șovăitor, oprindu-se tulburat pentru o clipă. Atunci am trecut prin Viena, în drum spre Singapore.

— Înțeleg, spune generalul. Iar acum ce-ai găsit la Viena?

— Schimbarea, îi răspunde Konrád. La vârsta și în situația mea, găsești totul schimbat. E drept, nu mai fusesem de patruzeci și unu de ani pe continentul european. Am petrecut doar câteva ore în porturile fran-

țuzești, în drum spre Londra, de la Singapore. Dar am vrut să mai văd o dată Viena. Și casa asta.

— De asta ai pornit la drum? îl întreabă generalul. Ai vrut să vezi Viena și casa asta? Sau aveai de rezolvat niște afaceri pe continent?

— De mult timp nu mai am ce să rezolv, răspunde oaspetele. Am șaptezeci și cinci de ani, ca și tine. În curând voi muri. Ăsta-i motivul pentru care am pornit la drum și am venit până aici.

— Se spune că la vârsta asta omul trăiește până când se plictisește de viață, îi replică politicos generalul, pe un ton încurajator. Tu ce crezi?

— Eu deja m-am plictisit, spune cu indiferență, pe un ton sec, ospetele. Viena. Știi, orașul ăsta a fost pentru mine diapazonul lumii. Când pronunțam odinioară cuvântul Viena, parcă aș fi făcut să răsune un diapazon, încercând apoi să observ ce aude din acest sunet persoana cu care tocmai vorbeam. Așa testam oamenii. Cel care nu știa să-mi răspundă nu era omul meu. Pentru mine, Viena nu era doar un oraș, ci și un sunet, pe care omul fie că-l aude în suflet, rezonând pentru totdeauna, fie că nu-l aude niciodată. A fost cel mai frumos lucru din viața mea. Eram sărac, dar n-am fost singur, pentru că aveam un prieten. Și Viena era asemenea unui prieten. La tropice, când ploua, îi auzeam întotdeauna vocea. Dar și în alte ocazii. Uneori, până și în pădurea virgină îmi aminteam de mirosul îmbâcsit al casei scărilor din locuința din Hietzing. La Viena, muzica și tot ce-mi plăcea în pietre, în privirea și-n manierele oamenilor trăiau asemenea pasiunilor pure din inimi. Știi, când pasiunile nu mai dor. Viena din timpul iernii și Viena primăvăratică. Plimbările prin Schönbrunn. Lumina albastră din dormitorul de la Academie, casa scărilor, spațioasă și albă, cu statuia în stil baroc. Diminețile când mergeam să călărim în Prater. Caii albi

de la manejul spaniol. Toate astea mi s-au întipărit foarte bine în memorie și am vrut să le mai văd o dată, spune încet, aproape rușinat.

— Și... ce ai găsit după patruzeci și unu de ani? îl întreabă încă o dată generalul.

— Un oraș, răspunde ridicând din umeri Konrád. Schimbarea.

— Aici, spune generalul, cel puțin nu te paște dezamăgirea. La noi, prea puține lucruri s-au schimbat.

— N-ai călătorit în ultimul timp?

— Puțin, îi răspunde generalul, privind flacăra lumânării. Numai atât cât mi-au impus obligațiile de serviciu. O vreme m-am gândit să renunț la carieră, la fel cum ai făcut și tu. Da, a existat un moment când m-am gândit la asta. S-o iau din loc, să călătoresc, să mă uit în stânga și-n dreapta, să caut ceva sau pe cineva.

Cei doi bărbați nu se uită unul la celălalt: oaspetele își fixează privirea asupra paharului de cristal plin cu băutură aurie, generalul privește flacăra jucăușă a lumânării.

— Dar în final am rămas. Știi, cariera militară. Omul devine rigid și încăpățânat. I-am promis tatălui meu că-mi voi respecta jurământul până la capăt. Din cauza asta am rămas. E adevărat, m-am pensionat devreme. Când aveam cincizeci de ani mi-au încredințat un corp de armată. Aveam impresia că sunt prea tânăr pentru asta. Mi-am dat demisia. M-au înțeles și au acceptat-o. De altfel, a urmat o perioadă când cariera militară nu-ți mai oferea satisfacții. Revoluția. Perioada schimbărilor.

Generalul îi face semn valetului să toarne în pahare vin roșu.

— Da, spune oaspetele. Am auzit despre asta.

— Ai auzit doar? Noi am simțit pe pielea noastră, comentează pe un ton aspru generalul.

— S-ar putea ca nu numai să fi auzit, completează oaspetele. 1917, da. Atunci m-am întors pentru a doua oară la tropice. Munceam în zona mlaștinilor, cu salahorii chinezi și malaiezieni. Pe acolo se numesc culi. Chinezii sunt cei mai buni. Își toacă toți banii la cărți, dar sunt cei mai buni. Trăiam în mijlocul mlaștinilor și în pădurea virgină. N-aveam telefon. Nici radio. Războiul făcea ravagii în lume. Pe vremea aceea eram deja cetățean englez, dar au înțeles că nu puteam să lupt împotriva țării mele natale. Ei înțeleg asemenea lucruri. Așa că m-am putut întoarce la tropice. Ultimii care ar fi putut să știe erau salahorii. Dar într-o zi, în mijlocul zonei mlăștinoase, unde nu existau nici ziare și nici radio, unde erau izolați de lume de săptămâni întregi, salahorii au încetat munca. Exact la ora douăsprezece, la prânz. Fără nici un motiv. Nimic nu se schimbase în jurul lor, condițiile de muncă, măsurile de disciplină erau cele vechi, inclusiv aprovizionarea cu alimente. Nimic bun sau rău, în mod special. Totul în funcție de circumstanțe. Așa cum trebuia să fie acolo. Iar într-o anume zi a anului 1917, exact la ora douăsprezece, la prânz, au declarat că ei nu mai lucrează. Patru mii de salahori au ieșit din desiș, plini de noroi până la brâu, cu trunchiul gol; și-au depus uneltele, topoarele, cazmalele, spunând: ajunge! Aveau tot felul de revendicări. Pretindeau să li se interzică proprietarilor dreptul de a emite sancțiuni disciplinare. Voiau majorare de salarii. Timp de odihnă mai lung. Nu puteam să înțeleg ce se întâmplase. Patru mii de salahori se transformaseră sub ochii mei în patru mii de diavoli galbeni și negri. După-amiază, am urcat pe cal și am alergat la Singapore. Abia acolo am aflat. Eram unul dintre primii din peninsulă care aflase.

— Ce ai aflat în peninsulă? îl întreabă generalul aplecându-se în față.

— Am aflat că-n Rusia izbucnise revoluția. Un individ, despre care la vremea respectivă se știa doar că-l cheamă Lenin, se întorsese acasă într-un vagon sigilat, cărând în valiză bolșevismul. La Londra se aflase în aceeași zi în care aflasem și eu de la salahorii mei, fără telefon și radio, în pădurea virgină, în mijlocul zonei mlăștinoase. Era inexplicabil. Abia apoi am înțeles. Omul află și fără ziare și telefoane tot ce este important pentru el.

— Crezi? îl întreabă generalul.

— Știu, îi răspunde calm oaspetele. Când a murit Krisztina? continuă brusc.

— De unde știi că a murit Krisztina? îl întreabă sec generalul. Ai trăit la tropice, de patruzeci și unu de ani n-ai mai fost pe continent. Ai simțit, cum simțiseră și salahorii revoluția?

— Dacă am simțit? întreabă oaspetele. Poate. Dar nu este aici, cu noi. Unde poate să fie? Numai în mormânt.

— Da, răspunde generalul. E înmormântată în grădină, în apropierea serelor. Așa cum a dorit.

— A murit de mult?

— La opt ani după ce ai plecat.

— La opt ani după, repetă oaspetele, căruia îi tremură în tăcere buzele palide și proteza, de parcă ar număra sau ar molfăi ceva. La vârsta de douăzeci și opt de ani, continuă oaspetele și începe să numere cu jumătate de voce. Dacă ar trăi, acum ar avea șaizeci și unu de ani.

— Da. Ar fi o femeie bătrână, la fel cum suntem și noi niște bărbați bătrâni.

— Ce boală a avut?

— A murit de anemie pernicioasă. O boală destul de rară.

— Nu-i chiar atât de rară, răspunde Konrád ca un specialist. La tropice e destul de frecventă. Condițiile

de viață ale omului se modifică, iar hemograma reacționează la aceste schimbări.

— Poate, replică generalul. Poate că și-n Europa e destul de frecventă, asta în cazul în care condițiile de viață ale omului se modifică. Nu mă pricep.

— Nici eu nu mă pricep prea mult. Dar la tropice trupul e întotdeauna atacat de diverse boli. Încetul cu încetul omul devine vraci. Malaiezienii folosesc frecvent leacurile băbești. Prin urmare, a murit în 1908, rostește cu voce tare Konrád anul morții Krisztinei, de parcă până acum și-ar fi bătut capul ca să afle rezultatul final. Pe vremea aceea erai încă în armată?

— Da. Am fost în armată inclusiv în perioada războiului.

— Cum a fost?

— Războiul? întreabă generalul în timp ce-l privește rigid, cu ochi miopi. Îngrozitor, la fel ca la tropice. Mai ales ultima iarnă, în nord. Și în Europa viața e plină de aventuri, spune zâmbind generalul.

— Aventuri?... Da, probabil, aprobă din cap oaspetele. Crede-mă, uneori sufeream numai la gândul că nu sunt acasă în timp ce voi vă luptați. M-am gândit să mă întorc și să mă prezint la regiment.

— La asta s-au gândit și alții de la regiment, replică politicos, dar foarte ferm, generalul. Dar n-ai venit. Probabil că aveai altceva de făcut, continuă pe un ton de încurajare.

— Eram deja cetățean englez, repetă încurcat Konrád. Patria nu poate fi schimbată la fiecare deceniu.

— Așa este, aprobă generalul. Cred că patria nu poate fi schimbată niciodată. Numai actele se pot schimba. Tu ce crezi?

— Patria mea nu mai există, spune oaspetele. Patria mea a fost Polonia și Viena, casa asta și cazarma din oraș, Galiția și Chopin. Ce a mai rămas din toate

astea? Liantul misterios care a unit toate astea nu mai are efect. Totul s-a destrămat, s-a fragmentat. Patria mea a fost un sentiment. Acest sentiment a fost insultat. Omul pleacă în asemenea situații. La tropice sau chiar mai departe.

— Unde mai departe? întreabă generalul pe un ton glacial.

— În timp.

— Vinul ăsta... poate-ți mai amintești din ce an este, spune generalul și-și ridică paharul plin cu vinul roșu-negricios. Strugurii au fost culeși în '86, când am depus jurământul. În amintirea acelei zilei, tata a umplut o aripă a pivniței cu vinul ăsta. Au trecut mulți ani de atunci, aproape o viață întreagă. E un vin bătrân.

— Lucrurile pe care am jurat noi nu mai există, spune cu o gravitate profundă oaspetele, și ridică și el paharul. Au murit cu toții, au plecat, au capitulat. Exista o lume pentru care merita să trăiești și să mori. Acea lume a dispărut. Nu mă leagă nimic de cea nouă. Asta-i tot ce pot să spun.

— Pentru mine, lumea aceea trăiește, chiar dacă în realitate a încetat să mai existe. Trăiește, pentru că am jurat pe ea. Asta-i tot ce pot să spun.

— Da, ai rămas un militar, răspunde oaspetele.

De la cele două capete ale mesei unde sunt așezați, ridică unul spre celălalt paharele, apoi beau în tăcere vinul roșu, până la ultima picătură.

12

— După ce ai plecat, spune amical generalul, de parcă ar fi terminat de lămurit aspectele esențiale, tensionate, iar acum ar fi conversat cu lejeritate, am trăit mult timp cu speranța că vei reveni. Te-a așteptat

toată lumea de aici. Toți ți-au fost prieteni. E adevărat, ai fost puțin excentric, nu te supăra că-ți spun asta. Dar ți-am iertat felul de a fi, știam că pentru tine muzica este mai importantă. Nu ți-am înțeles plecarea, dar ne-am consolat, bănuiam că ai avut un motiv serios. Știam că suporți totul mult mai greu decât noi, militarii adevărați. Tot ce pentru tine era o stare pentru noi reprezenta o vocație. Tot ce pentru tine era o mască pentru noi era un destin. Nu ne-am mirat când ai lepădat această mască. Dar am crezut că te vei întoarce într-o zi. Sau că ne vei scrie. Am fost mai mulți care am crezut asta, inclusiv eu, recunosc. La fel și Krisztina. Câțiva și de la regiment, cred că-ți amintești.

— Doar vag, răspunde cu indiferență oaspetele.

— Da, probabil că ai avut multe revelații. Ai trăit în lume. În asemenea situații omul uită repede.

— Nu, replică el. Lumea nu contează. Lucrurile importante nu pot fi uitate niciodată. Am aflat asta mai târziu, când am început să îmbătrânesc. În viața omului nu rămân lucrurile secundare, pe astea le uită, așa cum uită și visele. Nu-mi amintesc de regiment, spune cu încăpățânare. De o vreme încoace, îmi amintesc numai esențialul.

— De exemplu, Viena și casa asta? Asta ai vrut să spui?

— Viena și casa asta, repetă mecanic oaspetele, în timp ce printre genele închise pe jumătate privește fix în față. Memoria filtrează totul într-un mod admirabil. După zece sau douăzeci de ani, îți dai seama că marile evenimente n-au produs nici o schimbare în tine. Apoi, într-o zi îți amintești de o vânătoare, sau de un pasaj dintr-o carte, sau de încăperea asta. Eram trei când am cinat ultima oară aici. Krisztina trăia încă. Stătea pe scaunul din mijloc. Masa era ornată la fel ca acum.

— Da, spune generalul. În fața ta era Răsăritul, în fața Krisztinei, Miazăzi. Iar în fața mea, Apusul.

— Îți amintești până și detaliile? îl întreabă mirat oaspetele.

— Îmi amintesc totul.

— Da, detaliile sunt uneori foarte importante. Reunesc totul, fixează esența amintirii. La tropice, mă gândeam și eu uneori la ele, mai ales când ploua. O, ploaia asta, spune oaspetele schimbând subiectul. Luni de zile. De parcă ar bate cineva toba pe acoperișul de tablă, de parcă ar răpăi în permanență o mitralieră. Mlaștina e învăluită de un strat gros de aburi, ploaia e caldă. Totul e umed, cearșafurile, lenjeria de corp, cărțile, tutunul, pâinea păstrată într-o cutie de metal. Totul se lipește, e cleios. Stai în casă, iar malaiezienii cântă. Femeia pe care ai acceptat-o să-și împartă viața cu tine stă nemișcată într-un colț al camerei și te privește cu o privire fixă. Sunt în stare să stea nemișcate ore întregi și să privească. La început, nici n-o observi. Apoi te enervezi și o dai afară. Dar nu rezolvi nimic: știi că se așază în altă parte, într-o altă cameră, că te privește până și prin pereți. Au niște ochi mari, cafenii, asemenea câinilor din Tibet, javrele alea care nu latră niciodată, animalele cele mai perfide din lume. Te privesc cu niște ochi calmi, lucioși, simți această privire indiferent pe unde umbli, ca și cum te-ar urmări cineva cu niște raze malefice. Dacă țipi la ea, zâmbește. Dacă o lovești, te privește zâmbind. Dacă o gonești, se așază pe pragul casei și te privește. Te simți obligat s-o rechemi. Nasc tot timpul, dar nimeni nu vorbește despre asta, ele cu atât mai puțin. De parcă în femeia pe care o ții lângă tine ar sălășlui în același timp un animal, o preoteasă, un criminal, o vrăjitoare și o smintită. Apoi obosești, pentru că privirea asta e atât de intensă, încât îl răpune până și pe cel mai puternic om din

lume. E profundă, asemenea unei mângâieri. De parcă te-ar mângâia cineva în permanență. Simți că înnebunești. Apoi, devii indiferent. Plouă. Stai în cameră, bei șnaps, foarte mult șnaps, fumezi un tutun dulceag. Uneori te vizitează cineva, nu vorbește mult, bea și el șnaps, fumează și el un tutun dulceag. Vrei să citești, dar parcă ploaia pătrunde și-n carte, nu în adevăratul înțeles al cuvântului, dar în mod real, nu poți urmări textul, pentru că asculți cum plouă. Vrei să cânți la pian, dar ploaia stă lângă tine și te acompaniază. Apoi vine seceta, această strălucire plină de aburi. Omul îmbătrânește repede.

— La tropice, ai cântat uneori *Poloneza-fantezie*? întreabă politicos generalul.

Cei doi mănâncă friptură în sânge, cu atenție și un apetit enorm, cu încordarea bătrânilor care înainte de a înghiți mâncarea o mestecă bine, asemenea celor pentru care mâncatul nu înseamnă doar alimentația în sine, ci o acțiune strămoșească și solemnă. Mestecă și înghit cu migală fiecare bucățică de carne, asemenea celor care vor să prindă forță. Acțiunile implică forță, iar mâncarea, friptura în sânge și vinul roșu conțin forță. Clefăie nițel, se ospătează cu o plăcere evlavioasă și deprimantă, așa cum fac oamenii când nu mai au timp să mănânce frumos, când pentru ei este mult mai important să mestece foarte bine chiar și cea mai mică bucățică de carne, să extragă din ea vitalitatea de care au nevoie. Se ospătează cu gesturi elegante, dar în același timp ca niște bătrâni ai tribului cu ocazia unei ceremonii: cu gravitate și în mod fatal.

Într-un colț al încăperii, majordomul urmărește cu priviri îngrijorate gesturile unui valet care poartă mănuși albe și încearcă să țină în echilibru o tavă imensă. Pe tavă tronează niște cupe cu înghețată de ciocolată, acoperite de flăcări albastre și galbene.

Valeții toarnă șampanie în paharul oaspetelui și în cel al amfitrionului. Cei doi bătrâni adulmecă expert conținutul gălbui al sticlei de mărimea unui copil.

Generalul degustă șampania și împinge paharul din fața lui. Îi face semn valetului să-i mai pună vin roșu. Oaspetele privește derutat și clipește din ochi. Au mâncat și băut mult, acum sunt îmbujorați.

— Pe vremea bunicului meu, reia convorbirea generalul, uitându-se la paharul cu vin, în fața fiecărui oaspete era câte o oca de vin de masă. Era porția oaspetelui. O oca înseamnă un litru și un sfert. Vin de masă. Tata îmi povestea că până și-n fața oaspeților regelui vinul de masă era porționat în sticle din cristal. Câte o sticlă pentru fiecare oaspete. Din cauza asta se numea vin de masă, pentru că era în fața oaspetelui, putea să bea din el cât dorea. Vinurile de marcă erau servite separat. Așa era servit vinul la mesele regale.

— Da, atunci totul se desfășura după o anumită rânduială, spune cu indiferență și cu fața îmbujorată Konrád.

— A stat aici, pe locul ăsta, spune în treacăt generalul privind spre locul de la mijlocul mesei, unde stătuse odinioară regele. La dreapta stătea mama, iar la stânga preotul. A dormit la etaj, în camera galbenă. După cină a dansat cu mama, spune încet, bătrânește, aproape copilăros, asemenea celui care-și amintește de ceva. Vezi, despre toate astea nu mai am cu cine să vorbesc. E bine că ai mai venit o dată, spune foarte serios. Ai cântat cu mama la pian și *Poloneza-fantezie*, la patru mâini. Mai târziu, la tropice, n-ai mai cântat-o? îl întreabă încă o dată generalul, de parcă și-ar fi amintit, în sfârșit, lucrul cel mai important.

Oaspetele stă dus pe gânduri.

— Nu, spune sec. La tropice n-am interpretat nimic de Chopin. Doar știi că muzica trezește multe lucruri în mine. La tropice, omul e mai sensibil.

Acum, după ce-au terminat de mâncat și de băut, parcă au dispărut încordarea și solemnitatea primei jumătăți de oră. Sângele circulă mai vioi în arterele lor sclerozate, iar pe frunte și la tâmple li se umflă venele. Valeții aduc fructe de seră. Mănâncă struguri și moșmoane. Încăperea s-a încălzit, adierea serii de vară flutură lin, abia perceptibil, perdelele din mătase gri de la fereastra mare, care a rămas întredeschisă.

— Poate ar fi bine să bem cafeaua dincolo, spune generalul.

Dintr-o dată, un vânt puternic deschide brusc fereastra. Perdelele grele, din mătase gri, încep să fluture, se mișcă și policandrul de cristal, la fel ca pe marile vapoare când izbucnește furtuna. Pentru o clipă, cerul devine luminos, un fulger galben ca sulful despică noaptea în două, așa cum paloșul de aur despică trupul victimei. Furtuna pătrunde și-n încăpere, stinge flacăra speriată a câtorva lumânări, după care se face brusc întuneric. Majordomul se grăbește la fereastră și, cu ajutorul a doi valeți, bâjbâind prin întuneric, închide cele două canaturi. Cei doi bătrâni abia acum văd că și orașul este în întuneric.

Trăsnetul a avariat centrala electrică a orașului. Generalul și oaspetele său stau tăcuți în întuneric, încăperea e luminată doar de focul din șemineu și de două lumânări solitare care au rămas aprinse. Apoi, valeții aduc alte sfeșnice.

— Dincolo, repetă generalul, de parcă n-ar acorda nici o atenție loviturii de trăsnet și întunericului.

Un valet merge înaintea lor, ține în mâna-i ridicată un sfeșnic în care ard lumânări, le luminează calea. Cei doi, nițel indispuși, clătinându-se asemenea propriilor lor umbre proiectate pe pereți, parcurg în tăcere traseul iluminat macabru, traversează saloanele neîncălzite, până când ajung într-o cameră al cărei mobilier

se reduce la un pian cu coadă, cu capacul ridicat, și trei fotolii așezate în jurul unui șemineu în care arde focul. Se așază și privesc peisajul întunecat dindărătul perdelelor albe, transparente, care ajung până la podea. Un valet le pune la îndemână, pe măsuță, cafeaua, țigările de foi, băutura, o sticlă de șnaps și una de lichior, iar pe marginea șemineului așază un sfeșnic din argint în care ard lumânări cam de grosimea mâinii unui copil. Își aprind amândoi câte o țigară. Stau tăcuți, se încălzesc. Din șemineu radiază uniform căldura butucilor care ard, flacăra lumânărilor dansează deasupra capetelor lor. După ce iese valetul, închid ușa; rămân singuri.

13

— Nu mai avem mult de trăit, spune generalul de parcă ar rosti concluzia finală a unei controverse tacite. Un an sau doi, poate nici atât. Nu vom trăi mult, pentru că te-ai întors. Știi și tu bine asta. La tropice, apoi acasă la tine, lângă Londra, ai avut timp suficient să te gândești pe-ndelete. Patruzeci și unu de ani e ceva timp. Ai reflectat îndeajuns, nu-i așa? Dar te-ai întors, pentru că nu puteai să faci altfel. Iar eu te-am așteptat, pentru că nu puteam să fac altfel. Amândoi știam că ne vom mai întâlni încă o dată, apoi se va termina. Cu viața și, firește, cu tot ce a dat substanță și tensiune existenței noastre. Pentru că o asemenea enigmă care există între tine și mine conține o energie deosebită. Arde țesuturile vieții, ca o rază fierbinte, dar în același timp generează tensiune, conferă vieții o anume încordare. Te obligă să trăiești... câtă vreme omul mai are de rezolvat anumite probleme pe pământ, trăiește. Îți spun ce am constatat în cei patruzeci și unu

de ani, singur în pădure, în timp ce tu erai la tropice și umblai aiurea prin lume. Și singurătatea e destul de stranie... uneori e ca o pădure virgină, plină de pericole și surprize. Îi cunosc toate variantele. Plictiseala, pe care în zadar vrei s-o alungi cu un mod de viață întocmit artificial. Apoi, accesele subite de revoltă. Și singurătatea e la fel de misterioasă ca o pădure virgină, repetă cu încăpățânare. Omul trăiește conform unor reguli severe, iar într-o bună zi își pierde mințile, devine smintit, la fel ca malaiezienii tăi. Are parte de casă, de titlu și rang, trăiește un mod de viață stabilit cu o exactitate dementă. Dar într-o zi renunță la tot și părăsește acest ambient, cu arma în mână sau fără... ceea ce e mai periculos. Fuge în lume, are mereu o privire fixă; fârtații săi, prietenii de odinioară se retrag din calea sa. Merge în marile metropole, își cumpără femei, în jurul său explodează totul, caută pretutindeni lupta și o găsește. Repet, asta încă nu e varianta cea mai rea. În timp ce aleargă, poate că-l lovește cineva în cap, ca pe un câine râios, turbat. Poate aleargă spre propria-i pierzanie, se împiedică de nenumăratele obstacole ale vieții și-și frânge gâtul. Dar e mult mai periculos când cineva își reprimă sentimentul generat de solitudine, acumulat în sufletul său. Nu aleargă nicăieri. Nu ucide pe nimeni. Ce face? Trăiește, așteaptă, menține ordinea în jurul său. Trăiește ca un călugăr, conform unui ordin păgân, laic... pentru un călugăr e simplu, fiindcă-și are propria credință. Dar un om care și-a cedat singurătății sufletul și destinul nu mai crede în nimic. Așteaptă doar. Așteaptă ziua sau ora când poate vorbi încă o dată despre ce anume l-a obligat la solitudine, cu cel sau cei datorită căruia sau cărora a ajuns aici. Timp de zece sau patruzeci de ani, mai exact patruzeci și unu, s-a pregătit pentru această clipă ca pentru un duel. Rezolvă totul cât mai e în viață, nu vrea să

rămână dator nimănui în cazul că va fi omorât în duel. Se antrenează în fiecare zi, ca spadasinii profesioniști. Cu ce se antrenează? Cu amintirile sale și rezistența de care trebuie să dea dovadă ca nu cumva timpul și singurătatea să ierte ceva în sufletul său, în inima sa. În viață există și duel fără săbii, pentru care merită să te pregătești. Acesta e cel mai periculos. Dar într-o zi sosește și clipa asta. Și tu ești de aceeași părere? îl întreabă politicos pe oaspete.

— Este exact cum spui, răspunde oaspetele în timp ce se uită la scrumul de la țigară.

— Mă bucur că și tu gândești astfel, spune generalul. Așteptarea e cea care te ține în viață. Firește, are și asta o limită, ca de altfel orice în viață. Dacă n-aș fi știut că te vei întoarce într-o zi, probabil c-aș fi pornit eu să te caut, ieri sau cu douăzeci de ani în urmă, în casa de lângă Londra sau la tropice, printre malaiezieni sau în străfundul iadului. Pentru că te-aș fi căutat, știi bine asta. Se pare că omul știe lucrurile esențiale, decisive. Ai dreptate, le știe și fără să aibă la îndemână telefon sau radio. În casa mea nu am telefon, doar în biroul administratorului moșiei, și nici radio, am interzis ca hărmălaia stupidă și murdară a lumii să pătrundă în încăperile în care locuiesc. Lumea nu mai are putere asupra mea. Noile sisteme mondiale pot nimici forma de viață în care m-am născut și în care am trăit, forțele tulburi și agresive pot să mă omoare, să-mi răpească libertatea și viața. Toate astea îmi sunt indiferente. Important e că nu fac compromisuri cu viața pe care am cunoscut-o și am exclus-o din existența mea. Și totuși, chiar și fără mijloacele moderne ale epocii, am știut că trăiești și că ai să te-ntorci într-o zi la mine. N-am grăbit clipa asta. Am vrut să aștept ca totul să se petreacă la timpul potrivit, la fel cum așteptăm și

pentru celelalte lucruri în viață. Iar acum iată, a sosit și acest moment.

— Ce vrei să spui cu asta? întreabă Konrád. Am plecat, am avut dreptul să plec. Poate că am avut și motive. E adevărat, am plecat pe neașteptate, fără să-mi fi luat rămas-bun. Ai știut precis și ai simțit că nu puteam să fac altfel, trebuia să plec.

— Nu puteai să faci altfel? întreabă generalul uitându-se la oaspete cu o privire scrutătoare, de parcă ar cerceta un obiect. Tocmai despre asta este vorba. Tocmai la asta meditez de câțiva ani încoace. Dacă fac socoteala, de patruzeci și unu de ani.

Iar pentru că oaspetele nu dă semne că ar dori să intervină, continuă:

— Acum, că sunt bătrân, mă gândesc deseori la anii copilăriei. Se spune că-i un fenomen firesc. Când se apropie de sfârșit, omul își amintește mai intens și mai exact începutul. Mi se perindă prin fața ochilor chipuri și aud voci. Văd clipa când te-am prezentat tatălui meu, în parcul Academiei. Atunci el te-a acceptat drept prieten, pentru că erai prietenul meu. Tata cu greu accepta să-i fie cineva prieten. Dar puteai conta o viață întreagă pe el. Îți amintești acest moment? Stăteam sub castanii bătrâni, în fața intrării principale, iar tata a dat mâna cu tine. „Tu ești prietenul fiului meu" — a spus el. „Prețuiți cum se cuvine această prietenie" — a continuat cu seriozitate. Cred că era cuvântul cel mai important pentru el. Ești atent?... Mulțumesc. Atunci îți povestesc mai departe. O să mă străduiesc să le pun pe toate într-o ordine firească. Nu te nelinişti, ai trăsura la dispoziție, te poate duce oricând înapoi în oraș, dacă vrei să pleci. Nu te rețin cu forța să-ți petreci aici noaptea. Înțeleg că poate n-ar fi plăcut pentru tine să dormi la castel. Dar dacă dorești, poți să rămâi liniștit, spune cu indiferență generalul, sesizând gestul de

refuz al oaspetelui. Cum vrei. Trăsura te așteaptă. Te duce înapoi în oraș, iar dimineața poți să pleci acasă, lângă Londra, sau la tropice. Unde dorești. Dar mai întâi, ascultă-mă.

— Te ascult, spune oaspetele.

— Mulțumesc, răspunde ceva mai vioi generalul. Am putea vorbi și despre altceva. Doi prieteni bătrâni ajunși la apusul vieții au ce să-și amintească. Dar dacă tot ești aici, vom vorbi numai despre adevăr. Am început cu momentul când tata te-a acceptat drept prieten. Știi bine ce-a însemnat asta pentru el, ai știut tot timpul că persoana cu care a dat mâna poate conta până la moarte pe ajutorul lui, indiferent de necazuri, de nenorociri, de capcanele vieții. E adevărat, dădea rar mâna cu cineva. Dar cu tine a dat mâna, sub castanii bătrâni din parcul Academiei. Aveam amândoi doisprezece ani. Era ultima clipă a copilăriei. Uneori, noaptea, văd foarte clar acest moment, la fel cum văd și toate celelalte momente importante din viața mea. Pentru tata, cuvântul „prietenie" era similar cu onoare. Știi bine acest lucru, doar l-ai cunoscut. Iar pentru mine însemna poate și mai mult. Iartă-mă dacă eventual va fi neplăcut ce-ți voi spune acum, rostește încet, aproape afectuos, generalul.

— Nu e neplăcut, răspunde Konrád la fel de încet. Spune liniștit.

— Ar fi bine de știut, spune generalul de parcă ar vorbi pentru sine, dacă prietenia pur și simplu există. Nu mă refer la bucuria resimțită de doi oameni atunci când se întâlnesc, asta numai pentru că într-o anumită perioadă a vieții au gândit la fel despre anumite lucruri, au avut aceleași păreri și gusturi, aceleași preferințe. Asta nu-i prietenie. Uneori am impresia că prietenia e cea mai puternică relație din lume... poate din cauza asta-i atât de rară. Ce stă la baza ei? Sim-

patia? E prea puțin... simpatia nu poate fi suficientă... doi oameni nu pot să rămână împreună, mai ales în momentele critice ale vieții, doar pentru că se simpatizează. Poate altceva? Poate că la baza tuturor relațiilor dintre oameni există un grăunte de atracție erotică? Aici, în singurătate și-n pădure, când m-am străduit să înțeleg toate problemele vieții, pentru că n-aveam altceva de făcut, m-am gândit uneori la acest aspect. Firește, prietenia este altceva decât atracția bolnăvicioasă dintre doi oameni de același sex. Erosul prieteniei n-are nevoie de trup... acesta mai degrabă îl deranjează, nu este un stimulent. Dar este eros. Erosul este prezent în toate formele de dragoste, se regăsește la baza tuturor relațiilor dintre oameni. Știi, am citit mult despre asta, spune generalul pe un ton de scuză. În zilele noastre se scrie mult mai deschis despre acest subiect. Dar l-am recitit și pe Platon, pentru că atunci când eram la școală nu l-am înțeles ca lumea. Am crezut că prietenia este relația cea mai nobilă care poate exista între două ființe umane. Dar tu, care ai umblat prin lume, precis că știi mult mai multe în legătură cu acest subiect decât mine, care am trăit izolat, în mediul rural. Interesant, și în lumea animalelor există prietenie, altruism, întrajutorare. Cred că un prinț rus a și scris despre asta... nu-mi amintesc numele lui. Există lei și cocoși-de-munte, o mulțime de viețuitoare aparținând unor rase diferite care se străduiesc să-i ajute la necaz pe nenorociții din rasa lor, da, am văzut cu ochii mei, ba mai mult, se-ntâmplă să-i ajute și pe cei din alte rase. În străinătate ai constatat așa ceva? Probabil că acolo prietenia e mai evoluată, mai în spiritul epocii, e mai altfel decât în lumea noastră înapoiată. Viețuitoarele își organizează acordarea ajutorului reciproc... uneori e nevoie să se lupte din greu cu obstacolele care îngreunează acest lucru, dar în toate

comunitățile vii se găsesc întotdeauna ființe puternice, generoase. În regnul animal am văzut sute și sute de astfel de exemple. Printre oameni, mai rar. Mai precis, n-am văzut nici unul. Simpatiile dintre oameni care au prins contur sub ochii mei s-au înecat în mod invariabil în mlaștina egoismului și a vanității. Câteodată, relațiile dintre camarazi sau fârtați par a fi relații de prietenie. Interesele comune generează uneori situații care seamănă cu prietenia. Apoi se mai întâmplă ca oamenii să se refugieze cu plăcere din fața singurătății în diverse relații confidențiale, considerându-le pe moment un soi de prietenie, deși în cele mai multe cazuri regretă ulterior aceste relații, firește. Desigur, nu este vorba de prietenie adevărată. Omul își imaginează că prietenia este o datorie; și tata a crezut la fel. Dar la fel ca îndrăgostitul, nici prietenul nu așteaptă răsplată pentru sentimentele sale. Nu dorește recompensă și nu-l consideră o persoană perfectă pe cel ales drept prieten, îi cunoaște greșelile și-l acceptă așa cum e, cu toate consecințele de rigoare. Acesta ar fi idealul. Dar, la urma urmei, merită să trăiască omul fără un asemenea ideal? Oare avem dreptul să acuzăm un prieten care ne decepționează că nu-i un prieten adevărat, putem să-i blamăm caracterul, slăbiciunile? Cât valorează prietenia în care iubim în celălalt virtutea, devotamentul și tenacitatea? Cât valorează dragostea care așteaptă o recompensă? Nu e de datoria noastră să ne asumăm un prieten infidel, la fel cum ni-l asumăm pe cel devotat, capabil să se sacrifice? Oare nu ăsta e adevăratul conținut al tuturor relațiilor dintre oameni, această lipsă de egoism care nu dorește și nu vrea absolut nimic de la celălalt? Și care cu cât oferă mai mult, cu atât așteaptă mai puțin o recompensă? Dacă un om îi oferă celuilalt întregul optimism al tinereții, devotamentul maturității, iar în final îi dă-

ruiește tot ce poate dărui cineva semenului său, încrederea oarbă, absolută, pasionată, dar vede că celălalt este infidel și ticălos, are oare dreptul să se simtă jignit, să pretindă răzbunare? Dar cel care se simte ofensat și vrea să se răzbune, cel înșelat și părăsit, a fost oare un prieten? Iată, cu astfel de aspecte teoretice m-am ocupat după ce am rămas singur. Firește, singurătatea nu mi-a oferit un răspuns. Dar nu mi-au dat un răspuns satisfăcător nici lecturile. Nici textele vechi, ale gânditorilor chinezi, evrei și latini, nici cele ale contemporanilor, care, deși se exprimă mai franc, conțin mai degrabă cuvinte goale, nicidecum adevărul. Dar oare a rostit vreodată cineva adevărul, l-a așternut pe hârtie? Când am început să-mi explorez sufletul și cărțile, am reflectat mult și la acest aspect. Trecea timpul, iar în jurul meu viața devenea tot mai opacă. Cărțile și amintirile se tot adunau, mormane întregi de cărți și de amintiri. În fiecare carte exista un sâmbure de adevăr, și fiecare amintire îmi răspundea că-i inutil să descoperim adevărata natură a relațiilor dintre oameni, pentru că nici un fel de cunoaștere nu ne face mai înțelepți. Tocmai din cauza asta nici nu avem dreptul să pretindem adevărul absolut și fidelitate necondiționată de la cel pe care l-am acceptat odată drept prieten, chiar dacă evenimentele au demonstrat că acest prieten a fost infidel.

— Ești sigur că acest prieten a fost infidel? întreabă oaspetele.

Cei doi rămân cufundați în tăcere. Par mărunței în lumina agitată a flăcării lumânărilor; doi bătrâni sfrijiți se uită unul la celălalt, aproape că se pierd în penumbra încăperii.

— Nu sunt chiar sigur. Tocmai de asta ești aici. Despre asta vorbim, răspunde generalul în timp ce se lasă pe spate, în fotoliu și, cu un gest calm și disciplinat,

își încrucișează mâinile pe piept. Există un adevăr faptic. S-a petrecut cutare eveniment, în felul cutare, la ora cutare. Asta nu-i greu de aflat. Faptele vorbesc de la sine, cum se spune, spre sfârșitul vieții toate faptele mărturisesc și urlă mai tare chiar decât acuzatul pe scaunul de tortură. În final, reiese că s-a petrecut totul, nimic nu poate fi răstălmăcit. Dar uneori faptele sunt doar niște consecințe jalnice. Omul păcătuiește nu prin faptele sale, ci prin intenția cu care comite cutare sau cutare lucru. Totul se reduce la intenție. Marile sisteme de drept religios din trecut, pe care le-am studiat, au știut și au și propovăduit asta. Omul poate fi infidel, ticălos, da, poate să comită chiar și crime, și să rămână totuși nevinovat în forul său interior. Fapta nu este încă echivalentă cu adevărul. Întotdeauna este doar o consecință, iar dacă omul devine într-o zi judecător și vrea să emită o sentință, nu se poate baza numai pe faptele din raportul poliției, trebuie să afle acel ceva pe care juriștii îl numesc motivul delictului. Îmi este ușor să înțeleg faptul că ai fugit. Dar nu și motivul fugii tale. Crede-mă, în cei patruzeci și unu de ani care au trecut am analizat toate argumentele posibile care ar putea explica acest pas enigmatic. N-am găsit răspunsul în nici o presupunere. Numai adevărul poate să dea un răspuns.

— Vorbești de fugă, răspunde Konrád. Acest cuvânt e prea dur. La urma urmei, nu i-am fost dator nimănui cu nimic. Mi-am dat demisia, am renunțat la grad așa cum se cuvine. N-am lăsat în urma mea datorii murdare, nici promisiuni neonorate. Fugă e un cuvânt prea dur.

Spune asta cât se poate de ferm și-și îndreaptă spatele, dar în tremurul vocii sale se poate simți că indignarea care-i întunecă glasul nu e tocmai sinceră.

— Poate că e un cuvânt dur, îi răspunde generalul și dă aprobator din cap. Dar dacă privești totul de la o anumită distanță, trebuie să recunoști că-i greu de găsit un cuvânt mai blând pentru cele întâmplate. Spui că n-ai rămas dator nimănui cu nimic. Acest lucru e adevărat pe de o parte, dar pe de altă pare, nu. Firește, n-ai rămas dator croitorului, nici cămătarilor din oraș. Nici mie nu mi-ai rămas dator cu bani sau cu promisiuni neonorate. Cu toate astea, în secunda în care ai părăsit orașul în ziua aceea din luna iulie, era într-o zi de miercuri, vezi, îmi amintesc până și ziua, știai că lași datorii în urma ta. Dimineața am trecut pe la locuința ta, auzisem c-ai plecat; în împrejurări speciale. Dacă dorești, cândva am putea vorbi și despre asta. Am mers la locuința ta, unde m-a întâmpinat doar ordonanța. L-am rugat pe soldat să mă lase să rămân puțin singur în camera unde trăiseși în ultimii ani când ai servit în oraș, în apropierea noastră.

Ajungând în acest punct, generalul face o pauză. Își duce mâna la ochi, de parcă ar privi în trecut. Apoi continuă pe o voce calmă, de orator.

— Firește, ordonanța s-a supus, ce altceva putea să facă. Am rămas singur în camera în care ai trăit. Am examinat totul cu atenție... iartă-mi curiozitatea lipsită de tact. Îmi era imposibil să accept, nu-mi puteam crede ochilor că persoana cu care mi-am petrecut o mare parte din viață, mai exact douăzeci și doi de ani, copilăria, tinerețea, apoi cei mai frumoși ani ai maturității, fugise. M-am străduit să găsesc tot felul de scuze, m-am gândit că poate ești grav bolnav, am sperat că ai înnebunit subit sau că poate ești urmărit, poate ai pierdut la cărți sau ai comis vreo ticăloșie împotriva regimentului, împotriva steagului, că ți-ai trădat cuvântul și onoarea. Am tot sperat... Nu te mira, atunci pentru mine toate astea păreau o vină mai mică decât

ceea ce făcuseși de fapt. Aș fi acceptat orice drept scuză și explicație, inclusiv lipsa de fidelitate față de idealurile lumii. Un singur lucru n-am reușit să-mi explic: faptul că ai păcătuit față de mine. Îmi era imposibil să înțeleg. Nu exista nici un fel de scuză. Ai plecat ca un escroc, ca un hoț care se furișează; cu câteva ore înainte fuseseși cu noi, cu Krisztina și cu mine, aici, la castel, unde petrecusem atâtea zile, iar uneori și nopți, ani și ani la rând, într-o atmosferă de totală încredere și într-o intimitate frățească, așa cum numai gemenii trăiesc, aceste ființe deosebite pe care un capriciu al naturii le înlănțuie una de cealaltă, pe viață și pe moarte. Gemenii, chiar dacă la vârsta maturității trăiesc la distanță, știu totul unul despre celălalt. Și chiar dacă unul dintre ei trăiește la Londra, iar celălalt undeva, într-o țară străină, o ciudată lege biologică le poruncește să se îmbolnăvească în același timp, să sufere de aceeași boală. Nu-și scriu, nu comunică unul cu celălalt, locuiesc, trăiesc și se hrănească în condiții de viață diferite, sunt despărțiți de mii și mii de kilometri. Și totuși, la vârsta de treizeci sau patruzeci de ani se îmbolnăvesc de aceeași boală, cum ar fi colecistita sau apendicita, având aceleași șanse de vindecare sau de pieire. Cele două trupuri sunt într-o legătură organică, cum au fost în uterul mamei... Iubesc și urăsc aceeași persoană. Este un fenomen natural. Nu e foarte frecvent, dar nici chiar atât de rar cum cred, în general, oamenii. Uneori chiar m-am gândit că poate și prietenia e o legătură care seamănă cu această îngemănare fatală. Doi oameni sunt legați într-unul și același destin prin echivalența stranie a aptitudinilor, simpatiilor, gusturilor, erudiției și pasiunilor. În zadar comite ceva unul împotriva celuilalt, soarta le este comună. În zadar fuge unul din fața celuilalt, amândoi știu esențialul. În zadar își alege unul dintre ei un nou

prieten sau o nouă iubită, nu se poate elibera din această înlănțuire fără acordul tacit, nescris al celuilalt. Totul e în zadar, pentru că destinul unor astfel de oameni se împlinește în paralel, chiar dacă unul dintre ei pleacă departe, foarte departe, de exemplu, la tropice. Iată deci la ce mă gândeam stând în camera ta, în ziua când ai fugit. Văd și acum foarte clar clipa aceea, felul cum era iluminată camera, simt și acum mirosul greu de tutun englezesc, văd mobilele, canapeaua acoperită cu imensul covor oriental, tabloul ecvestru de pe perete. Îmi amintesc până și de fotoliul din piele vișinie, specific în general fumoarelor. Canapeaua era foarte mare, se vedea că fusese comandată special, prin părțile noastre nu se găsește așa ceva de vânzare. Nici nu era canapea, mai degrabă un pat franțuzesc, pentru două persoane, spune generalul în timp ce privește gânditor fumul care se ridică din țigară. Fereastra dădea spre grădină, dacă nu mă înșel... Atunci am fost pentru prima și ultima oară pe acolo. Niciodată n-ai vrut să te vizitez. Mi-ai spus doar în treacăt că-ți închiriaseși o casă la marginea orașului, într-o zonă părăsită, o casă cu grădină. Se petrecuse cu trei ani înaintea fugii tale, iartă-mă, văd că nu-ți face plăcere să auzi cuvântul ăsta.

— Continuă, spune oaspetele. Cuvintele n-au importanță. Continuă, dacă tot ai început.

— Crezi? întreabă pe un ton blând, aproape inocent, generalul. Cuvintele n-au importanță? N-aș îndrăzni să fiu atât de ferm. Uneori cred că, dimpotrivă, sunt decisive, că totul depinde de cuvinte, de cuvintele pe care omul le rostește la timpul potrivit, sau le trece sub tăcere, sau tocmai le așterne pe hârtie... Da, asta-i părerea mea, spune el, de data asta cu convingere. Tu nu m-ai invitat niciodată la tine, iar eu n-am putut să te vizitez fără să fi fost invitat. Sincer să fiu...

am crezut că-ți era rușine, că aveai rezerve față de mine, față de omul bogat, în privința casei, a mobilelor pe care le cumpăraseși... Mă gândeam că poate le considerai sărăcăcioase... Erai deosebit de orgolios, spune cu fermitate generalul. În tinerețe, banii au fost singurul lucru care ne-a despărțit. Erai foarte orgolios, n-ai putut niciodată să-mi ierți faptul că eram bogat. Mai târziu, o dată cu trecerea anilor, m-am gândit că probabil bogăția nici nu poate fi iertată. Ai fost oaspetele permanent al unei averi mult prea mari, exagerate... Cu toate că eu mă născusem în această avere, uneori mă deranja și pe mine. În privința problemelor financiare, ai avut întotdeauna mare grijă să faci astfel încât această diferență să se simtă între noi. Cei care sunt săraci, în special cei din clasa superioară, nu iartă niciodată, accentuează cu o deosebită satisfacție generalul. Tocmai din cauza asta am crezut că nu vrei să-mi arăți casa în care trăiai, că ți-e rușine de mobilele modeste. Acum recunosc, această presupunere a fost stupidă, dar orgoliul tău era nelimitat. Totuși, într-o bună zi m-am trezit în casa închiriată și mobilată de tine, pe care nu mi-ai arătat-o niciodată, eram în camera ta. Am rămas uimit, nu puteam să-mi cred ochilor. Cred că știi și tu că această casă era o operă de artă. Nu era mare, o încăpere spațioasă la parter, două mai mici la etaj, dar grădina, camerele, mobilierul, absolut totul era așa cum numai un artist poate să-și aranjeze căminul. Atunci am înțeles că ești într-adevăr un mare artist. Și am înțeles și cât de străin puteai să te simți printre noi, care eram altfel. Doamne, cât de tare păcătuiseră cei care, din prea multă dragoste și ambiție, au vrut să facă din tine un militar. Nu, tu nu erai un militar, iar eu am înțeles, acolo, în camera ta, profunda singurătate în care trăiseși printre noi. Acest cămin era refugiul tău, ca o fortăreață sau o mânăstire pentru în-

singurații din Evul Mediu. Ai adunat în casa asta tot ce era frumos și de valoare, asemenea unui pirat care își pune la adăpost comoara: perdele și covoare, obiecte antice din bronz și din argint, cristaluri și mobilier, țesături rare... Știu, mama ta murise cam pe atunci, iar tu ai primit o moștenire de familie de la rudele poloneze. Mi-ai spus odată că undeva, departe, lângă granița rusească, existau un conac și o moșie care într-o zi aveau să fie ale tale. Ei bine, conacul și moșia se transformaseră în această casă cu trei camere, în mobile și-n tablouri. Și în pianul din mijlocul încăperii de la parter, acoperit cu un brocart vechi, pe care era o vază de cristal, cu trei fire de orhidee. În zona asta, doar într-un loc se cultivă orhidee, în serele din grădina castelului meu. Am intrat în toate camerele, am examinat totul cu atenție. Am înțeles că, deși trăiseși printre noi, nu făcuseși niciodată parte din cercul nostru. Am înțeles că-ți zidiseși în secret o operă de artă, locuința ta, la care ai muncit din greu și cu încăpățânare, tăinuind lumii acest cămin deosebit în care existai doar pentru tine și pentru arta ta. Pentru că nu încape nici o îndoială, ești un artist... poate ai fi reușit să creezi ceva care să dăinuie... Toate astea le-am înțeles admirând mobilele rare din casa pe care tocmai o părăsiseși. În clipa aceea a intrat Krisztina.

Generalul are mâinile încrucișate pe piept, vorbește calm și cu atâta imparțialitate, de parcă ar dicta unui polițist detaliile unui accident.

— Stăteam lângă pian și mă uitam la cele trei orhidee, continuă el. Locuința asta era ca o haină necesară pentru deghizarea unei persoane. Sau poate că uniforma era pentru tine haina cu care te deghizai? La întrebarea asta numai tu poți să răspunzi, iar acum, când au trecut toate, ai și răspuns, ai răspuns cu opțiunea vieții tale. La întrebările mai importante omul

răspunde întotdeauna în final, cu întreaga sa viață. Nu contează ce spune între timp, cu ce argumente se apără. La întrebările care i-au fost adresate cu atâta încăpățânare răspunde la sfârșit, la sfârșit de tot, cu faptele vieții sale. Iar aceste întrebări sună în felul următor: Cine ești?... Ce ai vrut, de fapt?... Ce ai știut, de fapt?... Față de cine sau ce ai fost fidel sau infidel?... Față de cine sau ce ai dat dovadă de curaj sau de lașitate? Iată întrebările. Iar omul răspunde așa cum poate, e sincer sau minte, dar asta n-are prea mare importanță. Important e că la sfârșit răspunde cu întreaga sa viață. Tu te-ai dezbrăcat de uniformă, simțeai c-ar fi o haină cu care te deghizai, acest lucru e deja limpede. Iar eu am purtat uniforma până în ultima clipă, atâta vreme cât obligațiile de serviciu și lumea mi-au cerut-o; iată răspunsul meu. Aceasta a fost una dintre întrebări. Urmează cealaltă: care au fost relațiile dintre noi? Mi-ai fost prieten? La urma urmei, ai fugit. Ai plecat fără să-ți iei rămas-bun, chiar dacă nu s-a întâmplat tocmai așa, pentru că, înainte cu o zi, în timpul vânătorii, s-a petrecut un eveniment al cărui înțeles l-am priceput doar mai târziu; îți luaseși deja, într-un fel, rămas-bun. Rareori ni se întâmplă să știm care dintre cuvintele sau faptele noastre produc în mod fatal și ireversibil o anume schimbare în relațiile dintre oameni. Oare de ce m-am dus în ziua respectivă la casa ta? Nu m-ai chemat, nu ți-ai luat rămas-bun, nu mi-ai trimis nici un mesaj. Ce-am căutat în casa unde nu m-ai invitat niciodată, tocmai în ziua în care ai plecat din ea pentru totdeauna? Ce presentiment m-a îndemnat să urc în trăsură și să mă grăbesc în oraș, să te caut într-o casă, în casa ta, care era goală?... Ce aflasem la vânătoarea care avusese loc înainte cu o zi? Existase vreun semn care să fi trădat ceva? Oare n-am primit nici o informație confidențială, nici un semn, nimic care să

mă avertizeze că te pregătești să fugi?... Nu, toți au tăcut, până și Nini... îți amintești de bătrâna doică? Ea știa totul despre noi. Probabil c-ai vrea să știi dacă mai trăiește. Da, trăiește, în felul ei. Trăiește asemenea copacului din fața ferestrei, pe care l-a plantat străbunicul meu. Mai are încă de trăit, are și ea, asemenea tuturor ființelor, timpul ei pe care trebuie să și-l trăiască. Ea știa. Dar nu mi-a spus nimic. Eram absolut singur în zilele acelea. Dar cu toate astea știam că sosise clipa când se va clarifica totul, când totul va ieși la iveală, când totul va fi așezat la locul potrivit, inclusiv noi, tu, eu, toată lumea. Da, am înțeles treaba asta la vânătoare, spune pe un ton evocator, de parcă și-ar răspunde sieși la o întrebare pusă deseori.

— Ce ai înțeles la vânătoarea aceea? întreabă Konrád.

— A fost o vânătoare frumoasă, spune cu duioșie generalul, de parcă ar retrăi în gând fiecare detaliu al unei amintiri plăcute. Ultima mare vânătoare în pădurea asta. Pe vremea aceea mai existau vânători, vânători adevărați... poate mai există și azi, nu știu. Atunci am fost ultima oară la vânătoare în pădurea mea. De atunci încoace au venit doar vânători de ocazie, oaspeți pe care-i primește administratorul moșiei, ca să-și descarce armele în pădure. Vânătoarea, adevărata vânătoare era altfel. Tu nu poți să înțelegi, pentru că n-ai fost niciodată vânător. Pentru tine vânătoarea era doar o obligație, o obligație impusă de rang și de profesie, la fel ca și călăritul sau participarea la viața comunitară. Veneai la vânătoare asemenea celui care se supune unei formalități sociale, cu o privire plină de dispreț. Îți duceai arma neglijent, ca pe un baston. N-ai cunoscut acea pasiune intensă, cea mai tainică pasiune care pulsează incandescent în adâncul fibrelor nervoase ale unui bărbat, indiferent de rolul pe care-l joacă, de hainele pe care le poartă sau de cultura pe care o are, arzând ca mag-

ma în interiorul pământului. Această pasiune este dorința de a ucide. Suntem oameni, viața ne poruncește să ucidem. Nu se poate altfel... Ucidem ca să apărăm ceva, ucidem ca să obținem ceva, ucidem ca să răzbunăm ceva... Zâmbești? Zâmbești disprețuitor? Ai fost un artist... oare aceste instincte primare și violente au devenit mai rafinate în sufletul tău de artist? Crezi că n-ai ucis niciodată o ființă vie? Nu sunt convins de asta, spune cu severitate și pe un ton obiectiv generalul. În seara asta n-are rost să vorbim despre altceva decât despre adevăr și despre lucrurile esențiale, seara asta n-o să aibă o continuare... probabil că după seara asta n-o să urmeze prea multe seri și zile... vreau să spun că în nici un caz n-o să urmeze una care ar avea vreo semnificație mai deosebită. Poate îți mai amintești că odinioară am făcut și eu o călătorie în Orient, cu Krisztina; a fost voiajul nostru de nuntă. Am străbătut regiuni locuite de arabi, iar la Bagdad am fost oaspeții unei familii de arabi indigeni, care vorbeau limba arameică. Sunt niște oameni foarte distinși, cu siguranță că și tu, care ai călătorit atât de mult, știi asta. În orgoliul lor, în mândria lor, în întregul lor comportament, în firea lor năvalnică și în calmul lor, în felul cum își disciplinează trupul, în siguranța din gesturile și din mișcările lor, în scânteia care arde mereu în privirile lor, în jocurile lor, se oglindește o anume noblețe străveche, o anume demnitate, încă de pe vremea când în haosul creației omul și-a dat seama pentru prima dată că aparține speciei umane. Există chiar și o teorie care susține că specia umană a văzut lumina zilei undeva prin părțile alea, în mijlocul lumii arabilor băștinași, la începutul timpurilor, înainte de formarea popoarelor, triburilor și culturilor. Poate din cauza asta sunt atât de mândri. Nu știu. Nu mă pricep la asta... Dar în ce privește mândria, nu sunt tocmai nepriceput;

așa cum oamenii simt unii despre alții, chiar și în lipsa unor semne exterioare, distinctive, că aparțin aceleiași rase și aceluiași rang social, la fel am simțit și eu în săptămânile petrecute în Orient că toți cei de acolo sunt de viță nobilă, până și cel mai jegos îngrijitor de cămile. Cum îți spuneam, am locuit la niște arabi indigeni, într-o casă care semăna cu un palat; la recomandarea ambasadorului nostru de acolo, am fost oaspeții familiei respective. Casele alea albe, răcoroase... le cunoști? Curtea mare, centrală, unde familia și tribul își trăiesc viața în mod nestingherit, este în același timp și piață, și parlament, și biserică... Acea hoinăreală de ici-colo și nesățiosul dor de joacă din toate gesturile lor... Acea lene încăpățânată și demnă, îndărătul căreia se ascund vitalitatea și pasiunea, asemenea șarpelui care stă nemișcat printre pietrele arse de soare. Într-o seară, gazdele au invitat în cinstea noastră oaspeți, oaspeți arabi indigeni. Până atunci ne trataseră după tradițiile europene; amfitrionul era judecător și făcea contrabandă, fiind unul dintre cei mai bogați oameni din oraș. Mobilele din camerele destinate oaspeților proveneau din Anglia, iar cada de baie era din argint masiv. Dar în seara aceea ne-a fost dat să vedem ceva deosebit. Oaspeții au sosit după apusul soarelui, erau numai bărbați, niște domni însoțiți de servitorii lor. În mijlocul curții ardea deja focul, flăcările împrăștiau un fum înecăcios, care irita ochii, emanat de balega de cămilă. Toată lumea era așezată în jurul focului și tăcea. Krisztina era singura femeie între noi. Apoi au adus un miel, un miel alb; amfitrionul și-a scos cuțitul și l-a înjunghiat cu un gest pe care n-am să-l uit niciodată... Acest gest nu poate fi învățat, este un vechi gest oriental, încă de pe vremea când uciderea avea și o semnificație simbolică, religioasă, era identic cu ceva esențial, cu victima. Cu acest gest și-a ridicat Avraam cuțitul

asupra lui Isaac, când a vrut să-l jertfească, cu astfel de gesturi erau ucise animalele de sacrifiu în vechile biserici, în fața altarului, în fața simbolurilor idolilor, a divinității, și tot cu acest gest a fost decapitat Sfântul Ioan Botezătorul... Este un gest ancestral. În Orient, sălășluiește în mâna fiecăruia. Poate că a fost primul gest din istoria omenirii, gestul cu care omul s-a despărțit de creatura intermediară care fusese, ceva între animal și om... Antropologii sunt de părere că istoria omenirii a început cu capacitatea omului de a-și îndoi degetul mare, deci când a fost capabil să apuce arma sau uneltele. Dar s-ar putea să fi început cu sufletul omului, nu cu degetul său mare; s-ar putea, nu știu... Arabul indigen a înjunghiat mielul, iar în secunda aceea bărbatul în vârstă, îmbrăcat într-un burnuz alb, pe care nu și l-a pătat cu nici o picătură de sânge, era ca un arhiereu din Orient care își prezintă jertfa. Bărbatul a întinerit pentru o clipă, ochii îi străluceau, în jurul său era o liniște mormântală. Ceilalți stăteau în jurul focului, priveau înmărmuriți gestul uciderii, cuțitul, străfulgerarea lamei, ultimele spasme ale mielului, jetul de sânge... tuturor le străluceau ochii. Atunci am înțeles că actul uciderii le este cât se poate de familiar acestor oameni, că sunt obișnuiți cu sângele, că străfulgerarea lamei cuțitului reprezintă pentru ei un fenomen la fel de natural ca zâmbetul unei femei sau ca ploaia. Am înțeles — cred că și Krisztina, fiindcă în momentele respective a rămas încremenită, era îmbujorată, apoi a devenit palidă, respira cu greu, iar în final și-a întors capul în altă parte, de parcă ar fi asistat fără voia ei la o scenă pasională —, am înțeles că în Orient încă se mai cunoaște semnificația simbolică și sacră a uciderii, precum și semnificația secretă, senzuală. Pentru că toată lumea zâmbea, oamenii aceia cu înfățișarea nobilă, cu pielea tuciurie, își țuguiau bu-

zele privind extaziați în fața lor, ca și cum actul uciderii ar fi fost ceva deosebit de bun și de cald, ca un sărut. Ciudat, în limba maghiară cuvintele *ucidere și îmbrățișare*[2] rezultă unul din celălalt, rezonanța lor se îngemănează... Prin urmare, asta e. Desigur, noi suntem occidentali, spune cu o voce sentențioasă generalul. Occidentali... sau imigranți care ne-am stabilit aici. Pentru noi, uciderea este o problemă juridică și morală, sau care ține de domeniul medical, în orice caz, ceva permis sau interzis, unul dintre fenomenele definite foarte exact de un sistem juridic și moral. Și noi ucidem, dar mai complicat; ucidem așa cum prescrie și permite legea. Ucidem ca să apărăm idealuri mărețe și bunurile oamenilor, ucidem ca să protejăm ordinea din comunitățile umane. Altfel nici nu se poate. Suntem creștini, avem sentimentul culpabilității, am fost crescuți și educați în spiritul culturii și civilizației occidentale. Istoria noastră, de la început și până-n prezent, nu e decât un șir neîntrerupt de masacre, dar despre ucidere vorbim cu o dezaprobare pioasă, cu privirea ațintită-n pământ; nu putem face altfel, acesta ne este rolul. Numai vânătoarea... spune generalul, înveselindu-se dintr-o dată. Dar și acolo respectăm deopotrivă regulile pragmatice și pe cele ale cavalerismului, menajăm vânatul când situația din zona respectivă necesită asta, dar vânătoarea rămâne un sacrificiu, o rămășiță diformă și rituală dintr-un act religios foarte vechi, de-o seamă cu omenirea. Nu-i adevărat că vânătorul ucide ca să pună mâna pe pradă. Niciodată n-a fost așa, nici măcar în perioada preistorică, atunci când vânătoarea a reprezentat pentru om una dintre puținele posibilități de obținere a hranei. Vânătoarea a fost întotdeauna însoțită de un ritual, un ritual re-

---

[2] *Ölés* și *ölelés*. (*N. t.*)

ligios și tribal. Un vânător priceput era și căpetenia tribului, deci un fel de preot. Desigur, toate astea s-au estompat în timp. Dar, chiar și într-o formă vagă, anumite ritualuri au dăinuit. Acele răsărituri, diminețile când mă pregăteam de vânătoare, cred că au fost cele mai plăcute momente din viața mea, le-am iubit. Te trezești înainte de crăpatul zorilor, te îmbraci altfel decât în celelalte zile, îți pui altfel de veșminte, special pentru ocazia asta, îți consumi altfel micul dejun în încăperea luminată de o lampă, îți fortifici inima cu un pahar de șnaps și mănânci o bucată de friptură rece. Îmi plăcea mirosul hainelor de vânătoare, postavul era impregnat cu mireasma pădurii, a frunzelor, a aerului, a sângelui care țâșnise din pradă, pentru că zburătoarele capturate erau agățate pe cureaua din jurul brâului, iar sângele lor murdărea jacheta. Dar oare sângele este murdar?... Nu cred. Dimpotrivă, e cea mai nobilă substanță din lume, iar când omul a dorit să-i comunice Dumnezeului său un mesaj deosebit, inexprimabil, întotdeauna i-a oferit sânge drept jertfă. Și mirosul armei, mirosul metalului uns cu ulei. Și mirosul rânced, crud, al echipamentului din piele. Îmi plăceau toate astea, spune el aproape rușinându-se, asemenea celui care vorbește la bătrânețe despre o slăbiciune de a sa. Apoi ieși din casă, în curte te așteaptă tovarășii de vânătoare, soarele încă n-a răsărit, pădurarul ține câinii în lesă și raportează încet evenimentele petrecute noaptea. Urci în trăsură și pornești. Peisajul începe să se trezească, pădurea se-ntinde somnoroasă, de parcă s-ar freca la ochi. Totul miroase atât de curat, de parcă te-ai întoarce într-o altă patrie, care a existat înainte, la începutul lumii. Te oprești la marginea pădurii, cobori din trăsură, pădurarul și câinii te-nsoțesc în tăcere. Frunzișul pe care calci e umed, abia se-aude sub tălpile bocancilor. Potecile sunt pline cu urme de ani-

male. În tot ce te înconjoară începe să pulseze viața: lumina pătrunde prin bolta pădurii, deschizând astfel imensa lucarnă enigmatică situată în tavanul teatrului universului. Începe concertul păsărilor, în fața ta, departe, cam la trei sute de pași, un cerb traversează alene cărarea, iar tu te retragi în desiș, ești atent. Ești cu câinele, nu ținteşti cerbul... Animalul se oprește, nu te vede, nu simte nimic, pentru că vântul suflă în direcția opusă, dar știe că pericolul este undeva, pe aproape; își înalță capul, își întoarce gâtul grațios, trupul îi este încordat, stă încremenit pentru câteva momente în fața ta, e înlănțuit superb de primejdia clipei, e înspăimântat, la fel cum omul rămâne îngrozit și neputincios doar în fața destinului despre care știe că nu este o întâmplare, nici un accident, ci una din consecințele firești ale relațiilor neprevăzute și greu de înțeles. Acum regreți că n-ai la tine cartușiera. Rămâi și tu surprins în desișul pădurii, ești și tu, vânătorul, înlănțuit de clipă. Simți în mână acel tremur care are vârsta omenirii, deprinderea de a ucide, tentația interzisă, pasiunea mai puternică decât orice altceva, impulsul secret, nici bun, nici rău, al tuturor creaturilor: să fii mai puternic decât celălalt, mai abil, să nu comiți nici o greșeală, să rămâi un maestru. Așa simte pantera când se pregătește să sară, șarpele când se înalță dintre pietre, vulturul când atacă de la o înălțime de o mie de metri, omul când își îndreaptă arma asupra victimei. Acolo, în pădure, la locul de pândă, așa ai simțit și tu, poate pentru prima dată în viață, când ți-ai pus pușca pe umăr și ai ațintit-o asupra mea, ca să mă ucizi.

Generalul se apleacă peste măsuța așezată între el și oaspete, în fața șemineului; toarnă lichior într-un pahar, apoi gustă cu vârful limbii băutura dulceagă, purpurie. Satisfăcut, pune paharul înapoi pe măsuță.

14

— E încă întuneric, continuă generalul când vede că oaspetele său nu spune nimic, nu protestează, că nici o reacție, nici un gest, nici o privire nu indică faptul c-ar fi auzit de ce a fost acuzat. E clipa când se desparte ziua de noapte, tărâmul de jos de tărâmul de sus. În asemenea clipe, poate că se desparte și altceva. Aceasta e ultima secundă când adâncimea și înălțimea, lumina și întunericul, atât de caracteristice pentru oameni și lumea profană, mai au tangență, când cei care picotesc tresar din somnul agitat și plin de coșmaruri, când bolnavii oftează ușurați, simțind că s-a terminat cu iadul nocturn și urmează o suferință care poate fi mai ușor distinsă; lumina și regulile diurne scot la iveală și risipesc tot ce a fost în haosul întunecat al nopții dorință stăruitoare, jinduire tainică, pasiune năbădăioasă. E clipa pe care o iubesc vânătorii și prăzile lor. Nu mai e beznă, dar încă nu s-a luminat de ziuă. E clipa când parfumul pădurii e atât de crud și de sălbatic, de parcă toate ființele vii — plantele, animalele, oamenii — ar începe să se trezească în marele dormitor al lumii și ar exala secretele și suspinele haine. E clipa când începe să adie vântul, dar e delicat și prudent, asemenea suspinului celui care tocmai se trezește și-și aduce aminte de lumea în care s-a născut. Parfumul frunzișului umed, al ferigii sălbatice, al bucăților de scoarță căzute de pe trunchiul copacilor, pline de mușchi, al covorului plin de rouă, moale și alunecos, format din conuri și ace de brad, din frunze uscate intrate deja în putrefacție, care acoperă potecile pe unde umblă animalele, se revarsă din adâncul pământului ca parfumul sudorii pasiunilor din trupul îndrăgostiților. Este o clipă plină de mister, pe care cei de odinioară, păgânii, o celebrau în mijlocul pădurii, cu evlavie și

cu brațele ridicate, cu fața întoarsă spre răsărit, într-o magică așteptare, la fel cum omul legat de pământ așteaptă întotdeauna să se ivească în inimi și în lume clipa luminii, adică înțelepciunea și înțelegerea. E clipa când animalele pădurii merg la izvor. E clipa când noaptea încă nu s-a retras complet, în pădure se mai întâmplă câte ceva, vânătoarea nocturnă și vigilența animalelor încă mai continuă, pisica sălbatică stă încă la pândă, gata oricând să atace, ursul sfâșie ultima halcă de carne din pradă, cerbul îndrăgostit încă-și mai amintește de clipele pătimașe ale nopții cu lună, se oprește în mijlocul luminișului unde a avut loc duelul iubirii, e trufaș și zbârlit, își înalță capul rănit în luptă și privește în jurul său cu niște ochi gravi și triști, congestionați din cauza emoțiilor, ca o ființă care nu va uita niciodată ce înseamnă pasiunea. E clipa când noaptea încă mai trăiește în adâncul pădurii, noaptea și tot ce înseamnă aceasta: prada, iubirea, hoinăreala, conștiința bucuriei de a trăi pur și simplu, fără un scop anume, și lupta pentru supraviețuire. E clipa când se întâmplă ceva nu numai în adâncul întunecos al pădurii, ci și în întunericul din inimile oamenilor. Pentru că și inimile oamenilor își au noaptea lor, plină de patimi la fel de bestiale ca patima pentru vânătoare care clocotește frenetic în inima cerbului sau a lupului. Patima visului, a dorinței, a vanității, a egoismului, a libidoului furibund, a invidiei, a răzbunării stau ascunse în noaptea din inimile oamenilor, la fel cum puma, vulturul, șacalul stau ascunși în noaptea deșertului din Orient. Există clipe când în inimile oamenilor nu mai e beznă, dar încă nu s-a luminat de ziuă, când jivinele ies din cotloanele găunoase ale sufletului, când se trezește în noi o patimă, se trezește de la sine, și tot de la sine se transformă într-un gest al mâinii, o patimă pe care în zadar am îmblânzit-o și educat-o ani la rând,

uneori foarte mulți ani la rând... Totul a fost inutil, în zadar am tot negat în fața noastră adevărata semnificație a acestei patimi, conținutul ei a fost mai puternic decât intențiile noastre, nu s-a dizolvat, a rămas compact. La baza tuturor relațiilor umane există un miez palpabil, orice argumentație, dibăcie, ar fi inutilă, realitatea nu se schimbă. Realitatea e că m-ai urât de-a lungul a douăzeci și doi de ani cu o pasiune arzătoare, a cărei temperatură aproape că amintește de incandescența marilor legături — da, amintește de iubire. M-ai urât, iar când un sentiment, o pasiune domină în totalitate sufletul, la baza unui astfel de rug, pe lângă entuziasm fumegă și mocnește întotdeauna dorința răzbunării... Pasiunea nu cunoaște alfabetul rațiunii, vocabularul acesteia. Pasiunii îi este indiferent ce îi oferă celălalt, ea vrea să se manifeste pe deplin, vrea să-și dăruiască întreaga voință, chiar și atunci când nu primește în schimb decât sentimente suave, politețe, amiciție sau simplă răbdare. Toate marile pasiuni sunt lipsite de speranță, pentru că altfel n-am putea vorbi de pasiune, ci de un pact încheiat în condiții avantajoase, un schimb de interese moderate. M-ai urât, iar această legătură e la fel de puternică precum iubirea. De ce m-ai urât?... Am avut timp, m-am străduit să înțeleg acest sentiment. N-ai acceptat niciodată bani de la mine, nici cadouri, n-ai permis ca prietenia noastră să devină o veritabilă fraternitate, iar dacă la vremea respectivă n-aș fi fost atât de tânăr, ar fi trebuit să știu că acest lucru era un indiciu suspect și periculos. Cine nu acceptă fragmentele, probabil că vrea întregul, vrea totul. M-ai urât încă din copilărie, din prima clipă când ne-am întâlnit la Academie, acolo unde erau dresate și educate exemplarele alese dintr-o lume care ne era cunoscută, m-ai urât pentru că în mine exista ceva care lipsea din tine. Ce anume? Ce fel de însușire?... Întot-

deauna ai fost mai cult decât mine, ai devenit fără voia ta o adevărată capodoperă, harnică și virtuoasă, tu ai fost cel talentat, pentru că aveai un instrument, tu ai fost cel care aveai, în adevăratul înțeles al cuvântului, un secret: muzica. Tu ai fost rudă cu Chopin, tu ai fost cel orgolios și rezervat. Dar în adâncul sufletului tău te sufoca o patimă năbădăioasă: dorința de a fi altcineva. E cea mai mare nenorocire cu care ne poate pedepsi destinul. Dorința de a fi altcineva și altfel decât suntem în realitate: nu există o dorință care să ardă mai dureros în inima omului. Ca să putem suporta viața, trebuie să fim conștienți ce reprezentăm pentru noi înșine și pentru lumea în care trăim, și să ne resemnăm. Trebuie să ne împăcăm cu gândul că suntem așa cum suntem, și nu altfel, iar în momentul în care ne-am resemnat, trebuie să fim conștienți că viața nu ne va lăuda pentru înțelepciunea asta, că nu vom fi decorați cu ordine și medalii pentru că știm și acceptăm că suntem vanitoși sau egoiști, că avem chelie sau burta mare — nu, trebuie să fim conștienți că nu vom fi nici recompensați, nici lăudați. Rezolvarea e la îndemâna noastră: trebuie să ne acceptăm, iată secretul. Trebuie să ne acceptăm însușirile esențiale cu care ne-am născut, caracterul, ale cărui defecte nu pot fi corectate prin faptul că suntem conștienți de existența lor, că ni le recunoaștem; egoismul, lăcomia nu pot fi transformate. Trebuie să acceptăm că dorințele noastre n-au suficient ecou în lume. Trebuie să acceptăm că persoanele pe care le iubim nu ne iubesc, sau nu așa cum sperăm noi. Trebuie să acceptăm trădarea și infidelitatea, și, mai greu decât orice, trebuie să acceptăm superioritatea caracterială sau intelectuală a unei alte persoane. Asta am învățat de-a lungul celor șaptezeci și cinci de ani, aici, în mijlocul pădurii. Dar tu n-ai fost în stare să accepți

toate astea, spune încet generalul, ca și cum ar constata ceva important.

Încăperea e învăluită într-o liniște grea, apăsătoare, generalul privește pierdut, cu niște ochi miopi, în penumbră. Apoi continuă pe un ton de scuză.

— Firește, în copilărie n-ai știut nimic. A fost o perioadă frumoasă, fermecătoare. La bătrânețe, memoria amplifică toate detaliile, toate evenimentele îți sunt clare, bine conturate. Am fost copii și am fost prieteni, iată un dar extraordinar, să-i mulțumim destinului că am avut parte de așa ceva. Apoi, conturându-ți-se caracterul, n-ai putut suporta că din tine lipsea ceea ce mie îmi revenise, asemenea unui dar de la Dumnezeu, grație originii și educației mele... Despre ce fel de însușire era vorba?... Dar oare era vorba de o însușire? Nu cred, pe tine pur și simplu lumea te privea cu indiferență, uneori chiar cu ostilitate, în timp ce mie oamenii îmi zâmbeau, dăruindu-mi încrederea lor. Tu ai disprețuit încrederea și prietenia care radiau spre mine, le-ai disprețuit, și în același timp ai fost foarte gelos. Probabil îți imaginai — firește, n-ai exprimat nimic în cuvinte, ai sugerat doar printr-o atitudine confuză — că favoritul oamenilor, cel pe care-l iubește toată lumea, se prostituează într-un fel. Există oameni pe care toată lumea îi iubește și-i răsfață mereu cu zâmbete îngăduitoare; ei bine, astfel de oameni, care într-adevăr doresc cu tot dinadinsul să fie pe placul tuturor, se prostituează într-un fel. Vezi, nu mi-e teamă de cuvinte, spune zâmbind generalul, de parcă ar dori să-și încurajeze oaspetele. În singurătate omul are posibilitatea să învețe totul, astfel că nu-i mai este teamă de nimic. Cei care poartă semnul ceresc pe frunte, acest simbol al protecției zeilor, se simt într-adevăr niște ființe alese, comportându-se cu o siguranță vanitoasă. Dar dacă asta-i imaginea pe care ți-ai format-o despre

mine, ai greșit profund. Numai gelozia din sufletul tău a putut să mă deformeze în halul ăsta. Nu mă apăr, pentru că vreau adevărul, iar cel care caută adevărul trebuie să-l caute mai întâi în sine însuși. Tot ce ai simțit tu în mine și în jurul meu ca fiind un dar de la Dumnezeu n-a fost altceva decât bună-credință. Am fost de bună-credință până în ziua în care... ei bine, până în ziua în care m-am trezit în camera de unde fugiseși. Poate că această bună-credință i-a determinat pe oameni să nutrească față de mine anumite sentimente, să fie binevoitori, să-mi zâmbească, să aibă încredere în mine. Da, a existat ceva în mine — vorbesc la timpul trecut, despre lucruri atât de îndepărtate, de parcă aș vorbi despre un străin sau despre cineva care-i mort de mult —, a existat în mine un soi de lejeritate și lipsă de prejudecăți care îi dezarma pe oameni. A existat în viața mea o perioadă, deceniul tinereții, când lumea tolera cu răbdare prezența mea, pretențiile mele. O perioadă de grație, când toată lumea se grăbește în întâmpinarea ta, de parcă tu ai fi cuceritorul care trebuie sărbătorit cu vin, cu fete frumoase și cu ghirlande de flori. Într-adevăr, în acel deceniu, după ce absolvisem Academia din Viena, ajungând apoi la regiment, nu m-a părăsit nici o clipă certitudinea că zeii mi-au tras pe deget un inel al norocului, magic și invizibil, grație căruia sunt înconjurat de afecțiune și încredere, că nu mi se poate întâmpla nimic rău. Nu poți cere mai mult de la viață, spune cu gravitate generalul. E o adevărată binecuvântare. Cel care într-o asemenea situație devine încrezut, arogant sau impertinent, cel care nu-i în stare să accepte cu umilință răsfățul destinului, cel care nu știe că această perioadă de grație durează exact doar atâta vreme cât se folosește cu demnitate de darul divin, cât nu-l risipește, ajunge un om pierdut. Lumea îi iartă pentru un timp mai mult sau mai pu-

țin îndelungat numai pe cei care sunt modești și umili... Deci, m-ai urât, spune cu fermitate generalul. Relațiile noastre au început încetul cu-ncetul să se răcească atunci când s-a terminat farmecul copilăriei, când am ajuns la sfârșitul tinereții. Declinul prieteniei dintre doi bărbați este cel mai trist și mai deznădăjduit moment al vieții afective. În cazul relațiilor dintre un bărbat și o femeie există niște clauze în tot și în toate, e la fel ca atunci când ne tocmim la piață. Dar sensul mai profund al prieteniei dintre doi bărbați este tocmai lipsa de egoism, faptul că nu se vrea nici un fel de sacrificiu de la celălalt, nici tandrețe, pur și simplu nu se vrea nimic altceva decât păstrarea și respectarea acordului unei alianțe tacite. Greșeala cred că totuși eu am comis-o, pentru că nu te-am cunoscut suficient de bine. M-am resemnat cu faptul că nu-ți dezvăluiai în fața mea chiar toate sentimentele și gândurile, ți-am admirat și ți-am respectat inteligența, superioritatea stranie și amară care radiau din străfundul ființei tale, am crezut că și tu îmi vei ierta, asemenea celorlalți, calitatea de a mă apropia repede și cu dezinvoltură de oameni, faptul că aveam trecere și eram simpatizat acolo unde pe tine te tolerau doar, am crezut c-ai să-mi ierți știința de a cultiva relații familiare cu lumea din jurul meu. Am crezut că te bucuri pentru mine. Prietenia noastră a fost ca prieteniile legendare dintre bărbații de odinioară. În timp ce eu colindam drumurile mai însorite ale lumii, tu preferai să rămâi în umbră. La fel ai simțit și tu?

— Vorbeai despre vânătoare, observă ușor surprins oaspetele.

— Da, despre vânătoare, răspunde generalul. Tot ce am spus până acum ține de vânătoare. Înainte ca un om să dorească să-l ucidă pe un altul se întâmplă, firește, multe alte lucruri, povestea nu se reduce numai la încărcatul armei și la ridicarea acesteia în direcția țin-

tei. Tot înainte de vânătoare s-a întâmplat, de exemplu, și lucrul despre care am vorbit până acum, faptul că n-ai fost în stare să mă ierți, că relația dintre doi oameni — relație ale cărei rădăcini s-au îngemănat deja în lichidul amniotic al copilăriei, dar atât de puternic, încât s-ar fi zis că sunt legănați de frunzele uriașe ale nuferilor din poveste, de frunzele parcă de vis, în formă de leagăn, ale *Victoriei regia*, îți amintești, ani la rând am cultivat în seră această plantă enigmatică, rară, cu codița lungă, care înflorește doar o singură dată pe an — a fost într-o bună zi știrbită. Perioada magică a copilăriei trecuse, iar cei doi au rămas legați fedeleș într-o relație tainică și delicată, care în limbajul uzual se numește prietenie. Înainte să începem să vorbim despre vânătoare, trebuie să știi și acest lucru. Pentru că vina cea mare nu se reduce neapărat la clipa când omul își ridică arma și țintește ca să ucidă pe cineva. Vina există dinainte, stă ascunsă în intenție. Iar când afirm că această prietenie a fost știrbită la un moment dat, trebuie să știi că a fost într-adevăr știrbită, dar dacă s-a întâmplat astfel, cine și ce a știrbit-o? Eram complet diferiți, dar ne-am aparținut, eram altfel decât tine, dar ne-am completat unul pe celălalt, am fost o alianță, un acord uman, un lucru extrem de rar întâlnit în viață. Tot ce-i lipsea ființei tale era completat în perioda alianței noastre din tinerețe de tandrețea cu care mă înconjura lumea. Am fost prieteni, spune tare și răspicat generalul. Înțelege o dată pentru totdeauna, dacă eventual n-ai știut asta până acum. Dar precis c-ai știut și înainte, apoi mai târziu, la tropice sau oriunde în altă parte. Am fost prieteni, iar acest cuvânt are o semnificație atât de profundă, încât doar bărbații înțeleg responsabilitatea implicată. E timpul să cunoști această responsabilitate în totalitatea ei. Am fost prieteni, nicidecum amici, niște băiețandri care fraternizează sau

simpli camarazi. Am fost prieteni, și nimic pe lume nu poate înlocui o prietenie. Nici cea mai mistuitoare pasiune nu poate oferi acea bucurie umană pe care o dăruiește o prietenie tacită și discretă celor care se lasă atinși de profunzimea ei. Pentru că, dacă n-am fi fost prieteni, tu n-ai fi ridicat acolo, în pădure, arma asupra mea în dimineața aceea, la vânătoare. Pentru că, dacă n-am fi fost prieteni, eu n-aș fi mers a doua zi la locuința ta, acolo unde nu mă invitaseși niciodată, unde-ți păstrai secretul, acel secret hain și imposibil de înțeles, care ne-a stigmatizat prietenia. Pentru că, dacă n-ai fi fost prietenul meu, a doua zi n-ai fi fugit din oraș, de lângă mine, de la locul faptei, asemenea criminalilor și delincvenților, ai fi rămas aici, m-ai fi înșelat, m-ai fi trădat, poate că m-ar fi durut, poate mi-ai fi rănit vanitatea și amorul propriu, dar toate astea n-ar fi fost atât de greu de suportat ca lucrurile pe care le-ai făcut. Dacă n-am fi fost prieteni, nu te-ai fi întors după patruzeci și unu de ani, ca un criminal, ca un delincvent care se furișează înapoi la locul faptei. Dar ai fost nevoit să te întorci, vezi bine și tu. Iar acum trebuie să-ți mărturisesc un adevăr pe care l-am aflat încetul cu încetul, căruia la început nu i-am dat crezare, pe care l-am negat în fața propriului meu suflet, o descoperire, o surpriză care mă înspăimântă: faptul că noi suntem și acum prieteni. Se pare că nici un fel de forță exterioară nu poate schimba relațiile umane. Ai ucis ceva în mine, mi-ai distrus viața, dar eu sunt în continuare prietenul tău. În seara asta am să ucid și eu ceva în tine, apoi te las să te întorci la Londra, sau la tropice, sau în străfundul iadului, dar vei rămâne în continuare prietenul meu. Trebuie să ne fie clar și asta înainte de a vorbi despre vânătoare și despre tot ce a urmat. Pentru că prietenia nu este o stare ideală. Prietenia este o lege umană severă. În vremurile de odinioară a fost

cea mai severă lege pe care s-au clădit sistemele juridice ale marilor culturi. Această lege, legea prieteniei, a trăit în inima oamenilor dincolo de pasiune și egoism. A fost mai puternică decât pasiunea, decât vehemența deznădăjduită care unește bărbatul cu femeia; prietenia n-avea cum să cunoască amarul decepției, pentru că nu dorea nimic de la celălalt, prietenul putea fi ucis, dar probabil că nici moartea n-are cum să dezlege o prietenie care există încă din copilărie între doi oameni, amintirea acesteia continuă să trăiască mai departe în conștiința oamenilor, ca amintirea unei fapte eroice silențioase. Într-adevăr, este o faptă eroică, în înțelesul profund și fatal al cuvântului, fără zăngănit de săbii și spade, o faptă eroică învăluită în tăcere, asemenea tuturor comportamentelor umane dezinteresate. La fel a fost și prietenia dintre noi, iar tu ai știut bine treaba asta. În clipa când ți-ai îndreptat arma spre mine, ca să mă ucizi, această prietenie a fost poate mai vie decât în oricare alt moment din tinerețea noastră, de-a lungul celor douăzeci și doi de ani. Îți amintești de clipa asta, pentru că ea a dat un sens existenței tale până la sfârșitul vieții. Și eu îmi amintesc. Eram în desișul pădurii, printre brazi. Aici, din drumul forestier se bifurcă poteca animalelor care conduce în adânc, unde pădurea trăiește doar pentru sine, virgină, în întuneric. Mergeam în fața ta, apoi m-am oprit, pentru că departe, cam la trei sute de pași, dintre brazi ieșise un cerb. Se lumina de ziuă, dar atât de alene, de parcă soarele și-ar fi pipăit gingaș, cu tentaculele sale luminoase, prada, adică lumea; vânatul s-a oprit la marginea potecii, avea capul ridicat, se uita în desișul pădurii, pentru că simțise deja pericolul. În sistemul nervos al animalului a început să acționeze instinctul, un adevărat fenomen, acest al șaselea simț, care e mai fin și mai exact decât mirosul sau văzul. N-avea cum să ne

vadă; vântul de dimineață sufla în direcția opusă, nu putea să-l atenționeze asupra pericolului, iar noi stăteam nemișcați de minute-n șir, obosiți deja din cauza urcușului; eu eram în față, la marginea potecii, printre copaci, iar tu în spatele meu. Pădurarul rămăsese în urmă, cu câinii. Eram numai noi doi în mijlocul pădurii, în acea singurătate care e deopotrivă a nopții, a dimineții, a pădurii, a animalelor, în mijlocul căreia omul simte întotdeauna pentru o clipă că s-a rătăcit prin viață și prin lume, că într-o zi trebuie să revină acasă, la vatra sălbatică și plină de pericole care e totuși singura lui vatră — pădurea e lichidul amniotic, e spațiul primar al vieții. Cât timp am mai mers la vânătoare, prin pădure, în mijlocul desișului, am simțit întotdeauna astfel. Am văzut vânatul și m-am oprit, l-ai văzut și tu, și te-ai oprit la zece pași în urma mea. Atât pentru vânător, cât pentru vânat sunt clipele când realitatea e percepută cu organele senzoriale cele mai fine, când chiar și în întuneric, chiar și fără vreo privire aruncată în urmă, se știe totul despre situația dată și despre pericol. Ce fel de unde, de energii sau de radiații transmit informațiile în astfel de momente? Nu știu... Aerul era pur, nici urmă de vreun miros. Brazii erau neclintiți în adierea abia perceptibilă. Vânatul era atent. Stătea încremenit, fascinat, pentru că pericolul este întotdeauna atractiv și fascinant în același timp. Când, într-un fel sau altul, destinul apare în fața noastră, când ni se adresează direct, rostindu-ne numele, îngrijorarea și spaima radiază întotdeauna un soi de atracție, pentru că omul nu numai că vrea să rămână în viață cu orice preț, dar vrea să-și cunoască pe deplin soarta, vrea să și-o asume cu orice preț, chiar dacă își pune astfel în pericol existența. Știu precis că asta a simțit în clipa aceea și cerbul. După cum știu, la fel de precis, că asta am simțit și eu în momentul acela.

Asta ai simțit și tu, la câțiva pași în urma mea, atunci când — la fel de fascinat ca și mine, ca și vânatul, amândoi aflându-ne în fața ta, în bătaia puștii tale — ai deblocat trăgaciul armei cu acel zgomot înfundat și rece pe care numai metalele nobile sunt în stare să îl scoată când sunt folosite în scopuri fatale, de exemplu pumnalul, când atinge un alt pumnal, sau o armă englezească, nobilă, când i se deblochează trăgaciul, ca să ucidă pe cineva. Sper că-ți amintești de clipa asta, nu-i așa?...

— Da, răspunde oaspetele.

— A fost o clipă unică în felul ei, constată cu satisfacția expertului, aproape mulțumit, generalul. Firește, numai eu am auzit acel zgomot înfundat, a fost atât de discret, încât vânatul nu putea să-l perceapă, chiar dacă se afla la o depărtare de numai trei sute de pași, chiar dacă liniștea pădurii și a dimineții era deplină. În fracțiunea aceea de secundă s-a întâmplat ceva ce n-aș putea dovedi vreodată în fața unui tribunal, dar ție am să-ți spun, pentru că tu și așa știi adevărul. Ce s-a întâmplat?... Nimic altceva decât că ți-am simțit gesturile, mai exact, în clipele acelea am perceput tot ce se întâmpla, de parcă aș fi văzut tot ce făceai. Stăteai în spatele meu, puțin în diagonală. Am simțit cum îți ridici arma, cum ți-o fixezi pe umăr, apoi, cum țintești. Am simțit cum închizi încet un ochi, cum se îndreaptă încet țeava puștii spre mine. Capul meu și cel al cerbului erau exact pe aceeași linie de ochire, se aflau în fața ta exact la aceeași înălțime, între cele două ținte erau cel mult vreo zece centimetri distanță. Am simțit că-ți tremură mâna. La fel, am știut precis — cum numai un vânător poate să aprecieze o anume situație în pădure — că din poziția în care te aflai n-aveai cum să ținteşti asupra cerbului; crede-mă, în secunda aceea situația creată mă interesa mai degrabă din perspec-

tiva vânătorului decât a relațiilor umane. Ca vânător, știam exact din ce unghi trebuie țintit asupra unui cerb aflat la trei sute de pași în fața ta, care așteaptă să se descarce arma, fără să bănuiască nimic. Situația vorbea de la sine, amplasarea din punct de vedere geometric a țintelor și a vânătorului îmi demonstra clar ce anume se petrece în sufletul unui om aflat la câțiva pași în spatele meu. Ai țintit timp de o jumătate de minut, știu precis, chiar și fără să mă fi uitat la ceas, știu cu exactitate. În asemenea momente omul știe totul. Știam că nu ești un bun țintaș, ar fi fost suficient să-mi înclin cât de puțin capul într-o parte, glonțul ar fi trecut pe lângă urechea mea și ar fi nimerit cerbul. Știam că e suficient doar un gest, și glonțul ar fi rămas pe țeava puștii. Dar mai știam că-i inutil să fac până și cea mai mică mișcare, în secunda aceea soarta mea nu mai depindea de deciziile mele: ceva ajunsese la apogeu, ceva trebuia să se petreacă, asta conform unor legi prestabilite. Stăteam și așteptam împușcătura, așteptam să apeși pe trăgaci și să mă ucidă un glonț provenit din arma prietenului meu. Situația era ideală, nu exista nici un martor, pădurarul și câinii erau departe, la marginea pădurii, era o situație perfectă, reglementară, pentru un așa-numit „accident tragic" despre care se scrie în fiecare an prin ziare. Apoi au trecut cele treizeci de secunde, iar împușcătura nu s-a produs. În clipa aceea cerbul a perceput pericolul și, cu o săritură asemenea unei explozii, a dispărut brusc în desiș. Am continuat să rămânem amândoi nemișcați. În final, încet, foarte încet, ți-ai coborât arma de pe umăr. N-aveam cum să văd sau să aud acest gest. Și totuși, am văzut și am auzit totul, de parcă aș fi stat față-n față cu tine. Ai coborât arma cu foarte mare precauție, îți era teamă ca nu cumva trepidația aerului să-ți dea de gol intențiile, pentru că falnicul cerb dispăruse deja în desișul pă-

durii. Vezi cât e de interesant? Ai mai fi avut timp să mă ucizi; dacă m-ai fi ucis, scena n-ar fi avut martori, n-ar fi existat vreun om sau vreun judecător care să te fi condamnat, lumea te-ar fi înconjurat cu compasiune, pentru că noi fusesem pentru ei prietenii legendari, Castor și Pollux, douăzeci și doi de ani mereu împreună la bine și la rău, simbolul personificat al idealurilor prieteniei; dacă m-ai fi ucis, toată lumea te-ar fi compătimit, ar fi plâns alături de tine, pentru că în ochii lumii nu există o persoană mai tragică decât cea care, datorită cine știe cărui ordin al destinului, își ucide în mod întâmplător prietenul... Arată-mi și mie ființa aceea impertinentă sau instanța care ar fi îndrăznit să te acuze, care ar fi îndrăznit să strige în gura mare imposibilul, faptul că m-ai ucis în mod intenționat... Nu exista absolut nici o dovadă că-n sufletul tău nutreai sentimente criminale față de mine. Înainte cu o seară cinasem într-un cerc de prieteni, împreună cu nevastă-mea, cu rudele mele, cu ortacii de vânătoare, aici, la castel, unde decenii la rând fuseseși oaspete permanent; am fost văzuți împreună, eram amândoi bine dispuși, la fel ca de atâtea ori înainte, ani la rând, în diverse ocazii, la regiment sau în societate. N-aveai datorii bănești față de mine, în casa mea erai considerat drept membru al familiei, cine ar fi putut să-și imagineze că m-ai ucis?... Nimeni. Și, la urma urmei, ce motive ai fi avut să mă ucizi? Ce presupunere inumană și absurdă ca tocmai tu, prietenul prietenilor, să mă ucizi pe mine, prietenul prietenilor, tocmai pe mine, de la care puteai să primești tot ce-ți doreai, tot ce-ți lipsea în viață, ajutor uman și material, prietenul a cărui casă puteai s-o consideri ca fiind și casa ta, a cărui avere puteai s-o consideri, frățește, ca fiind comună, a cărui familie puteai s-o consideri ca fiind familia care te adoptase? Nu, în astfel de cazuri vina e întotdeauna

a celui care îndrăznește să acuze, nu există cineva care să poată rosti o asemenea incriminare, revolta lumii l-ar mătura de pe suprafața pământului pe impertinentul care ar avea curajul să susțină o asemenea absurditate, apoi s-ar grăbi să-ți strângă mâna drept consolare, pentru că ți s-a întâmplat îngrozitoarea, inumana nenorocire, mâna ta a curmat, printr-o întâmplare tragică, viața celui mai bun prieten al tău... Cam așa au stat lucrurile. Dar tu n-ai apăsat pe trăgaciul armei. De ce?... Ce s-a întâmplat în secunda aceea? Poate doar simplul fapt că falnicul cerb, care a simțit pericolul, a fugit de la locul său, iar natura umană are întotdeauna nevoie de un pretext material în clipa când săvârșește o acțiune ieșită din comun. Planul tău a fost bun, a fost întocmit cu exactitate, a fost perfect, dar poate că era nevoie și de cerb; scena a fost deranjată, iar tu ți-ai coborât arma de pe umăr. Totul a durat doar câteva secunde, cine poate să le divide, să le evalueze și să le judece? La urma urmei, nici nu are importanță. Important e faptul în sine, chiar dacă nu e decisiv. Faptul că ai vrut să mă ucizi, iar când prezența neașteptată a uneia dintre creaturile lumii a deranjat clipa respectivă, a început să-ți tremure mâna și nu m-ai ucis. Cerbul dispăruse deja printre copaci, dar noi am rămas nemișcați. Nu m-am întors spre tine. Am rămas un timp încremeniți, amândoi. Poate că, dacă te-aș fi privit atunci drept în față, aș fi aflat totul. Dar n-am avut curajul să te privesc. Sau poate mi-a fost rușine, sentimentul cel mai penibil din viața unui om, rușinea pe care o simte victima când e nevoită să se uite în ochii criminalului său. În asemenea momente, creaturii îi este rușine în fața Creatorului. Iată motivul pentru care nu m-am uitat în ochii tăi, iar când a trecut fascinația aceea paralizantă care ne domina pe amândoi, am pornit pe cărare, spre culmea dealului. Și tu ai pornit, în

mod mecanic. La mijlocul drumului, ți-am spus peste umăr, fără să mă uit în spate: „Ai ratat șansa.” Nu mi-ai răspuns. Tăcerea ta a fost ca o recunoaștere. Pentru că într-o situație similară altcineva ar fi început să vorbească, să explice, rușinat sau cu însuflețire, ar fi făcut glume sau ar fi fost supărat; în asemenea situații, toți vânătorii încearcă să-și demonstreze propriul lor adevăr, își desconsideră prada sau supraestimează distanța, minimalizează șansele reușitei... Dar tu ai tăcut. De parcă prin această tăcere ai fi vrut să spui: „Da, am ratat șansa să te omor.” Apoi, am urcat amândoi în tăcere până în vârful dealului. Acolo ne așteptau pădurarul, câinii; în vale se auzea detunătura armelor, începuse vânătoarea. Drumurile ni s-au despărțit. La masa de prânz — fusese un prânz vânătoresc, în pădure —, hăitașul tău mi-a spus că te-ai întors în oraș.

Oaspetele își aprinde o țigară de foi; mâinile nu-i tremură, taie vârful țigării cu gesturi sigure și calme; generalul se întinde spre Konrád, îi oferă un foc de la flacăra lumânării.

— Mulțumesc, spune oaspetele.

— Dar în seara respectivă ai venit la cină, continuă generalul. Ca și până atunci, în fiecare seară. Ai sosit ca de obicei, cu șareta, la șapte și jumătate. Am cinat în trei, cu Krisztina, la fel ca în seara precedentă, la fel ca în atâtea seri de-a lungul anilor. Masa a fost servită în salonul cel mare, ca în seara asta, pe masă erau aceleași ornamente, ca și în seara asta, Krisztina a stat la mijloc, între noi doi. Pe mijlocul mesei, într-un sfeșnic, ardeau niște lumânări albastre. Îi plăcea lumina lumânărilor, îi plăcea tot ce-i amintea de trecut, de un mod de viață mai nobil, de vremuri de mult apuse. După vânătoare, m-am dus direct în camera mea să mă schimb, în după-amiaza aceea nu mă întâlnisem cu Krisztina. Valetul mi-a spus că plecase în oraș cu tră-

sura, îndată după prânz. Ne-am întâlnit la ora cinei, Krisztina era deja în salon, stătea în fața șemineului, avea pe umeri un șal fin, din India, pentru că afară era ceață, o vreme umedă. În cămin ardea focul. Citea, n-a auzit când am intrat în încăpere. Poate că zgomotul pașilor a fost absorbit de covoare, poate că era mult prea cufundată în lectură — citea o carte englezească, impresii de călătorie de la tropice —, nu știu exact, dar m-a observat în ultima clipă, abia când am ajuns lângă ea. S-a uitat la mine — îți amintești ochii ei? Avea o privire care semăna cu revărsatul zorilor, când se luminează de ziuă — iar eu m-am speriat cât de palidă era, probabil din cauza luminii difuze răspândite de flacăra lumânărilor, mi-am zis. Totuși, am întrebat-o dacă nu cumva se simte rău. Nu mi-a răspuns. S-a uitat prelung la mine, în tăcere, cu niște ochi mari și rotunzi, iar clipa aceasta a fost la fel de lungă și de grăitoare ca și cealaltă clipă, dimineața, în pădure, când am stat nemișcat, așteptând să se întâmple ceva, să rostești măcar un cuvânt sau să apeși pe trăgaciul armei. M-a privit direct în ochi, scrutător, de parcă singurul lucru important în viață, poate chiar mai important decât viața însăși, era să afle ce gândesc în clipa respectivă, dacă pur și simplu mă gândesc la ceva, dacă știu ceva?... Pentru ea, clipa aceea era probabil mult mai importantă decât viața. Întotdeauna e foarte important, chiar mai important decât prada, decât rezultatul, să aflăm ce gândește despre noi victima sau persoana pe care am ales-o drept victimă... M-a privit direct în ochi, de parcă m-ar fi interogat. Cred că am suportat bine această privire. Am fost calm atât în clipa respectivă, cât și mai târziu, Krisztina nu trebuia să bănuiască nimic. Într-adevăr, atunci, dimineața, apoi în după-amiaza zilei respective, în timpul acelei partide speciale de vânătoare, când într-un fel am avut rolul vânatului, am de-

cis cât se poate de ferm că, indiferent ce-mi rezervă viața, n-aveam să vorbesc niciodată nimănui despre ce mi se întâmplase; Krisztina și Nini, persoanele cele mai apropiate de mine, confidentele mele, n-aveau să afle niciodată ce fusesem nevoit eu să aflu în dimineața aceea în pădure. Hotărâsem să apelez la un medic care să te țină sub observație de la distanță, fără ca tu să bănuiești ceva, pentru că demonul nebuniei părea să fi pus stăpânire pe sufletul tău, cel puțin așa-mi imaginam atunci. Fiindcă nu găseam nici un fel de explicație pentru tot ce se întâmplase în clipa respectivă. Toată dimineața, apoi și după-amiaza, mi-am repetat întruna, cu încăpățânare, disperat, că persoana cea mai apropiată de mine a înnebunit, fiind convins de asta inclusiv când ai intrat în salon, seara, la cină. Cu această presupunere voiam într-un fel să salvez demnitatea ființei umane, demnitatea ființei umane în general și pe a ta în particular, pentru că altfel, în cazul în care erai teafăr și aveai motive — indiferent care — să-ți îndrepți arma împotriva mea însemna că noi, cei care trăiam în casa asta, Krisztina și cu mine, ne pierdusem demnitatea umană. Tot așa am interpretat și privirea speriată și mirată cu care m-a scrutat Krisztina după terminarea partidei de vânătoare. Parcă ar fi intuit ceva din enigma care ne lega începând de dimineață. Întotdeauna femeile intuiesc așa ceva, m-am gândit eu. Apoi ai sosit tu, îmbrăcat cum se cuvine pentru cină, și ne-am așezat la masă. Am stat la povești, ca în fiecare seară. Am vorbit despre vânătoare, despre ce raportaseră hăitașii, despre faptul că unul dintre oaspeți a făcut o gafă — împușcase un țap, deși era interzis... Dar despre clipa respectivă tu nu pomenești nici un cuvânt, taci mâlc toată seara. Nu vorbești despre aventurile tale de la vânătoare, despre faptul că ai ratat un cerb, o pradă capitală. În mod normal, se discută de-

spre așa ceva, chiar când nu ești un vânător pasionat. Nu vorbești despre faptul că ai ratat prada și că ai plecat înainte de a se termina vânătoarea, că te-ai întors în oraș fără să fi lăsat vreun mesaj în urma ta, că ai apărut doar seara, la cină. O atitudine cât se poate de neobișnuită, care încalcă etichetele vieții sociale. Ai fi putut să spui măcar un cuvânt despre dimineața respectivă... dar tu nu spui nimic, de parcă nici n-am fi fost împreună la vânătoare. Vorbești despre altceva. O întrebi pe Krisztina ce carte citea când ai intrat în salon. Krisztina citea o carte despre tropice. Apoi vorbiți îndelung despre lectură; o întrebi pe Krisztina ce titlu are cartea, o descoși ce efect a avut asupra ei lectura, vrei să știi cum e viața la tropice, te comporți ca și cum te-ar interesa în mod deosebit această temă, despre care se pare că nu știi nimic — abia mai târziu avea să aflu, de la librarul din oraș, că tu personal comandaseși această carte, alături de altele, cu o tematică asemănătoare, împrumutându-le apoi Krisztinei cu câteva zile mai devreme. Dar despre toate astea habar nu am în seara respectivă. Mă excludeți din conversația voastră, pentru că eu nu știu nimic despre tropice. Mai târziu, când am înțeles că în seara cu pricina m-ați înșelat, pe măsură ce am rememorat fiecare clipă am descoperit, cu o sinceră admirație, că v-ați interpretat amândoi perfect rolurile. Eu, neinițiatul, nu bănuiesc ce semnificație au cuvintele pe care vi le adresați: vorbiți despre tropice, despre o carte, despre lectură, în general. Dorești să afli părerea Krisztinei, te interesează în mod deosebit dacă o persoană care s-a născut și a trăit într-o altă zonă geografică este sau nu în stare să suporte condițiile de viață de la tropice... Ce părere are Krisztina?... Pe mine nu mă întrebi. Ea, personal, ar putea să suporte ploile tropicale, aburii calzi, umiditatea, ceața fierbinte care te sufocă, singurătatea în mij-

locul mlaștinei și al pădurilor virgine?... Vezi, cuvintele se întorc în matca lor. În urmă cu patruzeci și unu de ani, când ai stat ultima dată aici, în încăperea asta, în fotoliul ăsta, ai vorbit despre tropice, despre mlaștină, despre ceața fierbinte și despre ploi. Iar acum câteva ore, când ai revenit în casa asta, primele cuvinte pe care le-ai rostit au fost: tropice, mlaștină, ceața fierbinte și ploi. Da, cuvintele se întorc. Totul se întoarce la matcă, lucrurile, cuvintele își au traiectoria lor, uneori înconjoară universul, apoi se întâlnesc și revin în punctul de unde au pornit, închizând astfel un cerc, spune cu indiferență, pe un ton apatic, generalul. Prin urmare, cu ocazia ultimei tale vizite, despre asta vorbești cu Krisztina. Pe la miezul nopții, soliciți trăsura și te întorci în oraș. Asta s-a întâmplat în ziua în care a avut loc vânătoarea, spune generalul, iar în vocea lui, dincolo de siguranța cu care a recapitulat clar și a sistematizat cele petrecute, se aude ecoul unei satisfacții.

15

— Când pleci, își ia rămas-bun și Krisztina, continuă generalul. Rămân singur în încăpere. Își uită cartea în fotoliu, cartea în limba engleză, despre tropice. N-am chef să mă culc, deschid cartea și o frunzăresc. Mă uit la poze, încerc să descifrez tabelele, diagramele și statisticile legate de indicatorii economici, de problemele medicale și de condițiile igienice de la tropice. Rămân surprins că citește astfel de cărți. Pe Krisztina n-o poate interesa în mod real curba dezvoltării producției de cauciuc din peninsulă, nici situația privind starea sănătății populației indigene. Asemenea lucruri nu sunt caracteristice pentru Krisztina. Dar

cartea asta mărturisește multe, nu numai în limba engleză, nu numai despre condițiile de viață de pe peninsulă. După miezul nopții, singur în încăpere, în timp ce țin cartea în mână, după plecarea celor doi oameni cu care am avut cele mai strânse relații, în afară de relațiile avute cu tatăl meu, înțeleg dintr-o dată că această carte este un semnal. Deși vag, înțeleg și altceva: a sosit ziua când lucrurile vorbesc, în sfârșit, de la sine, s-a întâmplat ceva, viața a început să folosească un limbaj aparte. Cred că în asemenea ocazii omul trebuie să fie foarte atent. Pentru că în asemenea ocazii viața, care ne vorbește prin semne, ni se adresează cu tot ce îi este la îndemână, ne atenționează prin tot ce este în jurul nostru, prin fiecare gest, prin fiecare ilustrație sau diagramă, datoria noastră fiind să înțelegem acest limbaj. Cred că într-o zi lucrurile ajung la maturitate și ne dau replica. Înțeleg dintr-o dată că și cartea asta reprezintă un semn și un răspuns. Iată ce grăiește ea: Krisztina dorește să plece de aici. Se gândește la lumi străine, deci vrea altceva decât lumea în care trăiește. Poate că vrea să se refugieze de aici, să evadeze, să scape de ceva sau de cineva — iar acest cineva pot să fiu eu, dar poți să fii și tu. E limpede ca lumina zilei, mă gândeam eu, Krisztina simte și știe ceva, prin urmare, vrea să plece de aici, din cauza asta citește cărți de specialitate despre tropice. Sunt copleșit de multe sentimente, și cred că înțeleg multe lucruri. Simt și înțeleg ce s-a petrecut pe parcursul zilei: viața mi s-a scindat, asemenea unei suprafețe de pământ pe care o desparte în două un cutremur — pe un mal au rămas copilăria, tu și tot ce a însemnat pentru mine viața trăită până în ziua aceea, iar pe celălalt mal încep să se contureze spațiul opac, imprevizibil, pe care trebuie să-l mai străbat, zilele pe care le mai am de trăit. Cele două părți din viața mea nu se vor mai contopi niciodată.

Ce s-a întâmplat? Nu pot să răspund. Toată ziua m-am străduit să fiu calm, să mă disciplinez în mod artificial, ceea ce mi-a și reușit; Krisztina n-a aflat nimic atunci când, palidă la față, s-a uitat la mine prelung, atât de ciudat, cu o privire întrebătoare. N-avea cum să citească pe chipul meu ce se întâmplase la vânătoare... Dar, la urma urmei, ce se întâmplase? Oare nu sunt victima propriei mele imaginații? Oare nu este totul doar o simplă nălucire? Dacă-i povestesc cuiva, o să râdă de mine. N-am nici o dovadă la îndemână... care să demonstreze de ce o voce din străfundul ființei mele, mai puternică decât orice mărturie, strigă atât de răspicat, cu o forță atât de evidentă și de indiscutabilă, că n-am greșit, că știu adevărul. Iar adevărul e că prietenul meu a vrut să mă omoare în dimineața asta. Ce acuzație ridicolă, prinsă din zbor, nu-i așa? Oare voi putea să spun vreodată cuiva această certitudine mai înfricoșătoare decât fapta în sine? Bineînțeles că nu. Dar acum, că știu adevărul, că l-am aflat cu siguranța și calmul cu care aflăm despre faptele simple din viață, cum vom putea conviețui în viitor? Oare mă voi mai putea uita în ochii tăi, sau toți trei o să ne jucăm rolurile, Krisztina, tu și cu mine, transformând prietenia într-o permanentă supraveghere? Se poate trăi astfel? Îmi tot repet că ai înnebunit, sper din tot sufletul să se fi întâmplat astfel. Poate din cauza muzicii, mă gândeam eu. Întotdeauna ai fost o fire deosebită, ai fost altfel, te-ai deosebit de noi, ceilalți. Nu poți fi muzician și rudă cu Chopin fără să te pedepsească soarta. Dar în același timp știu că speranța mea e stupidă și lașă: trebuie să privesc realitatea în față, nu mă pot amăgi, nu ești nebun, nu există scuză, nici subterfugiu. Ai motiv să mă urăști și să mă omori. Nu pot să înțeleg acest motiv. Explicația firească și simplă, adică faptul că ai fost cuprins de o pasiune subită, arzătoare,

față de Krisztina, este una din formele nebuniei. Dar presupunerea asta este atât de incredibilă, nemaivorbind că nu există nici un indiciu, nici o urmă în viața noastră, a celor trei, încât trebuie s-o refuz. O cunosc pe Krisztina, te cunosc și pe tine, la fel, și pe mine — cel puțin așa cred, pe moment. Viața noastră, a celor trei, întâlnirea cu Krisztina, mariajul meu cu ea, prietenia noastră, totul este asemenea unei cărți deschise, totul e atât de pur, atât de transparent, caracterele și situațiile sunt atât de lipsite de echivoc, încât aș fi cel mai mare nebun dacă aș crede, fie și pentru o secundă, așa ceva. Pasiunile, indiferent cât sunt de smintite, nu pot fi ținute mult timp în secret, o pasiune care-l determină pe cel posedat să-și ridice într-o zi arma împotriva celui mai bun prieten de-al său nu poate fi tăinuită luni de zile în fața lumii, într-un fel sau altul până și eu, cel de-al treilea, care-i mereu orb și surd, aș fi observat ceva, la urma urmei aproape că trăim împreună, nu trece o săptămână în care să nu iei de trei–patru ori cina la noi, în timpul zilei sunt împreună cu tine, în oraș, la cazarmă, în timpul serviciului, deci știm totul unul despre celălalt. Nopțile și zilele Krisztinei, trupul și sufletul ei, le cunosc la fel cum mă cunosc pe mine. E o presupunere stupidă că tu și Krisztina... aproape că mă liniștesc când analizez această presupunere. O fi vorba de altceva. Tot ce s-a întâmplat e mult mai profund, mai misterios, mai puțin clar. Trebuie să vorbesc cu tine. Să te pun sub urmărire? Asemenea soțului gelos dintr-un vodevil de proastă calitate? Nu sunt un soț gelos. Suspiciunea nu se poate strecura în sistemul meu nervos, sunt liniștit când mă gândesc la Krisztina, pe care am descoperit-o la fel cum își descoperă un colecționar piesa perfectă și rară a vieții și a colecției sale, capodopera, scopul și rostul existenței. Krisztina nu minte și nu este infidelă, îi cu-

nosc toate gândurile, chiar și pe cele secrete, pe care omul și le formulează doar în vis. Jurnalul cu copertele din catifea galbenă, pe care i l-am dăruit încă din primele zile ale căsniciei noastre, depune mărturie despre toate, pentru că ne înțelesesem că-și va nota pentru mine și pentru sine tot ce simte și ce gândește, că-și va nota impresiile legate de sentimente și pasiuni, de produsele secundare ale sufletului, despre care nu putem vorbi, pentru că ne este rușine sau considerăm că nu prea are importanță să vorbim. Notează totul în acest jurnal deosebit, îmi destăinuiește prin câteva cuvinte tot ce simte sau gândește sub influența unei persoane sau a unei situații... Avem încredere totală unul în celălalt. Iar acest jurnal secret e întotdeauna în sertarul de la masa ei de scris, la care numai noi doi avem cheie, ea și eu. Acest jurnal întruchipează confidența cea mai profundă care poate exista între un bărbat și o femeie. Dacă în viața Krisztinei ar fi existat un secret, jurnalul mi l-ar fi semnalat. E adevărat, gândeam în sinea mea, în ultima vreme uitasem de acest joc secret... apoi mă ridic din fotoliu și pornesc prin casa cufundată în întuneric spre camera de zi a Krisztinei, deschid sertarul mesei de scris, caut jurnalul cu copertele din catifea galbenă. Dar sertarul e gol...

Generalul își închide ochii, rămâne așa preț de câteva clipe, are fața inexpresivă, asemenea orbilor. Lasă impresia că ar căuta un cuvânt anume.

— E trecut de miezul nopții, casa doarme deja. Krisztina e obosită, nu vreau s-o deranjez. Probabil că și-a dus jurnalul în dormitor, gândesc în sinea mea, spune amical generalul. Nu vreau s-o deranjez, o voi întreba mâine dacă nu cumva îmi transmite ceva prin intermediul limbajului nostru secret, prin jurnal. Pentru că trebuie să știi că acest mic caiet confidențial, despre care nu vorbim niciodată — ne simțim puțin stânje-

niți, chiar și unul față de celălalt, din cauza acestei încrederi tacite —, este ca o permanentă declarație de dragoste. Mi-e greu să vorbesc despre asta. A fost ideea Krisztinei, ea mi-a cerut asta, în luna de miere, la Paris, ea a fost cea care a vrut să se confeseze — abia mai târziu, mult mai târziu, după moartea Krisztinei, aveam să înțeleg că numai persoana care știe, care simte că într-o zi într-adevăr i se va întâmpla ceva în viață, ceva care trebuie mărturisit, se pregătește cu atâta scrupulozitate pentru confesiune, pentru marele moment al sincerității finale. Mult timp n-am înțeles ce rost avea acest jurnal, am considerat aceste mesaje scrise, cifrate, acest capricios alfabet Morse din viața Krisztinei, drept niște idei cam exagerate, specifice femeilor. Mi-a spus că nu dorește să aibă secrete față de mine, nici față de ea însăși, că nu vrea să tăinuiască nimic, iată motivul pentru care o să noteze toate lucrurile despre care i-ar fi greu să vorbească. Repet, mult mai târziu am înțeles că persoana care se refugiază astfel în sinceritate poartă în sine o anume teamă, îi este teamă că într-o zi o să apară ceva în viața ei despre care nu va putea vorbi, ceva care este într-adevăr secret, care nu poate fi nici descris, cu atât mai puțin rostit. Krisztina vrea să-mi ofere totul, trupul și sufletul, sentimentele și gândurile ei cele mai tainice, mesajele tuturor fibrelor nervoase... Suntem în voiaj de nuntă, Krisztina e îndrăgostită, gândește-te puțin de unde venise și ce a însemnat pentru ea tot ce-i ofeream eu, nume, rang, acest castel, palatul din Paris, o viață mondenă, deci o existență la care cu câteva luni înainte nici măcar nu îndrăznea să viseze în ambianța unui orășel de provincie, într-un cămin modest, singură lângă un bătrânel bolnav și tăcut, pe care numai instrumentul său, partiturile muzicale și amintirile îl mai țineau în viață... Deci, dintr-o dată viața îi oferă totul, cu ambele

mâini, cum se spune, mariajul, un voiaj de nuntă care durează un an, Parisul, Londra, Roma, apoi Orientul, luni de zile petrecute în oaze, marea. Firește, Krisztina are impresia că-i îndrăgostită. Abia mai târziu aflu că nu fusese îndrăgostită nici măcar în această perioadă de la începutul căsniciei, ci doar recunoscătoare.

Generalul rămâne dus pe gânduri câteva clipe, apoi își împletește degetele a rugăciune, își reazemă coatele pe genunchi, se apleacă puțin în față și continuă să vorbească.

— Recunoscătoare, foarte recunoscătoare în felul ei, recunoștința unei tinere femei care a plecat cu soțul ei în voiaj de nuntă, cu un tânăr distins și bogat, spune generalul privind atent, năpădit de gânduri, arabescurile covorului. Voia să fie recunoscătoare cu orice preț, din cauza asta a inventat jurnalul, acest dar deosebit. Încă din prima clipă, acest jurnal conține mărturii surprinzătoare. În acest jurnal Krisztina nu e curtenitoare cu mine, uneori confesiunile ei sunt îngrijorător de sincere. Mă descrie așa cum mă vede ea, însemnări laconice, dar foarte exacte. Descrie tot ce nu-i place la mine, faptul că sunt prea sigur de mine în relațiile cu oamenii, peste tot în lume, că nu simte în mine modestia, care pentru sufletul ei religios reprezintă cea mai mare virtute. Are dreptate, în perioada respectivă într-adevăr nu sunt modest. Am tot ce-mi doresc, lumea este a mea, am găsit femeia care cu toate cuvintele ei, cu toate mesajele trupului și ale sufletului trezește în mine un ecou prelung și limpede, sunt bogat, am rang social, viața mi se oferă în toată splendoarea ei, am treizeci de ani, îmi place să trăiesc, îmi place serviciul militar, îmi place cariera pe care o am. Acum, când privesc în urmă, sunt și eu dezgustat de această infatuare exagerată și stridentă, de sentimentul fericirii. Și, asemenea tuturor celor pe care zeii îi favorizează în

mod special fără nici un motiv, descopăr și eu la baza acestui sentiment al fericirii o anume îngrijorare. E mult prea frumos totul, fără nici o fisură, fără nici un cusur. Omului îi este întotdeauna frică de o asemenea fericire armonioasă. Aș vrea să aduc o jertfă destinului, nu mi-ar părea rău dacă în corespondența sosită în porturile prin care trecem aș găsi și o scrisoare care m-ar anunța că mă confrunt cu greutăți materiale sau de altă natură, dacă aș afla că aici, acasă, mi-a fost incendiat castelul sau că sunt victima unor daune de altă natură, dacă bancherul meu, care îmi gestionează averea, m-ar informa că am ajuns în pragul falimentului sau ceva asemănător... Știi, omului îi place să restituie zeilor ceva din fericirea sa. Zeii sunt renumiți pentru zgârcenia lor, atunci când oferă unui muritor un an de fericire își notează de-ndată acest dar, iar la sfârșitul vieții pretind o dobândă considerabilă, asemenea unor cămătari. Dar în jurul meu totul e fără cusur, e perfect. Krisztina își scrie laconic gândurile în jurnal, sincer, de parcă mi-ar vorbi în vis. Uneori scrie câteva rânduri, alteori doar un cuvânt. Iată, de exemplu, ce scrie: „Ești un om pierdut, pentru că ești vanitos." Apoi, săptămâni la rând nu mai notează nimic. Sau scrie că pe o străduță îngustă din Alger i s-a întâmplat s-o urmărească un bărbat, iar după ce acesta i-a adresat câteva cuvinte a simțit că ar fi putut să plece cu el. Krisztina are un suflet expresiv, neliniștit, gândesc în sinea mea. Dar sunt fericit, nu-mi tulbură fericirea nici măcar aceste mici izbucniri ciudate, puțin neliniștitoare, ale sincerității. Nu mă gândesc la faptul că o persoană care ține morțiș să i se confeseze celuilalt vorbește cu o sinceritate debordantă despre orice tocmai ca să nu fie nevoită să-i vorbească despre ceva care e important și esențial. Nu mă gândesc la asta nici în timpul voiajului de nuntă, nici mai târziu, când citesc jurnalul.

Vine apoi ziua cu pricina, și noaptea, ziua în care are loc vânătoarea, iar eu mă simt mereu de parcă arma ta s-ar fi descărcat, de parcă un glonț imprevizibil ar fi trecut șuierând pe lângă urechea mea. Urmează noaptea, tu pleci de la noi, dar înainte de asta, în timpul cinei, vorbești îndelung cu Krisztina despre toate detaliile legate de tropice. Iar eu rămân singur cu amintirile celor petrecute în ziua și seara respectivă. Și nu găsesc jurnalul în locul obișnuit, în sertarul mesei de scris din camera Krisztinei. Decid ca a doua zi dimineața să te caut în oraș, să te întreb...

În încăpere se lasă pentru câteva clipe o liniște apăsătoare. Bătrânește, generalul își clatină capul, de parcă s-ar mira de isprava unui copil. Apoi, continuă:

— Ce să te întreb?... rostește încet generalul, pe un ton ironic, de parcă s-ar autopersifla. Ce-i poți întreba pe oameni prin cuvinte? Cât valorează răspunsul pe care oamenii îl formulează cu ajutorul cuvintelor, și nu cu realitatea vieții lor?... Nu valorează mai nimic, spune cu fermitate. Sunt foarte rari oamenii ale căror afirmații coincid în totalitate cu realitatea vieții lor. Poate că e fenomenul cel mai rar întâlnit. Pe vremea aceea încă nu știam asta. Acum nu mă refer la mincinoși, la nemernici. Ci la faptul că în zadar descoperă oamenii adevărul, degeaba acumulează experiență, nu sunt în stare să-și schimbe trăsăturile fundamentale de caracter. Probabil că nici nu se poate realiza mai mult în viață decât armonizarea, cu înțelepciune și prudență, a realității cu trăsăturile fundamentale de caracter ale omului, această realitate imposibil de schimbat. Asta-i tot ce putem face. Dar nici în cazul ăsta nu vom fi mai înțelepți sau mai puțin vulnerabili, nu... Vreau să vorbesc cu tine, dar încă nu știu că tot ce aș putea să te întreb și tot ce ai putea să-mi răspunzi nu schimbă faptele în sine. Dar faptele, realitatea pot fi cunoscute și

prin intermediul cuvintelor, cu ajutorul întrebărilor și al răspunsurilor, iată motivul pentru care vreau să vorbesc cu tine. Dorm adânc, sunt epuizat. De parcă în ziua aceea aș fi depus un efort fizic deosebit, de parcă aș fi călărit sau aș fi mers pe jos la nesfârșit... Odată am cărat în spate un urs, l-am adus din vârful muntelui; a fost greu, două sute cincizeci de kile. Știu că în perioada aceea eram într-o formă excepțională, dar ulterior m-am mirat cum de-am reușit să car greutatea aceea coborând prin povârnișurile din munți. Se pare că omul rezistă la orice, atâta timp cât are un scop în viață. După ce am coborât din munți cu hoitul în spinare, am ajuns într-o vale unde am adormit adânc, la fel de epuizat ca și acum, m-au găsit pădurarii în zăpadă, lângă leș, eram aproape înghețat. Tot așa dorm și-n noaptea asta. Dorm adânc, un somn fără vise, iar după ce mă trezesc ordon de-ndată să se înhame caii la trăsură și merg în oraș, la locuința ta. Stau în mijlocul camerei și aflu că ai plecat. Scrisoarea adresată regimentului o primim abia a doua zi, scrisoarea în care ne anunți că demisionezi, renunți la grad și pleci în străinătate. În secunda aceea înțeleg doar faptul că fugi, pentru că acum deja sunt convins c-ai vrut să mă omori, sunt convins că s-a întâmplat și că se-ntâmplă ceva, numai că încă nu înțeleg adevărata semnificație a celor petrecute, și sunt la fel de convins că în mod fatal sunt implicat personal în cele întâmplate, că toate astea mi se întâmplă și mie, nu numai ție. Stau înmărmurit în camera enigmatică, ticsită cu obiecte minunate; la un moment dat, se deschide ușa și intră Krisztina.

Generalul vorbește pe un ton plăcut, amical, de parcă ar dori să-și distreze cu detaliile interesante ale unei întâmplări de odinioară prietenul sosit din străinătate, din negura timpului, din depărtare.

Konrád îl ascultă încremenit. Își pune țigara, care s-a stins, pe marginea scrumierei din sticlă și-și încrucișează brațele pe piept. Stă nemișcat, are o ținută țeapănă, reglementară, asemenea unui ofițer care conversează amical cu superiorul său.

— Intră pe ușă și se oprește în prag, continuă generalul. Sosește de acasă, e fără pălărie, a condus singură docarul ușor, tras de un singur cal. „A plecat?" întreabă. Vocea îi este neobișnuit de răgușită. Îi fac semn cu capul, că da, ai plecat. Krisztina stă nemișcată în prag, e zveltă și frumoasă, poate că niciodată n-am văzut-o atât de frumoasă cum e în clipa asta. Fața îi este palidă, ca a răniților care au pierdut mult sânge, doar ochii îi lucesc febril, la fel ca înainte cu o seară când am intrat în salon, iar ea citea cartea despre tropice. „A fugit", spune sec, fără să aștepte vreun răspuns, de parcă și-ar vorbi sieși, constatând faptul petrecut. „A fost un laș", adaugă încet, calm.

— Asta a spus? întreabă oaspetele, făcând o mișcare în urma căreia își modifică ținuta de statuie, apoi își drege glasul.

— Da, îi răspunde generalul. Doar atât, altceva nimic. Nici eu n-o întreb, n-o descos. Stăm tăcuți în mijlocul camerei. Apoi, Krisztina se uită de jur-împrejur, examinează rând pe rând mobilele, tablourile, obiectele de artă. Îi urmăresc fiecare privire, fiecare gest. Privește încăperea ca o persoană care-și ia rămas-bun. Se uită la obiectele din jur ca o persoană care le-a mai văzut, iar acum își ia rămas-bun de la fiecare în parte. Știi, o cameră, obiectele dintr-o cameră pot fi privite în două feluri: ca și cum le-ai descoperi pentru prima dată sau ca și cum ți-ai lua rămas-bun de la ele. Din privirea Krisztinei lipsește curiozitatea persoanei care descoperă ceva. Privirea ei inventariază calm și familiar încăperea, la fel cum procedează o persoană în pro-

pria-i casă, care știe locul fiecărui obiect. Ochii îi strălucesc bolnăvicios și sunt împăienjeniți într-un mod ciudat. E disciplinată și tăcută, dar în același timp simt că acum femeia asta a ieșit din propria-i orbită, din cadrul sigur al vieții ei, fiind pe punctul de a-și pierde cumpătul, de a te pierde pe tine și de a mă pierde pe mine. O singură privire, un gest neașteptat, și Krisztina ar putea face sau spune ceva cu consecințe iremediabile... Se uită la tablouri, calm, fără prea mare interes, așa cum se uită omul când își ia rămas-bun de la un obiect cunoscut, pe care l-a mai văzut până atunci de multe ori. Se uită la canapeaua franțuzească cu o privire mioapă, trufașă, rămâne pentru un moment cu ochii întredeschiși. Apoi se întoarce și pleacă în tăcere, la fel cum a venit, iese din cameră. Nu merg după ea. Prin fereastra deschisă o văd cum traversează grădina. Trece printre tufele de trandafiri care tocmai au înflorit. Urcă în docarul pe care l-a lăsat lângă gard, prinde hățurile și pleacă. După o clipă, docarul dispare după colțul străzii.

Generalul face o pauză și se uită la oaspete.

— Nu te obosesc? îl întreabă politicos.

— Nu, răspunde răgușit Konrád. Deloc. Spune mai departe.

— Te întreb pentru că povestesc ceva mai detaliat, se scuză generalul. Dar nu se poate altfel, numai din detalii putem înțelege esențialul, așa m-au învățat cărțile și viața. Trebuie să cunoaștem toate detaliile, pentru că n-avem de unde ști care dintre ele este important, când anume ne clarifică un cuvânt ascuns în spatele lucrurilor. Trebuie să păstrăm ordinea în tot ce facem. Dar acum nu mai am multe de spus. Tu ai fugit, Krisztina a plecat, a plecat cu docarul ușor, tras de un singur cal. Iar eu, eu ce mai pot face în clipa asta și în zilele care urmează?... Privesc camera, mă uit după

Krisztina care a dispărut. Știu că în antreu, în dosul ușii, stă ordonanța în poziție de drepți. Îi rostesc numele, intră, salută. „Ordonați!" mi se adresează regle-mentar. „Când a plecat domnul căpitan?..." „În zori, cu trenul rapid." E trenul care merge în capitală. „A avut multe bagaje?..." „Nu, doar câteva haine civile." „A lăsat vreun ordin sau vreun mesaj?..." „Da. Casa trebuie eliberată. Mobilele trebuiesc vândute. De toate astea se va ocupa domnul avocat. Eu mă întorc la unitate", spune. Doar atât spune. Ne uităm unul la celălalt. Iar acum urmează un moment care cu greu poate fi uitat: ordonanța — un țăran tânăr de douăzeci de ani, fără îndoială că-ți amintești chipul lui binevoitor și isteț — renunță la poziția de drepți, la privirea milităroasă, acum, nu soldatul stă în fața superiorului, ci un bărbat care știe ceva stă în fața unui alt bărbat de care îi este milă. Are ceva uman și compătimitor în privire, care mă face să pălesc, apoi mi se urcă sângele la cap... Acum — pentru prima și ultima dată de-a lungul vieții — îmi pierd și eu cumpătul. Merg lângă el, îi înșfac partea din față a vestonului, cât pe ce să-l ridic cu gestul acesta brutal în aer. Suntem atât de aproape, încât ne simțim reciproc respirația. Ne uităm adânc unul în ochii celuilalt, în privirea flăcăului se citește spaimă și, totodată, o infinită compătimire. Cred că știi că-n vremea respectivă aveam pumnii puternici, nu era recomandat să-i folosesc, dacă nu aveam grijă, zdrobeam tot ce atingeam... Sunt conștient și simt că suntem amândoi în pericol, atât flăcăul, cât și eu. Tocmai de aceea îi dau drumul, adică îl las să cadă înapoi pe podea, ca pe un soldat de plumb; bocancii flăcăului se lovesc de parchet și scot un zgomot înfundat, apoi își reia poziția de drepți, parcă ar fi la paradă. Îmi scot batista și-mi șterg transpirația de pe frunte. Ar fi suficientă o singură întrebare și omul mi-ar răspunde. În-

trebarea ar fi simplă: „Doamna care a ieșit adineaori a mai fost și altă dată pe aici?..." Dacă nu-mi răspunde, îl omor. Dar poate că-l omor și în cazul în care-mi răspunde, și poate nu numai pe el... în asemenea momente omul nu-și mai cunoaște prietenii. În același timp, sunt conștient că e inutil să pun întrebări. Știu, Krisztina a mai fost și altă dată pe aici; nu numai o dată, de mai multe ori.

Generalul se lasă pe spate și, cu un gest obosit, își reazemă mâinile de brațele fotoliului.

— Acum nu mai are nici un rost să-i pun întrebări, continuă generalul. Bărbatul acesta străin nu poate să-mi mărturisească ce ar trebui să mai știu. Trebuie să aflu de ce s-a întâmplat astfel. Și unde-i granița dintre un om și celălalt? Granița trădării? Toate astea ar trebui să le aflu. La fel, care este partea mea de vină în tot ce s-a întâmplat?...

Ultimele cuvinte le rostește foarte încet, nesigur. Din vocea sa se simte clar că formulează pentru prima dată această întrebare, care timp de patruzeci și unu de ani a existat în sufletul său, dar la care până acum nu a primit răspuns.

16

— Pentru că nu-i adevărat că omului i se întâmplă pur și simplu unele lucruri, spune de data asta cu fermitate generalul.

Deasupra capetelor lor, lumânările ard cu flacără mare, alungită; fumegă, și fitilul lor s-a înnegrit. Îndărătul ferestrei, peisajul e încă învăluit în întuneric, în negura nopții nu se vede lumina nici unui felinar.

— Omul provoacă întâmplările. Le generează, le cheamă, nu lasă să-i scape din mână ce trebuie să i se

întâmple. Așa e omul. Procedează astfel chiar dacă din prima clipă știe și simte că tot ce întreprinde este fatal. Omul și destinul său reprezintă ceva inseparabil, se provoacă și se creează reciproc. Nu este adevărat că destinul se strecoară tiptil în viața noastră. Destinul intră pe ușa principală, pe care noi înșine i-o deschidem, invitându-l să intre. Nici un om nu e suficient de puternic și de înțelept ca să împiedice prin cuvinte sau fapte nenorocirea care rezultă, în urma unei legități de fier, din firea sa, din caracterul său. Oare chiar n-am știut nimic despre tine și Krisztina?... Vreau să spun, în timpul sau la începutul poveștii noastre, a celor trei?... La urma urmei, pe Krisztina tu mi-ai prezentat-o. Te cunoștea încă din copilărie, apelaseși la tatăl ei pentru partituri, la domnul ale cărui degete deformate din cauza reumatismului erau încă apte să copieze note muzicale, dar nu mai puteau să țină în mâini vioara și arcușul. Bătrânul nu mai era în stare să ademenească din instrument sunete curate și nobile, fusese nevoit să renunțe devreme la carieră, la sălile de concert, să se consoleze cu predarea cunoștințelor muzicale într-un conservator dintr-un orășel de provincie, unor copii afoni sau cu un talent dubios, și să accepte un modest venit secundar oferit de câtiva amatori talentați, cărora le corecta compozițiile... Astfel l-ai cunoscut pe tatăl Krisztinei, astfel ai cunoscut-o pe Krisztina, care pe vremea aceea avea șaptesprezece ani. Mama ei murise în urmă cu câțiva ani într-un sanatoriu unde-și trata afecțiunea cardiacă, undeva într-o localitate din Tirolul de Sud, de unde de altfel și provenea. Mai târziu, spre sfârșitul voiajului de nuntă, mergem în această stațiune balneară și căutăm sanatoriul, Krisztina vrea să vadă camera în care i-a murit mama. La Arco ajungem după-amiază, cu mașina. Automobilul gonește pe malul lacului Garda, invadat de

parfumul florilor și al livezilor de portocali, descindem la un hotel din Riva, apoi, după-amiază mergem la Arco. Peisajul e gri-argintiu, asemenea plantațiilor de măslini, cetatea care găzduiește sanatoriul pentru cardiaci este sus, la adăpostul stâncilor, într-o atmosferă călduță și umedă, din cauza abundenței de vapori. Peste tot palmieri, o lumină difuză și impresionant de delicată, un aer parfumat, ca într-o seră. În liniștea care învăluie totul, clădirea gălbuie — unde-și petrecuse ultimii ani, apoi se săvârșise din viață mama Krisztinei — e atât de misterioasă, de parcă ar adăposti toată tristețea lumii, tristețe care îmbolnăvește inimile oamenilor, de parcă aici, la Arco, durerile inimii ar fi niște acțiuni tacite, consecințele dezamăgirilor, ale enigmaticelor accidente suferite pe parcursul vieții. Krisztina înconjoară clădirea. Mă tulbură profund liniștea, parfumul plantelor meridionale, pline de țepi, mirosul aburilor calzi care învăluie totul în jur, ca un giulgiu care ar învălui inimile bolnavilor. Simt pentru prima dată că soția mea, Krisztina, nu este pe deplin cu mine și aud o voce din depărtare, de la o foarte mare depărtare, de la începutul timpurilor, vocea tristă și înțeleaptă a tatălui meu. Tatăl meu vorbește despre tine, Konrád, spune generalul; e prima dată când rostește în seara asta numele oaspetelui, îl rostește fără supărare și patimă, cu indiferență și politețe. Îmi spune că nu ești un militar adevărat, că ești diferit de ceilalți oameni. Nu înțeleg acest cuvânt... încă nu știu ce înseamnă acest „diferit"... Apoi, după mult timp, nenumăratele ore petrecute în singurătate mă învață că despre asta e vorba întotdeauna, că relațiile dintre un bărbat și o femeie, dintre prieteni și cunoștințe depind de cuvântul „diferit", care scindează omenirea în două tabere. Uneori am impresia că-n lume există doar aceste două tabere, și toate celelalte forme ale diversității, ale

diferențelor de clasă, nuanțele privind opiniile și toate variantele puterii, deci totul, rezultă numai și numai din acest „diferit". Și, așa cum numai cei care au aceeași grupă sanguină se pot ajuta unii pe alții atunci când își donează sângele persoanelor aflate în pericol, tot astfel sufletul nu poate ajuta un alt suflet decât dacă acesta nu este „diferit", dacă opiniile celor două suflete sunt asemănătoare, dacă până și adevărurile cele mai tainice ale acestor opinii și convingeri sunt asemănătoare... La Arco am înțeles că sărbătoarea s-a terminat, că și Krisztina este „diferită". Mi-am amintit de cuvintele tatălui meu, care nu citise prea multe cărți, dar pe care singurătatea și viața l-au învățat să cunoască adevărul; știa despre această dualitate, da, și el întâlnise o femeie pe care o iubise profund, dar lângă care rămăsese un solitar, pentru că erau doi oameni diferiți, două temperamente diferite, două ritmuri diferite de viață; și mama a fost „diferită", la fel ca tine și Krisztina... La Arco am mai aflat ceva. Sentimentele avute față de mama, față de tine și de Krisztina au fost, de fapt, aceleași: același dor nestins, aceeași speranță a căutării, aceeași voință tristă și neputincioasă. Pentru că întotdeauna iubim persoana care-i „diferită", pe ea o căutăm în toate situațiile și variantele vieții.... știai asta? Cea mai mare enigmă și cel mai mare dar al vieții este când se întâlnesc doi oameni „de același fel". E un lucru atât de rar, de parcă natura însăși s-ar opune cu toate forțele și șiretlicurile sale înfăptuirii acestei armonii — poate că pentru crearea lumii, pentru regenerarea vieții are nevoie de tensiunea care se naște între doi oameni cu scopuri și temperamente diferite, care se caută mereu unul pe celălalt. Curentul alternativ, știi... oriunde te-ai uita găsești această alternanță, schimbul de energie între polul *pozitiv* și cel *negativ*. Câtă disperare și speranțe oarbe se află îndărătul aces-

tei dualități! Da, la Arco am auzit glasul tatălui meu și am înțeles că i-am moștenit destinul, îi împărtășesc caracterul și preferințele; iar pe celălalt mal stați voi trei, mama, tu și Krisztina, fiecare cu un alt rol — rolul mamei, rolul prietenului și rolul soției dragi și iubitoare —, dar în viața mea toți trei jucați același rol. Pe malul celălalt, da, acolo unde nu se poate ajunge niciodată... Poți realiza totul în viață, poți să învingi totul în jurul tău și-n lumea largă, viața îți poate dărui totul, iar tu îți poți însuși totul, numai un singur lucru nu-i posibil: nu poți schimba preferințele unui om, înclinațiile sale, ritmul său de viață, tot ce înseamnă acel ceva „diferit" care caracterizează în totalitate un om important pentru tine, cu care ai legături speciale. Toate astea le simt pentru prima dată la Arco, atunci când Krisztina înconjoară clădirea în care i-a murit mama.

Generalul se lasă pe spate în fotoliu, își pune palma pe frunte cu un gest de resemnare neputincioasă, asemenea unui om care a aflat ceva, dar care a înțeles în același timp că nimeni nu se poate opune legilor caracterului uman.

— Apoi am plecat din Arco, ne-am întors acasă și am început să trăim, continuă generalul. Cunoști restul. Tu m-ai prezentat Krisztinei. Niciodată nu mi-ai dat de înțeles, fie și printr-un cuvânt, că te-ar interesa Krisztina. Pentru mine, întâlnirea cu Krisztina a fost cel mai însemnat eveniment de până atunci. E adevărat, strămoșii ei fuseseră de diferite nații, în venele ei curgea sânge nemțesc, italian și unguresc. Poate și un strop de sânge polonez, moștenit de la rudele tatălui ei... Era genul de om care nu poate fi calificat și nici clasificat, de parcă felul ei de a fi nu s-ar fi potrivit întru totul caracteristicilor unei rase umane și clase sociale, de parcă natura ar fi încercat o experiență, să creeze o ființă independentă, suverană și liberă, fără nimic comun

cu clasele sociale sau cu descendența sa. Era asemenea unei sălbăticiuni, educația aleasă, anii petrecuți la mânăstire, cultura și delicatețea tatălui ei, toate astea i-au șlefuit doar manierele. Pe dinăuntru, Krisztina era sălbatică, era de neîmblânzit. Tot ce i-am oferit eu n-a fost cu adevărat important pentru ea, averea și rangul social n-au reprezentat pentru ea o valoare reală, a considerat că nu merită să piardă ceva din libertatea ei interioară pentru lumea în care am introdus-o, să-și risipească nevoia ei de independență, care reprezenta esența reală a caracterului ei. Până și mândria ei era altfel decât mândria persoanelor care se împăunează cu rangul lor, cu originea lor, cu averea lor, cu situația lor socială sau cu alte calități individuale. Krisztina era mândră de sălbăticia nobilă care pulsa în inima și în nervii ei, ca un soi de otravă și moștenire. Știi bine, femeia asta, în forul ei interior, era o adevărată aristocrată, un lucru extrem de rar în zilele noastre; foarte rar întâlnești o fire cu adevărat aristocratică, atât în rândul femeilor, cât și al bărbaților. Se vede că nu-i o problemă de origine și poziție socială. N-o puteai jigni, n-o puteai pune într-o situație căreia să nu-i facă față, nu suporta restricțiile, în nici un sens. Și mai avea încă un lucru rar întâlnit la femei: știa ce înseamnă responsabilitatea demnității umane care sălășluiește în suflet. Îți amintești — da, cu siguranță că-ți amintești — când ne-am întâlnit prima dată în camera unde pe masa lată se aflau caietele tatălui ei, cele cu note muzicale; ei bine, Krisztina a intrat, iar încăperea mică și întunecoasă s-a umplut dintr-o dată de lumină. Aduse-se cu sine nu numai tinerețea, ci și pasiunea, orgoliul și conștiința suverană a sentimentelor absolute. N-am mai întâlnit de atunci încoace o persoană care să răspundă atât de plenar la darurile lumii și ale vieții: la tot ce înseamnă muzica, plimbarea prin pădurea învăluită

de zorii zilei, culoarea și parfumul unei flori, cuvântul just și înțelept rostit de un om. Nimeni n-a știut să atingă atât de profund o țesătură nobilă, un animal, așa cum știa Krisztina. N-am cunoscut pe nimeni care să se bucure ca ea în fața darurilor simple ale vieții: oameni și animale, stele și cărți, era interesată de tot și de toate, dar nu cu îngâmfare, nu cu competența afectată care-și bagă nasul pretutindeni. Krisztina se apropia de tot ce era în stare să ofere și să înfățișeze viața, cu bucuria lipsită de prejudecăți a unui prunc. De parcă ar fi avut legături personale cu toate fenomenele lumii, înțelegi?... Da, tu precis înțelegi. În această apropiere lipsită de prejudecăți era și umilință, de parcă tot timpul ar fi simțit că viața e o mare favoare și o binecuvântare. Uneori îi mai văd chipul, spune comunicativ generalul, dar în casa asta n-o să-i întâlnești nicăieri portretul, fotografii despre ea nu am, iar tabloul cel mare pe care l-a pictat austriacul și care a atârnat mult timp între portretele părinților mei l-am dat jos de mult. Nu, în casa asta n-o să mai găsești portretul Krisztinei, spune ferm generalul, aproape mulțumit de sine, de parcă ar raporta o mică faptă de eroism. Dar uneori, când picotesc sau când intru în vreo încăpere, îi mai văd chipul. Iar acum, când vorbim despre ea, noi, care am cunoscut-o atât de bine pe Krisztina, îi văd chipul la fel de clar cum l-am văzut cu patruzeci și unu de ani în urmă, în ultima seară, când a stat între noi doi. Pentru că atunci a fost ultima seară când am cinat împreună cu Krisztina, trebuie să știi și tu asta. În seara aceea nu numai pentru tine a fost ultima cină cu Krisztina, ci și pentru mine. Fiindcă în ziua aceea totul s-a terminat așa cum trebuia să se termine, totul s-a terminat între noi trei. Și pentru că o cunoșteam amândoi pe Krisztina, anumite decizii au fost inevitabile: tu ai plecat la tropice, iar eu și Krisztina

n-am mai vorbit niciodată unul cu celălalt. A mai trăit încă opt ani, uneori am locuit chiar sub același acoperiș, dar n-am mai vorbit niciodată unul cu celălalt, spune calm generalul în timp ce privește focul din șemineu. Așa a fost să fie. Încetul cu încetul, am înțeles câte ceva din cele întâmplate. Iată, muzica. În viața oamenilor există elemente fatale, elemente recurente, cum e și muzica. Între mama, Krisztina și tine a existat muzica, având rolul unui liant. Probabil că muzica v-a transmis ceva ce nu poate fi exprimat prin cuvinte sau fapte, probabil că v-ați transmis și voi unii altora câte ceva prin intermediul muzicii — iar noi, care eram altfel, tatăl meu și cu mine, n-am înțeles acest gen de comunicare exprimat perfect prin limbajul muzicii. Din cauza asta am rămas izolați printre voi. Dar pentru că tu și Krisztina înțelegeați limbajul muzicii, ați putut comunica chiar și atunci când între Krisztina și mine încetase orice comunicare. Urăsc muzica, spune cu voce tare generalul, care în seara asta rostește pentru prima dată cu patimă și puțin răgușit cuvintele. Urăsc limbajul ăsta melodios pe care nu-l înțeleg, prin intermediul căruia unii oameni pot comunica, își pot spune unii altora ceva dezinhibat și aberant, da, uneori am impresia că prin intermediul muzicii oamenii își spun unii altora ceva indecent și imoral. Privește chipurile lor, cât de ciudat li se schimbă trăsăturile feței când ascultă muzică. Dar tu și Krisztina n-ați apelat niciodată la muzică, nu-mi amintesc să fi cântat vreodată la patru mâini, niciodată nu te-ai așezat la pian în prezența Krisztinei, cel puțin când eram și eu de față. Se vede că pudoarea și discreția au reținut-o pe Krisztina ca în prezența mea să asculte muzică împreună cu tine. Iar pentru că muzica n-are o semnificație care să se poată exprima prin cuvinte, probabil că posedă un alt gen de semnificație, și mai periculoasă, din moment ce-i

mișcă atât de adânc pe oamenii care o ascultă împreună și care descoperă că sunt făcuți unul pentru altul. Nu crezi?...

— Ba da, așa este, spune oaspetele.

— Atunci sunt liniștit, răspunde politicos generalul. Astfel credea și tatăl Krisztinei, iar el într-adevăr se pricepea la muzică. El a fost singura persoană cu care am vorbit o dată, numai o singură dată, despre toate astea, despre muzică, despre tine și despre Krisztina. Pe vremea aceea era deja foarte bătrân, la puțin timp după conversația noastră a și murit. Eu tocmai atunci mă întorsesem de la război. Murise și Krisztina, de zece ani. Au murit sau au plecat toate persoanele care fuseseră importante pentru mine, tata, mama, tu și Krisztina. Trăiau numai cei doi bătrâni, Nini, doica mea, și tatăl Krisztinei, trăiau cu indiferența ciudată și forța specifică bătrânilor, cu o intenție de neînțeles... la fel cum trăim și noi, acum. Murise toată lumea și nici eu nu mai eram tânăr, mă apropiam de cincizeci de ani, eram la fel de singur ca și copacul din poiana pădurii mele, copacul acela în jurul căruia furtuna doborâse pădurea cu o zi înainte de izbucnirea războiului. În poiană rămăsese doar un singur copac, în apropierea casei de vânătoare. În jurul copacului creștea acum pădurea tânără, plantată în urmă cu un sfert de secol. Copacul ăsta era unul dintre copacii bătrâni, iar un fenomen pătimaș, care în natură se numește vijelie, a doborât totul în jurul său, tot ce odinioară îi aparținuse. Dar vezi, copacul ăsta a rezistat, trăiește și azi, cu o vigoare imensă și nechibzuită. Oare ce scop poate să aibă?... Nici unul. Vrea să supraviețuiască. Se pare că viața și tot ce trăiește n-au alt scop decât să supraviețuiască și să se regenereze. Deci, m-am întors de pe front și am vorbit cu tatăl Krisztinei. Ce știa despre noi trei? Totul. Și a fost singurul om căruia i-am po-

vestit tot ce putea fi povestit. Stăteam într-o cameră întunecoasă, printre mobile și instrumente muzicale vechi; peste tot, pe etajere și-n dulapuri, erau colecții întregi de caiete cu note muzicale unde stătea ascunsă o muzică mută, imobilizată în semne, sunetele stridente și vuietele tipărite care reprezintă literatura muzicală universală — în camera bătrânului, unde totul mirosea a vechi, de parcă din viața trăită în această cameră s-ar fi evaporat orice prezență umană... M-a ascultat, apoi mi-a spus doar atât: „Ce vrei? Ai supraviețuit." Mi-a spus aceste cuvinte ca și cum ar fi rostit o sentință. Dar și parcă m-ar fi acuzat. Privea în gol cu ochii săi miopi, în penumbră, era deja foarte bătrân, trecuse de optzeci de ani. Atunci am înțeles că un supraviețuitor nu are dreptul să acuze pe nimeni. Supraviețuitorul și-a câștigat propriul proces, nu are dreptul și nici motive să incrimineze; el a fost mai puternic, mai abil, mai încăpățânat. La fel ca noi doi, spune pe un ton sec generalul.

Cei doi se privesc insistent, se cercetează reciproc.

— Apoi a murit și el, tatăl Krisztinei, continuă generalul. Numai doica a mai rămas, și tu, pierdut undeva prin lume, și acest castel, și pădurea. Am supraviețuit războiului, spune satisfăcut. N-am căutat moartea, nu m-am grăbit niciodată să-i ies în întâmpinare, ăsta-i adevărul, n-are nici un rost să spun altceva. Se pare că mai aveam treabă, spune dus pe gânduri generalul. În jurul meu mureau oameni, am văzut toate variantele morții, iar uneori am admirat diversitatea posibilităților pieirii; pentru că și moartea are imaginație, la fel ca viața. În război au murit zece milioane de oameni, potrivit numărătorii oficiale. Lumea luase foc; atât de mari au fost focul și fumul, încât uneori aveam impresia că vor arde toate dubiile personale, toate întrebările și patimile individuale... Dar n-au ars. Până

și-n apogeul celei mai mari nenorociri umane am știut că mai am de rezolvat o problemă personală, din cauza asta n-am fost nici laș, nici curajos, în înțelesul exact al cuvântului, așa cum se spune în cărți; am fost liniștit, atât în iureșul evenimentelor, cât și-n luptă, știam că nu mi se poate întâmpla o nenorocire prea mare. Apoi, într-o zi, m-am întors de la război și am așteptat. A trecut timpul, și lumea iarăși a luat foc; știu, e același foc, care s-a întețit din nou... Și în sufletul meu clocotește aceeași întrebare, pe care nici măcar tăciunii și cenușa sedimentată a celor două războaie și a timpului n-au putut s-o stingă. Lumea a luat din nou foc, oamenii se prăpădesc cu milioanele, dar chiar și în lumea asta dementă tu, de pe malul celălalt, ți-ai croit cumva drum ca să poți veni încă o dată acasă și să rezolvăm tot ce n-am reușit să rezolvăm în urmă cu patruzeci și unu de ani. Iată ce puternică e firea umană: nu poate trăi altfel, trebuie să răspundă și să primească răspuns la ceea ce consideră a fi întrebarea esențială a vieții sale. Din cauza asta ai venit, din cauza asta te-am așteptat. Poate că lumea asta se apropie de sfârșit, spune încet generalul, în timp ce cu una dintre mâini descrie în aer un arc de cerc. Poate că-n lume se vor stinge toate luminile, la fel cum s-a întâmplat și-n noaptea asta, în jurul nostru, drept consecință a unei catastrofe care nici măcar nu mai e război, e mai mult decât atât; poate că în sufletele oamenilor, peste tot în lume, ceva a ajuns la maturitate, iar acum se rezolvă și se clarifică, prin foc și sabie, tot ceea ce odată era rezolvat și clarificat prin cuvinte. Sunt multe semne în acest sens. Poate... spune cu obiectivitate firească. Poate că acest mod de viață pe care l-am cunoscut, în care ne-am născut, această casă, această cină, da, chiar și aceste cuvinte cu care am clarificat în seara asta întrebarea vieții noastre aparțin deja trecutului. E prea

multă tensiune în sufletele oamenilor, prea multă dușmănie și prea multă dorință de răzbunare. Dacă privim în sufletul nostru ce vedem? O dușmănie pe care timpul a temperat-o doar, fără să-i poată stinge și jăraticul. De ce așteptăm altceva de la lume, de la oameni? Chiar și noi doi, care suntem bătrâni și înțelepți, care am ajuns la sfârșitul vieții, chiar și noi doi vrem să ne răzbunăm... să ne răzbunăm pe cine? Unul pe celălalt sau pe amintirea unei persoane care nu mai există? Patimi smintite. Și totuși, astea sălășluiesc în sufletele noastre. Prin urmare, de ce așteptăm altceva de la lumea care e inconștientă și avidă, dușmănoasă și agresivă, de la lumea în care tinerii îi străpung cu baioneta pe tinerii aparținând altor națiuni, în care oamenii, fără să se cunoască, se căsăpesc între ei, unde toate regulile și convențiile și-au pierdut valabilitatea, unde numai dușmănia mai trăiește și arde, arde cu o flacără până la cer... da, răzbunarea. M-am întors de la război, unde aș fi avut posibilitatea să mor, dar n-am murit, pentru că am așteptat răzbunarea. Cum? mă întrebi tu acum. Ce fel de răzbunare?... Citesc pe chipul tău că nu înțelegi această dorință de răzbunare. Despre ce fel de răzbunare mai poate fi vorba între doi bătrâni pe care nu-i mai așteaptă decât moartea?... Toată lumea a murit deja; ce rost mai are răzbunarea?... Iată întrebările pe care ți le citesc pe chip. Iar eu îți răspund: da, răzbunarea. Asta m-a ținut în viață patruzeci și unu de ani, în timp de pace și-n război, din cauza asta nu m-am sinucis, din cauza asta nu m-au ucis alții, din cauza asta n-am ucis nici eu pe nimeni, slavă Domnului. Timpul răzbunării a sosit, așa cum mi-am dorit de atâta amar de vreme. Răzbunarea mea e că ai venit aici, la mine, ai străbătut lumea în care bântuie războiul, ai traversat mările, terenuri minate, ai venit aici, la locul faptei, ca să-mi răspunzi și să aflăm amân-

doi adevărul. Asta e răzbunarea mea. Acum vei răspunde.

Generalul rostește foarte încet ultimele cuvinte, oaspetele se apleacă în față și-l ascultă cu atenție.

— Poate, spune oaspetele. Poate că ai dreptate. Întreabă-mă. Poate sunt în stare să-ți răspund.

Flacăra lumânărilor e tot mai slabă, în grădină, printre copacii bătrâni, se aude foșnind adierea zorilor. În cameră, în jurul celor doi, e aproape întuneric.

17

— Trebuie să-mi răspunzi la două întrebări, spune generalul, apoi se apleacă și el în față, vorbind în șoaptă, pe un ton confidențial. La două întrebări pe care le-am formulat demult, în deceniile care au trecut, în timp ce te așteptam. La două întrebări la care numai tu poți să răspunzi. Văd în ochii tăi, ai impresia c-aș vrea să aflu dacă nu greșesc, dacă într-adevăr ai intenționat să mă ucizi în dimineața aceea, la vânătoare. Dacă n-a fost doar o nălucire. La urma urmei, nu s-a întâmplat nimic. Până și instinctul celui mai bun vânător poate da greș. În legătură cu a doua întrebare, ai impresia că sună astfel: ai fost amantul Krisztinei? M-ai înșelat, cum se spune, iar ea m-a înșelat, în înțelesul real, vulgar și mizerabil al cuvântului? Nu, prietene, aceste două întrebări nu mă mai interesează. Ai răspuns deja la ele, dar a răspuns și timpul, iar în felul ei a răspuns Krisztina însăși. A răspuns toată lumea, tu, prin faptul că ai fugit în ziua care a urmat vânătorii, ai părăsit orașul, ne-ai părăsit pe noi, ți-ai părăsit misiunea, ai abandonat steagul, cum se spunea odinioară, când oamenii mai credeau în semnificația reală a cuvintelor. Nu te întreb, pentru că știu precis că ai vrut să mă ucizi în dimineața aceea. Nu-ți spun asta ca să te

acuz, mai degrabă mi-e milă de tine. Cred că e îngrozitoare clipa când în viața unui om apare ispita, când un om își ridică arma ca să ucidă ființa cea mai apropiată, cu care are relații profunde, dar pe care trebuie s-o ucidă din cine știe ce motiv. Pentru că asta ți s-a întâmplat în clipa aceea. Nu negi?... Taci?... E prea întuneric ca să-ți văd chipul... nu prea mai are rost să cer lumânări noi acum, când a sosit deja clipa asta, clipa răzbunării, când ne recunoaștem unul pe celălalt și ne înțelegem chiar și-n întuneric. Propun să depășim momentul ăsta. În deceniile care au trecut, niciodată, nici măcar pentru o fracțiune de secundă, nu m-am îndoit că în dimineața aceea ai vrut să mă ucizi, și întotdeauna te-am compătimit. Știu atât de exact tot ce ai simțit, de parcă aș fi fost în locul tău, de parcă aș fi simțit și eu îngrozitoarea ispită a clipei respective. A fost clipa inconștienței, clipa când se crapă de ziuă, când pe pământ și-n sufletele oamenilor forțele iadului încă mai acționează cu o putere imensă, când suspinul hain al nopții se răspândește prin aer. E o clipă periculoasă. O cunosc. Dar toate sunt deja documente pentru ancheta poliției, doar vezi bine... la ce-mi folosește acest adevăr stabilit pe cale judiciară, dacă aflu din documente oficiale ceea ce am aflat deja cu inima și cu rațiunea... Oare la ce mi-ar putea folosi secretele îmbâcsite din camera unui burlac, dovezile putrede ale unui adulter, tainele desuete și mucegăite din alcov, amintirile intime ale unei femei moarte și a doi bătrâni care orbecăie și ei spre mormânt? Cât de anapoda și de rușinos ar fi acest proces dacă acum, la capătul vieții, te-aș da în judecată pentru adulter și tentativă de omor, dacă te-aș forța să depui mărturie acum, când tot ce s-a întâmplat sau ar fi putut să se întâmple a ieșit de sub incidența legii... Da, toate astea ar fi rușinoase și nedemne de tine și de mine, nedemne de amintirile copilăriei și ale prieteniei noastre. Te-ai simți poate mai liniștit

dacă ai mărturisi tot ce poate fi dovedit legal. Dar eu nu vreau să te liniștești, spune calm generalul. Eu vreau adevărul, iar pentru mine adevărul nu mai înseamnă câteva fapte prăfuite și șubrede constatate de poliție, secretele unei pasiuni și greșelile de odinioară ale unui trup de femeie care de mult e oale și ulcele... Ce mai înseamnă toate astea pentru noi, pentru soț și pentru amant, acum, când acest trup a dispărut deja, iar noi suntem bătrâni, acum, când disecăm încă o dată tot ce s-a întâmplat, străduindu-ne să aflăm adevărul, apoi mergem să murim, eu, aici acasă, amestecându-mi oasele cu cele ale strămoșilor, iar tu, undeva în lumea largă, lângă Londra sau la tropice? Acum, la capătul vieții, ce mai contează adevărul și minciuna, înșelăciunea, trădarea, tentativa de omor sau omorul în sine, ce mai contează unde, când și de câte ori m-a înșelat cu tine, unicul meu prieten, soția mea, Krisztina, marea și singura mea dragoste, speranța vieții mele?... Ce mai contează... dacă mărturisești acest jalnic și mârșav adevăr, dacă recunoști totul, dacă povestești cu lux de amănunte cum a început, ce fel de gelozie și invidie, spaimă și tristețe v-a împins pe unul în brațele celuilalt, ce ai simțit când o îmbrățișai, ce fel de sentimente ale răzbunării și culpabilității i-au chinuit în toți acești ani trupul și sufletul Krisztinei?... În final, totul devine atât de simplu, tot ce a fost și ce ar fi putut să fie. Faptele de odinioară devin praf și pulbere, chiar mai puțin decât atât. Tot ce ne-a pârjolit odinioară inima atât de violent încât am crezut că nu mai putem suporta, că vom muri sau vom omorî pe cineva — pentru că și eu cunosc aceste sentimente, la puțin timp după plecarea ta, când am rămas singur cu Krisztina, și eu am cunoscut clipa ispitei finale —, va fi mai puțin decât praful pe care-l răscolește vântul deasupra cimitirelor. E rușinos și absurd să vorbim despre asta. Știu toate amănuntele, le știu atât de exact, de parcă

aș fi în posesia unui raport al poliției. Aș putea să-ți prezint tot rechizitoriul, asemenea procurorului din sala de dezbatere, dar apoi ce va fi?... La ce-mi ajută acest adevăr ieftin, secretele unui trup care nu mai este? Ce este fidelitatea pe care o așteptăm de la persoana pe care o iubim? Sunt bătrân, m-am gândit mult și la asta. Oare fidelitatea nu e o formă cumplită de egoism, asemenea majorității faptelor și cerințelor umane? Când pretindem fidelitate, dorim oare ca persoana de lângă noi să fie fericită? Iar dacă în captivitatea subtilă a fidelității nu poate fi fericită, oare mai iubim persoana de la care pretindem fidelitate? Dacă persoana pe care o iubim nu este fericită, avem dreptul să așteptăm de la ea ceva, fidelitate sau jertfă? Acum, la sfârșitul vieții, n-aș mai avea curajul să răspund la această întrebare la fel de ferm cum aș fi răspuns în urmă cu patruzeci și unu de ani, dacă m-ar fi întrebat cineva — cu patruzeci și unu de ani în urmă, atunci când Krisztina m-a lăsat în locuința ta, unde fusese deja de atâtea ori înaintea mea, unde ai adunat toate obiectele pe care le văzusem numai ca s-o poți primi pe Krisztina, unde doi oameni de care eram legat profund m-au trădat și m-au înșelat atât de rușinos, atât de vulgar, da, așa simt acum, și atât de banal... Pentru că asta s-a întâmplat, spune în treacăt generalul, pe un ton aproape plictisit, indiferent. Și, ceea ce oamenii numesc „înșelare", revolta tristă și banală a trupurilor împotriva unei situații sau a unei a treia persoane, conține o apatie atât de înspăimântătoare — dacă privim retrospectiv lucrurile, la sfârșitul vieții —, încât mai că merită compătimită, așa cum e de compătimit un accident sau o neînțelegere. Pe vremea aceea n-am înțeles asta. Stăteam în locuința enigmatică, priveam mobilele, canapeaua, de parcă aș fi examinat detaliile unei crime... da, când omul e tânăr, iar soția lui îl înșală cu singurul său prieten, cu cineva care îi este

mai apropiat decât un frate, simte, firește, că-n jurul lui s-a prăbușit lumea. În mod inevitabil simte astfel, pentru că gelozia, dezamăgirea, vanitatea generează, cu o forță îngrozitoare, suferință și revoltă. Dar asta trece... nu-ți dai seama cum, dar trece, firește, nu de la o zi la alta, nu, nici vorbă, ani la rând nu poate fi aplanată revolta — și totuși trece până la urmă, exact la fel cum trece și viața. M-am dus acasă, la castel, am intrat în camera mea și am așteptat-o pe Krisztina. O așteptam ca s-o omor, sau o așteptam ca să-mi spună adevărul și s-o iert... în tot cazul, așteptam. Am așteptat-o până când s-a făcut seară; pentru că n-a venit, am coborât în casa de vânătoare din pădure. Poate că am fost puțin infantil... acum, când privesc în urmă și vreau să mă judec pe mine și vreau să-i judec și pe alții, consider că trufia, așteptarea, apoi retragerea mea în casa de vânătoare au fost infantile. Dar vezi, așa-i omul, chiar dacă apelează la înțelepciune și experiență, nu prea poate să-și schimbe încăpățânatele idei fixe specifice naturii fundamentale a caracterului său. Acum știi și tu asta. M-am dus în casa de vânătoare din pădure, pe care o cunoști, nu-i departe de aici, apoi opt ani n-am mai văzut-o pe Krisztina. Am revăzut-o doar moartă, dimineața, când Nini mi-a trimis vorbă că pot să mă întorc acasă, pentru că murise. Știam că-i bolnavă, dacă îmi amintesc bine o tratau medicii cei mai pricepuți — luni de zile au locuit aici, în castel, au făcut totul ca s-o salveze, mi-au spus: „Am făcut tot ce am putut conform nivelului actual al științei medicale." Astea-s vorbe. Probabil c-au făcut una-alta, ce le-au permis cunoștințele lor lacunare și în limitele îngâmfării și vanității lor. În toți acești opt ani mi s-a raportat în fiecare seară ce se întâmplă la castel, și înainte de a se îmbolnăvi Krisztina, și după, atunci când a decis că se va îmbolnăvi și va muri. Eu cred în asta, cred că o persoană poate decide că vrea să se îmbolnăveas-

că — iar acum știu precis. Dar n-o puteam ajuta pe Krisztina, pentru că între noi exista un secret, un singur secret care nu poate fi iertat, dar pe care nu-i indicat nici să-l descoperi înainte de vreme, pentru că n-ai de unde să știi ce se ascunde dedesubtul lui. Există lucruri mai cumplite decât moartea și suferința... atunci când omul își pierde respectul față de sine. Din cauza asta mi-a fost teamă de secretul ăsta comun, al Krisztinei, al tău și al meu. Există ceva care doare, te ustură și te arde atât de tare, încât nici moartea nu-i în stare să ușureze un asemenea supliciu: atunci când cineva rănește în noi acea demnitate profundă fără de care nu mai putem rămâne oameni. Vanitate, spui tu. Da, vanitate... și totuși această demnitate e valoarea cea mai profundă a vieții umane. Din cauza asta mi-a fost teamă de secret. Din cauza asta acceptăm tot felul de rezolvări, uneori mârșave și lașe — uită-te și tu la ce se întâmplă în viață, oamenii preferă întotdeauna rezolvările parțiale: unii pleacă departe de persoana sau persoanele pe care le iubesc, pentru că le este teamă de secret, alții rămân acolo și tac, așteaptă mereu un anume răspuns... Asta e ce-am văzut. Asta e experiența prin care am trecut. Nu e vorba de lașitate, nu... e ultima încercare de apărare a instinctului vital. M-am dus acasă, am așteptat până când s-a făcut seară, apoi am mers la casa de vânătoare din pădure, și am mai așteptat ceva timp de opt ani: un cuvânt, un mesaj. Dar Krisztina n-a venit. Drumul de la casa de vânătoare până aici, la castel, durează două ore cu trăsura. Dar cele două ore, cei douăzeci de kilometri, pentru mine au reprezentat o distanță mai mare în spațiu și în timp decât putea să fie pentru tine distanța de la tropice. Așa mi-e firea, așa am fost educat, așa a fost să fie. Dacă Krisztina mi-ar fi trimis un mesaj — indiferent cu ce conținut — i-aș fi îndeplinit voința. Dacă ar fi dorit să te chem înapoi, aș fi pornit să te caut în

lume și să te chem înapoi. Dacă ar fi dorit să te ucid, te-aș fi căutat chiar și la capătul lumii și te-aș fi ucis. Dacă ar fi dorit să divorțăm, aș fi divorțat. Dar ea n-a vrut nimic. Pentru că și ea a fost puternică, în felul ei specific, de femeie, și pe ea au jignit-o cei pe care i-a iubit; unul dintre ei, prin faptul că a fugit din fața unei pasiuni, că n-a fost în stare să ardă într-o îngemănare despre care știa că-i fatală; celălalt, prin faptul că a aflat adevărul, a așteptat și nu i-a mai vorbit niciodată. Și Krisztina avea caracter, dar într-un alt sens al cuvântului decât cel pe care-l cunoaștem noi, bărbații. Și ei i s-a întâmplat ceva în acești ani, nu numai ție și mie. Destinul ne-a ajuns din urmă și s-a împlinit, toți trei ne-am purtat în cârcă acest destin. N-am văzut-o timp de opt ani. Nu m-a chemat la ea timp de opt ani. În seara asta, în timp ce te așteptam ca să clarificăm tot ce trebuie clarificat, pentru că nu mai avem mult timp la dispoziție, am aflat ceva de la doică: am aflat că atunci când agoniza pe mine m-a chemat. Nu pe tine... n-o spun nici cu satisfacție, nici fără, ține minte bine treaba asta. Dar numai după ce a murit am revăzut-o. A fost o moartă frumoasă. A rămas tânără, singurătatea n-o deformase, boala nu-i atinsese frumusețea deosebită, armonia distinsă și gravă de pe chip. Dar asta nu te mai privește pe tine, spune trufaș generalul. Tu ai trăit în lume, iar Krisztina a murit. Eu am trăit în singurătate, ofensat, iar Krisztina a murit. A răspuns ea pentru amândoi, așa cum a putut; pentru că, vezi, morții răspund bine, definitiv — uneori am impresia că numai morții sunt în stare să dea răspunsuri complete și corecte. Deci, asta s-a întâmplat. Ce altceva putea să spună după opt ani decât că moare?... Un om nu poate să spună mai mult. Iar cu asta a răspuns la toate întrebările pe care i le-am fi adresat, tu sau eu, dacă ar mai fi vrut să stea de vorbă cu vreunul dintre noi. Da, morții răspund bine. Dar vezi, n-a vrut să vorbească

cu noi. Uneori am impresia că dintre noi trei, ea, Krisztina, a fost cea trădată. Nu eu, pe care l-a înșelat cu tine, nu tu, cel care m-ai înșelat cu ea — înșelare, ce cuvânt stupid! Există cuvinte prefabricate cu care omul definește fără suflet și în mod mecanic anumite situații din viață. Dar dacă totul s-a terminat, cum e și-n cazul nostru, nu prea mai avem ce face cu astfel de cuvinte. Înșelare, infidelitate, trădare, toate astea sunt doar cuvinte, din moment ce persoana implicată a murit, din moment ce a răspuns deja cea care ar fi trebuit să facă față semnificației reale a acestor cuvinte. Tot ce nu-i cuvânt e realitatea mută — Krisztina e moartă, iar noi doi trăim. Dar când am ajuns să înțeleg acest lucru, era prea târziu. Nu mi-au mai rămas decât așteptarea și dorul de răzbunare — iar acum, când a sosit momentul răzbunării și s-a terminat așteptarea, constat cu surprindere cât de iremediabil pierdut, lipsit de valoare este tot ce mai putem afla unul de la celălalt, tot ce mai putem mărturisi —, omul înțelege întotdeauna numai realitatea. Înțeleg realitatea. Iar purgatoriul timpului a șters toată supărarea din amintirile mele, le-a purificat. Uneori, o văd din nou pe Krisztina, când sunt treaz și în somn, cum traversează grădina, purtând pe cap o pălărie mare, florentină, zveltă, îmbrăcată într-o rochie albă; vine dinspre sere sau vorbește cu calul ei preferat. O văd, am văzut-o și azi după-amiază, în timp ce te așteptam și am adormit puțin. Am văzut-o în timp ce picoteam, spune rușinat, bătrânește generalul. Am văzut tot felul de imagini din timpuri vechi, foarte vechi. Azi după-amiază rațiunea mea a înțeles ceea ce inima înțelesese deja de mult: această infidelitate, această înșelare, această trădare, trădarea voastră. Am înțeles, dar ce pot să spun despre toate astea?... Omul îmbătrânește încetul cu încetul: la început îți îmbătrânește pofta de a trăi și de a fi printre oameni, știi bine că treptat totul devine atât de real, înțelegi rostul tu-

turor lucrurilor, totul se repetă atât de înfricoșător și de plictisitor. Asta-i bătrânețea. Când știi deja că paharul nu-i decât un pahar. Iar omul, bietul de el, nimic altceva decât om și muritor, indiferent ce ar face... Apoi îți îmbătrânește trupul; nu dintr-o dată, o, nu, la început îți îmbătrânesc ochii, sau picioarele, sau stomacul, sau inima. Astfel îmbătrânește omul, progresiv. Apoi, brusc, începe să-ți îmbătrânească sufletul: în zadar e păcătos și alterabil trupul, sufletul e încă plin de doruri și de amintiri, caută bucuria, tânjește după ea. Iar când se stinge acest dor după bucurie, nu mai rămân decât amintirile sau vanitatea; e momentul când îmbătrânești cu adevărat, în mod fatal și definitiv. Te trezești într-o bună zi și te freci la ochi: nu mai știi de ce te-ai trezit. Cunoști exact ce-ți oferă ziua: primăvara sau iarna, ornamentele vieții, vremea, ordinea de zi a vieții. Nu se mai poate întâmpla nimic surprinzător: nu te mai surprinde nici măcar neprevăzutul, neobișnuitul, îngrozitorul, pentru că știi toate posibilitățile, ai anticipat totul, nu mai aștepți nimic, nici răul, nici binele... asta-i bătrânețea. În inimă mai pulsează ceva, o amintire, un anume ideal difuz, ai dori să revezi pe cineva, ai dori să spui sau să afli ceva, și știi bine că într-o zi o să sosească și clipa asta, iar atunci n-o să mai aibă o importanță fatală să afli adevărul și să-i răspunzi acestuia, așa cum ai crezut în deceniile așteptării. Încetul cu-ncetul, omul înțelege lumea, apoi moare. Înțelege fenomenele și motivele faptelor umane. Limbajul semnelor inconștienței... pentru că oamenii își transmit gândurile prin semne, n-ai observat? De parcă despre lucrurile esențiale ar vorbi într-o limbă străină, în chineză, care trebuie apoi tradusă în limbajul realității. Nu știu nimic despre propria lor persoană. Vorbesc mereu numai despre dorurile lor, având grijă, cu disperare și inconștient, să nu se dezvăluie, de fapt. Viața devine aproape interesantă dacă ai în-

vățat minciunile oamenilor și începi să le savurezi, observând că spun întotdeauna altceva decât gândesc și vor în realitate... Da, într-o zi sosește momentul adevărului, iar acest lucru reprezintă bătrânețea și moartea. Dar atunci nici măcar asta nu mai doare. Krisztina m-a înșelat, ce cuvânt aiurit!... Și tocmai cu tine m-a înșelat, ce jalnică revoltă! Da, nu mă privi atât de mirat: spun asta plin de compasiune. Mai târziu, când am aflat multe și am înțeles totul, pentru că timpul a aruncat și pe insula singurătății mele semne revelatoare, câteva rămășițe din materialul naufragiului, am privit compătimitor înapoi în trecut și v-am văzut: cei doi rebeli, soția mea și prietenul meu, doi oameni cu sentimentul culpabilității în suflet și tremurând de frică, încremeniți din cauza autoacuzării și plutind în această pasiune îndărătnică, nefericiți și revoltați împotriva mea, într-o luptă pe viață și pe moarte... Bieții de ei! mi-am spus în sinea mea. Nu o dată am gândit astfel. Mi-am imaginat aceste întâlniri, inclusiv cele mai mici detalii: casa de la periferia unui orășel de provincie, unde aproape că-i imposibil să te vezi cu cineva în secret, obligația de a rămâne între patru pereți, ca pe un vapor, și în același timp prezența chinuitoare în public, dragostea care n-are o clipă de liniște, privirile bănuitor-fățarnice ale valeților, ale personalului și ale anturajului care vă supravegheau toți pașii, spaima ca nu cumva să aflu ceva, sferturile de oră motivate cu călăria, sau muzica, sau tenisul, plimbările prin pădure, unde pădurarii mei sunt atenți la braconieri... îmi imaginez ura care vă inundă inima când vă gândiți la mine, când vă împiedicați la fiecare pas, în fiecare clipă, de puterea mea, de statutul meu de bărbat, de moșier, de aristocrat, de superioritatea mea socială și pecuniară, de mulțimea servitorilor mei, de legătura, mai presus de orice putere, care dincolo de dragoste și de ură vă ordonă: fără mine nu puteți nici trăi ple-

nar, nici muri. Voi, îndrăgostiți nefericiți, mă puteați înșela, nu și ocoli; degeaba sunteți altfel de oameni, noi trei suntem legați unii de alții prin niște legături speciale, asemenea cristalelor din interiorul unei formule chimice. Iar mâna în care ții arma cade obosită în dimineața în care vrei să mă ucizi, pentru că nu mai suporți goana, jocul de-a v-ați ascunselea, mizeria... ce ai putea să faci? S-o răpești pe Krisztina? Trebuie să renunți la armată, ești sărac, și Krisztina-i săracă, de la mine nu acceptați nimic, nu, nu poți să fugi cu ea, nici să trăiești cu ea nu poți, nu te poți însura cu ea, s-o ții drept amantă e periculos, dar mai periculos decât moartea în sine este faptul că riști permanent să fii trădat și demascat, că trebuie să-mi dai socoteală, mie, tocmai mie, prietenului și fratelui tău. Nu suporți mult timp existența acestui pericol. Iar într-o zi, când a sosit momentul, când clipa a ajuns la maturitate, ivindu-se între noi doi într-o formă palpabilă, ridici arma; mai târziu te compătimesc de multe ori și sincer pentru această clipă. Cred că-i o sarcină extrem de grea și chinuitoare să ucizi pe cineva de care ești legat afectiv, spune în treacăt generalul. Nu ești suficient de puternic pentru sarcina asta. Sau trece momentul prielnic, și nu mai poți să faci nimic. Pentru că există așa ceva, momentul prielnic — și timpul aduce și duce lucrurile după bunul său plac, nu-i suficient să potrivim noi în timp faptele noastre și fenomenele. Se poate întâmpla ca o singură clipă să ofere o anume posibilitate, iar acest lucru își are timpul său exact — dacă trece clipa, pur și simplu nu mai poți să faci nimic. Cade inertă mâna în care ții arma. Și a doua zi dimineața pleci la tropice.

Generalul își examinează vârfurile degetelor și unghiile.

— Dar noi rămânem aici, spune fără să-și întrerupă examinarea, de parcă ar fi extrem de important ce

face. Rămânem aici, Krisztina și cu mine. Rămânem aici și iese totul la iveală, într-un mod normal și enigmatic, așa cum circulă informațiile între oameni, cu ajutorul undelor, chiar și atunci când nu se află în apropiere un indiscret sau un trădător. A ieșit totul la iveală, pentru că tu ai plecat, iar noi am rămas aici, în viață, eu, pentru că ai ratat clipa sau clipa te-a ratat pe tine — e același lucru —, iar Krisztina, pentru că deocamdată n-are de ales, trebuie să aștepte ceva, poate vrea doar să se convingă cât de bine știm să tăcem, tu și cu mine, cei doi bărbați cu care are de-a face și care s-au retras din calea ei, așteaptă până când cunoaște și înțelege adevărata semnificație a acestei tăceri. Iar atunci moare. Dar eu rămân aici, știu totul, totuși nu știu un lucru. Din cauza asta trebuie să trăiesc și să aștept răspunsul. Acum a sosit clipa să primesc un răspuns la această întrebare. Te rog să-mi răspunzi: Krisztina a știut că atunci, în dimineața aceea, la vânătoare, ai vrut să mă ucizi?

Generalul se străduiește să pună întrebarea pe un ton liniștit și obiectiv, dar în vocea sa se simte o curiozitate la fel de încordată ca aceea din vocea copilului care-l roagă pe un adult să-i explice enigmele stelelor și ale lumilor imperceptibile.

18

Oaspetele rămâne nemișcat. Are coatele rezemate de speteaza fotoliului, își ține capul între palme. Respiră adânc, apoi se apleacă înainte și își mângâie fruntea cu una dintre mâini. Vrea să răspundă, dar generalul îl întrerupe.

— Iartă-mă, spune generalul. Vezi, am spus-o și pe asta, își continuă repede propoziția, pe un ton însuflețit, încercând parcă să se scuze. A trebuit să formulez întrebarea, iar acum, când am rostit-o, simt că nu

te-am întrebat cum trebuie, te-am pus într-o situație penibilă, pentru că vrei să răspunzi, vrei să-mi spui adevărul, iar eu ți-am pus greșit întrebarea. Sună ca o acuzare. Nu neg, în sufletul meu a existat bănuiala, în deceniile care au trecut, că în zorii acelei zile, în pădure, la vânătoare, clipa aceea n-a fost numai un rezultat al întâmplării, al inspirației, un îndemn din infern — nu, mă chinuie bănuiala că acea clipă a fost precedată de altele, calculate cu sânge rece în lumina necruțătoare a zilei. Pentru că, atunci când Krisztina a aflat că ai fugit, a spus: „A fost un laș" — asta-i tot ce-a spus; astea sunt ultimele cuvinte pe care le aud de la ea, asta e ultima acuzație în ce te privește, pe care o exprimă în cuvinte. Iar eu rămân singur cu acest cuvânt. A fost un laș, dar de ce?... — meditez mai târziu, mult mai târziu. A fost laș, dar în legătură cu ce? Cu viața? Cu viața noastră comună, a celor trei, sau cu viața voastră separată, în doi? A fost prea laș ca să moară? N-a îndrăznit și n-a vrut nici să trăiască, nici să moară cu Krisztina?... Iată la ce meditez. Sau a fost prea laș în legătură cu altceva, nu ca să trăiască, și nu ca să moară, nu ca să fugă, și nu ca să înșele, n-a fost prea laș ca să mi-o răpească pe Krisztina, nici ca să renunțe la ea, nu, pur și simplu a fost laș în legătură cu o faptă foarte simplă, care poate fi calificată din punctul de vedere al poliției, o faptă pe care au dezbătut-o și au plănuit-o ei doi, soția mea și cel mai bun prieten al meu? Iar acest plan n-a reușit, pentru că tu ai fost laș?... Asta-i întrebarea la care aș dori un răspuns câtă vreme mai sunt în viață. Dar adineaori nu te-am întrebat destul de clar, iartă-mă; din cauza asta te-am întrerupt când te-am văzut că te pregătești să-mi răspunzi. Răspunsul la această întrebare nu este important din punctul de vedere al umanității și al universului, dar este important pentru mine, pentru un singur om

care ar dori totuși să știe, în pragul sfârșitului, când persoana care te-a acuzat odinioară de lașitate e deja oale și ulcele, de ce ești laș? Pentru că știu tot adevărul, dacă acesta e răspunsul aflat la capătul întrebărilor mele, și nu știu nimic, dacă nu cunosc cu toată certitudinea și răspunsul la această întrebare de detaliu. De patruzeci și unu de ani trăiesc între tot și nimic, și în afară de tine nici un om pe fața pământului nu mă poate ajuta. N-aș vrea să mor așa. În cazul ăsta, ar fi fost mai bine și mai demn dacă în urmă cu patruzeci și unu de ani nu te-ai fi dovedit laș, așa cum a constatat Krisztina; da, ar fi fost mai uman dacă un glonț ar fi rezolvat ceea ce timpul n-a fost în stare să rezolve: îndoiala că voi doi v-ați aliat pentru o crimă împotriva mea, pe care ai fost prea laș s-o execuți. Asta aș vrea să mai știu. În rest, sunt numai cuvinte, reprezentări mincinoase: înșelare, dragoste, intrigă, prietenie, toate astea pălesc în lumina intensă a acestei întrebări, se decolorează, asemenea morților și tablourilor ale căror imagini sunt învăluite de umbrele timpului. Deja nu mă mai interesează nimic, nu vreau nici un fel de răspuns cu privire la adevărata natură a relațiilor dintre voi doi, nu mai vreau să știu detaliile, nu mă mai interesează „de ce?" și „cum?". În final, „de ce?"-ul și „cum?"-ul dintre doi oameni, o femeie și un bărbat, sunt întotdeauna jalnic de uniforme... E o reprezentare disprețuitor de simplă. Întotdeauna „de aceea" și „așa", tocmai pentru că „se putea" și „s-a întâmplat", ăsta-i adevărul. La sfârșit, n-are nici un rost să insistăm asupra detaliilor. Dar asupra esențialului, asupra adevărului merită și trebuie să se insiste, altminteri, de ce am mai trăit? De ce am suportat acești patruzeci și unu de ani? De ce te-am așteptat — altfel decât un frate pe fratele infidel, altfel decât un prieten pe prietenul fugar, nu, nici vorbă, te-am așteptat asemenea

celui care este deopotrivă judecător și victimă, și care îl așteaptă pe acuzat. Iar acum, acuzatul stă în fața mea, eu îl întreb, iar el vrea să răspundă. Dar oare am formulat bine întrebările, oare am spus totul, tot ce trebuie să știe și el, delincventul și acuzatul, dacă vrea să spună adevărul? Vezi bine, și Krisztina a răspuns — și nu mă refer la moartea ei. Într-o zi, la câțiva ani de la moartea ei, am găsit acel jurnal cu copertele din catifea galbenă pe care într-o noapte — foarte semnificativă pentru mine, noaptea care a urmat zilei în care avusese loc vânătoarea — îl căutasem zadarnic în sertarul mesei de scris. Atunci dispăruse jurnalul ăsta, tu ai plecat a doua zi, iar eu n-am mai vorbit cu Krisztina. Apoi Krisztina a murit; tu trăiai undeva, în depărtare, iar eu trăiam în casa asta unde revenisem după moartea Krisztinei, pentru că voiam să trăiesc și să mor aici, în camerele astea, acolo unde m-am născut, unde s-au născut, au trăit și au murit strămoșii mei. Așa se întâmplă și acum, pentru că lucrurile astea au o anumită regulă, independentă de voința noastră. Dar a trăit și jurnalul, jurnalul cu copertele din catifea galbenă, a trăit în felul său enigmatic, lângă noi și deasupra noastră, în timp, jurnalul, acest jurnal al sincerității, această mărturie înfricoșătoare, mărturia absolută a dragostei Krisztinei, a îndoielilor și spaimelor ei, a ființei sale enigmatice. A trăit, iar într-o zi l-am găsit, târziu, mult mai târziu, printre obiectele Krisztinei, într-o cutie unde păstra în taină o miniatură, portretul mamei sale pictat pe fildeș, inelul cu pecete al tatălui ei, o orhidee uscată — eu i-o dăruisem, cândva — și acest jurnal cu copertele din catifea galbenă, legat cu o panglică albastră. La capetele panglicii aplicase un sigiliu din ceară cu inelul tatălui ei. Iată jurnalul, spune generalul, apoi îl scoate din buzunarul hainei și îl întinde prietenului său. Jurnalul ăsta a rămas în urma Krisztinei.

Iar eu n-am desfăcut panglica, pentru că nu mi-a lăsat o permisiune scrisă în acest sens, la moștenirea asta n-a anexat instrucțiuni de utilizare, de altfel, n-aveam de unde să știu dacă mărturisirea asta de dincolo de mormânt îmi este adresată mie sau te vizează pe tine. Probabil că jurnalul acesta conține adevărul, pentru că Krisztina n-a mințit niciodată, spune cu o voce severă și respectuoasă generalul.

Dar prietenul nu întinde mâna după jurnal.

Cu capul în mâini, stă nemișcat, privește jurnalul îngust, cu copertele din catifea galbenă, legat cu o panglică albastră la capetele căreia a fost aplicat un sigiliu din ceară de aceeași culoare. Nu face nici un gest, nu i se mișcă nici măcar genele.

— Vrei să citim împreună mesajul Krisztinei? îl întreabă generalul.

— Nu, îi răspunde Konrád.

— Nu vrei, îl întreabă cu superioritate și cu o voce glacială generalul, asemenea unui șef, sau nu îndrăznești să-l citești?

Minute întregi, cei doi se uită țintă unul la celălalt deasupra jurnalului pe care generalul i-l întinde lui Konrád; acum nu-i tremură mâna.

— Nu răspund la această întrebare, spune într-un târziu oaspetele.

— Înțeleg, îi răspunde cu o voce deosebit de satisfăcută generalul.

Încet, cu gesturi lente, generalul aruncă jurnalul îngust în șemineu. Jăraticul se-ncinge, devine întunecos, își primește jertfa, absoarbe încet, fumegând, conținutul jurnalului, din cenușă se ivesc câteva flăcări firave. Cei doi privesc nemișcați, în tăcere, dansul flăcărilor, focul trăiește deja, devine tot mai vesel pe măsură ce domină tot mai profund această pradă neașteptată, începe să gâfâie și să strălucească, flăcările se înalță tot

mai sus, ceara sigiliului s-a topit deja, catifeaua galbenă arde mocnit, scoate un fum înecăcios, o mână nevăzută parcă ar răsfoi filele de culoarea pergamentului vechi, dintre flăcări se ivește brusc scrisul Krisztinei, literele ascuțite, colțuroase, așternute odinioară pe hârtie de o mână prefăcută între timp în praf, acum focul devorează literele, hârtia, jurnalul dispar, la fel ca mâna care și-a scris în taină gândurile pe aceste file. În mijlocul jăraticului rămâne numai un pumn de cenușă neagră, e mătăsoasă, la fel ca moarul, materialul fin pentru hainele de doliu.

— Acum, spune generalul, poți să-mi răspunzi la întrebare. Nu mai există nici un martor de care să-ți fie teamă. Krisztina a știut că-n dimineața aceea, în pădure, ai vrut să mă omori? Îmi răspunzi?...

— Acum nu-ți mai răspund nici la această întrebare, spune Konrád.

— Bine, răspunde sec generalul, aproape indiferent.

19

În încăpere începe să se lase răcoarea. Mai e până se crapă de ziuă, dar prin fereastra mare, cu două canaturi, care a rămas întredeschisă toată noaptea, pătrunde deja adierea plăcută a zorilor mirosind a cimbrișor. Generalul își freacă mâinile, simte că l-a cuprins frigul.

Acum, în penumbra jumătății de oră care mai e până la răsăritul soarelui, amândoi sunt foarte bătrâni. Prin pielea palidă, aproape transparentă, se văd oasele galbene, de parcă ar fi două osuare.

Deodată, oaspetele își ridică mecanic mâna și se uită la ceas cu ochi miopi.

— Cred că acum am clarificat totul, spune încet. E timpul să plec.

— Dacă vrei să pleci, spune pe un ton politicos generalul, trăsura îți stă la dispoziție.

Se ridică amândoi și merg involuntar lângă șemineu, se apleacă și-și apropie mâinile scheletice deasupra tăciunilor aprinși. Abia acum simt că i-a pătruns frigul și dârdâie; a fost o noapte neobișnuit de rece; furtuna care a afectat centrala electrică a orașului a trecut prin apropierea castelului.

— Te-ntorci la Londra, spune generalul, de parcă ar vorbi pentru sine.

— Da, răspunde oaspetele.

— Vrei să trăiești acolo?

— Să trăiesc și să mor, răspunde Konrád.

— Da, firește, spune generalul. Nu vrei să rămâi până mâine? Nu vrei să vezi ceva? Sau să te întâlnești cu cineva? N-ai văzut mormântul. Nici pe Nini n-ai văzut-o, adaugă amabil.

Vorbește șovăind, se vede pe el că-și caută cuvintele, dar nu le găsește pe cele care se potrivesc acum, când își vor lua rămas-bun. Oaspetele e liniștit, îi răspunde cordial.

— Nu, spune oaspetele. Nu vreau să văd nimic și pe nimeni. Transmite-i salutările mele lui Nini, precizează pe un ton politicos.

— O să-i transmit, răspunde generalul, apoi se-ndreaptă amândoi spre ușă.

Generalul pune mâna pe clanța ușii. Stau unul în fața celuilalt, amândoi au spatele puțin încovoiat, se privesc politicos, pregătiți pentru despărțire. Mai privesc încă o dată amândoi prin camera unde nu vor mai intra niciodată, cel puțin așa simt în clipele astea. Generalul clipește des din ochii lui miopi, se uită îndelung de jur-împrejur, de parcă ar căuta ceva.

— Lumânările, spune distrat, când vede pe marginea șemineului cioturile fumegânde ale lumânărilor din sfeșnic. Ia te uită, lumânările au ars până la capăt.

— Două întrebări, rostește brusc, pe un ton stins, Konrád, ai spus două întrebări. Care-i cealaltă?...

— Cealaltă?... răspunde generalul; apoi se apropie foarte tare unul de celălalt, ca doi complici bătrâni cărora le este teamă de umbrele nopții și de faptul că până și pereții au urechi. Cealaltă întrebare?... repetă șoptit. Dar din moment ce n-ai răspuns la prima... Tatăl Krisztinei, continuă foarte încet, m-a acuzat că am supraviețuit. S-a referit la faptul că trecusem prin atâtea, dar n-am murit, am rămas în viață. Pentru că omul răspunde nu numai cu moartea sa. Ăsta-i un răspuns bun. Dar răspunde și cu supraviețuirea. Noi doi am supraviețuit acestei femei, spune pe un ton confidențial. Tu, prin faptul că ai plecat, iar eu, prin faptul că am rămas aici. Am supraviețuit, lași sau impasibili, ofensați sau înțelepți, dar am supraviețuit. Nu crezi că am avut motive?... Nu crezi că, la urma urmei, avem o anume responsabilitate față de ea, dincolo de mormânt, pentru că a fost totuși mult mai umană decât noi doi — mai umană, pentru că a murit, deci ne-a răspuns amândurora, iar noi am rămas aici, în viață, și asta nu poate fi schimbat. Astea-s faptele. Cel care supraviețuiește unei persoane e întotdeauna un trădător. Am simțit că trebuie să rămânem în viață, iar asta nu poate fi schimbat, pentru că ea a murit din cauza asta. A murit pentru că tu ai plecat, a murit pentru că eu am rămas, dar nu m-am dus spre ea, a murit pentru că noi doi, bărbații cărora le aparținuse, am fost mai ticăloși, mai orgolioși, mai lași, mai zgomotoși și mai taciturni decât putea să suporte o femeie; am fugit de ea, am trădat-o prin supraviețuirea noastră. Ăsta-i adevărul. La Londra, când totul se va sfârși, în ulti-

mul ceas, trebuie să știi asta. Eu am să știu aici, în casa asta, știu deja de pe acum. Una dintre crimele enigmatice și incalificabile ale vieții este când supraviețuim unei persoane pe care am iubit-o atât de tare încât am fi putut să ucidem din cauza ei, când supraviețuim unei persoane de care am fost atât de legați încât era cât pe ce să ne prăpădim. Legile nu cunosc o astfel de crimă. Dar noi doi știm, spune încet, pe un ton sec. Cum la fel de bine știm că n-am putut salva nimic pentru noi, cu toată inteligența noastră masculină ofensată, lașă, orgolioasă, pentru că ea a murit, iar noi am rămas în viață, iar între noi trei a existat o anume legătură, valabilă în viață și în moarte. Foarte greu înțelege omul așa ceva, iar când ajunge să înțeleagă devine deosebit de îngrijorat. Ce ai intenționat cu supraviețuirea asta, ce ai câștigat?... Ai scăpat de situațiile jalnice? Ce mai contează situațiile când e vorba de un adevăr al vieții, de faptul că există o femeie de care ești atașat, iar femeia asta e soția bărbatului care ți-e prieten, de care ești la fel de atașat?... Mai contează ce crede lumea despre toate astea? Deloc, spune cât se poate de firesc generalul. În final, lumea nu contează deloc. Contează doar ce rămâne în sufletul nostru.

— Ce este acel ceva care rămâne în sufletul nostru?... întreabă oaspetele.

— Cealaltă întrebare, răspunde generalul, care continuă să-și țină mâna pe clanța ușii. Cealaltă întrebare e că, la urma urmei, ce am câștigat cu toată înțelepciunea, orgoliul și superioritatea noastră? Cealaltă întrebare e că, la urma urmei, nu ăsta fusese adevăratul sens al vieții noastre, că ne-am simțit atrași de o femeie care-i moartă? Înțeleg, e o întrebare grea. Eu nu știu să răspund la ea. Mi-a fost dat să trec prin tot ce-i posibil, să văd totul, dar nu știu să răspund la această

întrebare. Am văzut pace și am văzut război, am văzut nenorocire și grandoare, te-am văzut pe tine laș, iar pe mine orgolios, am văzut lupta și am văzut capitularea. Dar în profunzimea vieții, semnificația tuturor acțiunilor noastre a fost poate această relație cu cineva — relație sau pasiune, numește-o oricum. Asta e întrebarea? Da, asta-i întrebarea. Aș dori să-mi spui, continuă generalul, dar atât de încet, de parcă îi e teamă că în spatele lui stă cineva și-i ascultă, ce părere ai despre asta? Și tu ești de părere că rostul vieții nu este altceva decât pasiunea care într-o zi ne copleșește inima, sufletul și trupul, apoi arde mereu, până la moarte? Indiferent ce se întâmplă între timp? Iar dacă am avut parte de asta, poate că n-am trăit degeaba? Pasiunea e oare atât de profundă, de haină, de splendidă, de inumană?... Poate nici nu i se adresează persoanei, numai dorului?... Asta e întrebarea. Sau poate că i se adresează persoanei, mereu și mereu aceleiași persoane enigmatice, fie ea bună sau rea, dar de ale cărei acțiuni și însușiri nu depinde profunzimea pasiunii, pentru că te leagă de ea? Dacă știi, răspunde-mi, spune acum generalul pe o voce răspicată, aproape revendicativă.

— De ce mă întrebi? spune liniștit oaspetele. Doar știi bine că-i așa.

Cei doi se privesc în tăcere unul pe celălalt, se privesc din cap până-n picioare.

Generalul respiră greu. Apasă clanța ușii. În holul spațios umbrele dansează pe pereți, luminile se ivesc șovăind. Coboară în tăcere scările, valeții se grăbesc în întâmpinarea lor, le luminează calea, aduc haina și pălăria oaspetelui. În fața porții mari, cu două canaturi, pe pietrișul alb scrâșnesc roțile trăsurii. Își iau rămas-bun fără să-și spună un cuvânt, își strâng mâinile în tăcere; se înclină unul în fața celuilalt.

20

Generalul se întoarce în dormitor. La capătul coridorului îl așteaptă doica.

— Acum ești mai liniștit? întreabă bătrâna.

— Da, răspunde generalul.

Merg împreună spre cameră. Doica e sprintenă, înaintează cu pași mărunți și repezi, de parcă abia s-ar fi trezit și s-ar grăbi să-și ia în primire îndeletnicirile de dimineață. Generalul merge încet, rezemat în baston. Parcurg coridorul pe ai cărui pereți atârnă tablourile. Spațiul gol care amintește de portretul Krisztinei îl determină pe general să se oprească.

— Portretul, spune generalul, acum poți să-l pui înapoi.

— Da, răspunde doica.

— N-are importanță, continuă generalul.

— Știu.

— Noapte bună, Nini.

— Noapte bună.

Doica se ridică în vârful picioarelor și, cu mâna-i mică, pe ale cărei oase e lipită pielea galbenă, plină de riduri, face semnul crucii pe fruntea bătrânului. Se îmbrățișează și-și sărută unul altuia obrajii. E un sărut anapoda, scurt și ciudat, dacă i-ar vedea cineva, precis că ar zâmbi. Dar ca toate săruturile, și acesta e un răspuns, în felul său grotesc și delicat, la o întrebare care nu poate fi exprimată în cuvinte.